

Cahier 2021-17

Een onzekere toekomst

Kwalitatief onderzoek naar de ervaringen van afgewezen (ex-)alleenstaande minderjarige vreemdelingen en opvangouders met toekomstgerichte begeleiding

I. Kulu-Glasgow
M. van der Meer
M. Smit
S.M. Noyon

Cahier

De reeks Cahier omvat de rapporten van onderzoek dat door en in opdracht van het WODC is verricht. Opname in de reeks betekent niet dat de inhoud van de rapporten het standpunt van de Minister van Justitie en Veiligheid weergeeft.

Voorwoord

In 2016 werd een nieuw opvangmodel van kracht voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's) die in ons land asiel aanvragen. Het model gaat uit van kleinschalige opvang en begeleiding afhankelijk van het toekomstperspectief. De basis van dit opvangmodel is dat AMV's met een ingewilligde aanvraag worden begeleid naar een toekomst in Nederland en jongeren van wie de aanvraag is afgewezen naar een toekomst in het land van herkomst of elders. Eerder onderzoek onder asiel-experts liet zien dat de begeleiding van AMV's met een afgewezen asiel-aanvraag te weinig gericht was op een toekomst elders dan in Nederland. In voorliggend kwalitatief onderzoek zijn de ervaringen met toekomstgerichte begeleiding in kaart gebracht van zowel afgewezen (ex-)AMV's die leven en worden begeleid in kleinschalige woonvoorzieningen (KVV's) van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), als van opvangouders, die afgewezen AMV's een plek en een thuis bieden. Uit de resultaten blijkt dat er behoorlijk veel ruimte is voor verbetering van de toekomstgerichte begeleiding naar het land van herkomst of elders van jongeren met een afgewezen asielaanvraag.

Dit onderzoek is gebaseerd op de unieke verhalen van jongeren die zich in een extra kwetsbare positie bevinden vanwege het resultaat van hun asielprocedure en van opvangouders. Het onderzoek was niet mogelijk geweest als zij hun ervaringen niet met de onderzoekers hadden willen delen. Mijn oprechte waardering en bijzondere dank gaat uit naar alle respondenten in dit onderzoek.

Aan dit onderzoek hebben verschillende organisaties en personen meegewerkt. Door het uitbreken van de Covid-19 pandemie, werd de praktische uitvoering van het onderzoek enorm uitgedaagd. Veel betrokken partijen hebben zich daarom extra ingespannen voor een optimaal resultaat van het onderzoek. Mede namens Isik Kulu-Glasgow en haar team dank ik het COA (in het bijzonder Joske Geraedts) voor de ondersteuning van de onderzoekers in verschillende fasen van het onderzoek. Wat betreft de dataverzameling gaat mijn dank uit naar alle (adjunct) managers en mentoren van de KVV's die zich hebben ingezet voor het benaderen van AMV's en van ex-AMV's die uitgestroomd waren naar asielzoekerscentra. Ook ben ik Stichting Nidos (in het bijzonder Peter van de Pol, Marco Vogels, contactpersonen voor de opvanggezinnen en jeugdbeschermers) erkentelijk voor hun ondersteuning in het werven van opvangouders en jongeren in de KVV's. Dank ook aan de medewerkers van verschillende maatschappelijke organisaties die zich hebben ingezet voor het werven van ex-AMV's die (ooit) met onbekende bestemming zijn vertrokken uit de opvang en aan het Onderzoeks- en Adviesbureau Labyrinth (in het bijzonder Jan-Jaap van Eerten) voor de prettige samenwerking tijdens de dataverzameling onder jongeren. Onderzoeksstagiaires mw. Mounia Balakouh en mw. Fatima el Boujdani hebben enthousiast meegewerkt aan het benaderen en interviewen van jongeren. Dank jullie wel daarvoor. WODC-collega's Robert Aidala en Elise Beenackers dank ik voor de ondersteuning van de onderzoekers tijdens verschillende fasen van het onderzoek.

Het onderzoek is begeleid door een begeleidingscommissie bestaande uit: dr. Mariska Kromhout (voorzitter, Sociaal en Cultureel Planbureau), mr. Elsbeth Faber (Stichting Nidos), Johan van der Have (Centraal Orgaan opvang asielzoekers), dr. Petra de Jong (tot voor kort NIDI, daarna Erasmus Universiteit), dr. Ilse van Liempt (Universiteit van Utrecht) en mr. Charlotte Groffen en later Dirk Westhoek

MA (Directie Migratiebeleid). Hen dank ik voor hun constructieve bijdrage en scherpe blik tijdens het hele onderzoeksproces. Ten slotte gaat mijn dank uit naar de leden van de WODC-leescommissie: Renate den Bak en Maureen Turina-Tumewu.

Prof. dr. Gerty Lensvelt-Mulders
Directeur WODC

Inhoud

Samenvatting – 7

1 Inleiding – 14

- 1.1 Aanleiding tot het onderzoek – 14
- 1.2 Beleidscontext en het nieuwe opvangmodel – 15
- 1.3 Doelstelling van het onderzoek, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden – 18
 - 1.3.1 Doelstelling en onderzoeksvragen – 18
 - 1.3.2 Onderzoeksmethoden – 18
- 1.4 Leeswijzer – 24

2 AMV'S en ex-AMV'S over KVV'S, mentoren en voogden – 25

- 2.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten – 25
 - 2.1.1 Leeftijd, geslacht, nationaliteit – 25
 - 2.1.2 Fase in de asielprocedure en verblijfsstatus – 26
 - 2.1.3 Opvangsituatie – 27
 - 2.1.4 Opleiding – 28
- 2.2 Ervaringen met de opvang – 28
 - 2.2.1 Groepsgrootte – 28
 - 2.2.2 Wonen met jongeren met andere nationaliteiten – 29
 - 2.2.3 Wonen met andere jongeren die afgewezen zijn of in de VA zitten – 30
 - 2.2.4 Overige ervaringen met de opvang – 31
- 2.3 Mening over school – 32
- 2.4 Begeleiding door de mentor – 33
 - 2.4.1 Aard van de begeleiding door de mentor – 33
 - 2.4.2 Tevredenheid over de begeleiding door de mentor – 39
- 2.5 Begeleiding door de voogd – 45
 - 2.5.1 Aard van de begeleiding door de voogd – 46
 - 2.5.2 Tevredenheid over begeleiding door de voogd – 49
- 2.6 Ideeën over de toekomst – 52
 - 2.6.1 Het leven over één jaar en op 25-jarige leeftijd – 52
 - 2.6.2 Verblijfsintenties en redenen – 54
 - 2.6.3 Contact met familie en hun reactie op eventuele terugkeer – 55
 - 2.6.4 Een onzekere toekomst – 56
- 2.7 Vertrek met onbekende bestemming – 57
- 2.8 Samenvattend – 58

3 Begeleiding in opvanggezinnen – 60

- 3.1 Achtergrondkenmerken van de opvangouders en de AMV's – 60
 - 3.1.1 Achtergrondkenmerken van de opvangouders – 60
 - 3.1.2 Achtergrondkenmerken van de opgevangen jongeren – 63
- 3.2 Motieven van opvangouders om AMV's op te vangen – 64
- 3.3 Dagelijkse gang van zaken thuis en welzijn van de jongere – 66
- 3.4 Begeleiding door de opvangouder – 67
 - 3.4.1 Aard van de begeleiding – 68
 - 3.4.2 Overgang naar 18+ en wensen van de opvangouders – 75

- 3.5 Begeleiding door de voogd — 77
- 3.5.1 Aard van begeleiding door de voogd en rolverdeling met de opvangouder — 78
- 3.5.2 Frequentie van contact met de voogd — 79
- 3.5.3 Aard van het contact tussen voogd en opvangouder/jongere — 80
- 3.5.4 Tevredenheid over de begeleiding door de voogd — 82
- 3.6 Verblijfsintenties en contact met familie van de jongere — 85
- 3.6.1 Verblijfsintenties — 86
- 3.6.2 Contact met familie van de jongere — 87
- 3.7 Samenvattend — 89

4 Conclusies — 91

- 4.1 Ervaringen van AMV's en ex-AMV's met de opvang en begeleiding in de KWV — 92
- 4.1.1 Kleinschalige en gescheiden opvang — 92
- 4.1.2 School — 92
- 4.1.3 Toekomstgerichte begeleiding — 92
- 4.1.4 Aansluiting begeleiding bij wensen en behoeften van de jongeren — 93
- 4.1.5 Verblijfsintenties van de jongeren en contact met familie in land van herkomst — 94
- 4.2 Begeleiding in de opvanggezinnen — 95
- 4.2.1 Begeleiding door de opvangouder — 95
- 4.2.2 Begeleiding door de voogd — 95
- 4.2.3 Verblijfsintenties van de jongeren en contact met familie van de jongere — 96
- 4.3 Overkoepelend: overgang naar 18+ en jongeren die mob gaan — 96
- 4.4 Methodologische reflectie — 97
- 4.5 Slotbeschouwing en suggesties voor toekomstig onderzoek — 98

Summary — 99

Literatuur — 105

Bijlagen

- 1 Samenstelling begeleidingscommissie — 106
- 2 Informed consent formulier interviews AMV's en ex-AMV's — 107
- 3 Itemlijst interviews met AMV's in de KWV's— 108
- 4 Informed consent formulier interviews opvangouders— 114
- 5 Itemlijst interviews met opvangouders — 115

Samenvatting

Achtergrond van het onderzoek, doel en onderzoeksmethoden

Achtergrond

In 2016 werd een nieuw opvangmodel voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's) van kracht. Het model wordt gekenmerkt door kleinschaligheid en begeleiding naar toekomstperspectief: jongeren van wie de asielaanvraag is ingewilligd en jongeren van wie deze is afgewezen worden, anders dan de situatie onder het oude model, apart opgevangen. Terwijl de eerste jongeren worden begeleid met het oog op hun integratie in Nederland, worden de laatste jongeren in principe begeleid naar een toekomst buiten Nederland. Uitgeprocedeerde jongeren moeten Nederland verlaten, maar wanneer er geen adequate opvang is in het land van herkomst, worden ze tot hun 18e verjaardag opgevangen. Daarna worden ze geacht Nederland te verlaten. In de praktijk vertrekken veel van deze jongeren echter voor dat moment met onbekende bestemming (mob) uit de opvang, en komt vrijwillig, aantoonbaar vertrek uit Nederland weinig voor.

Alle AMV's komen bij aankomst in Nederland onder voogdij van Nidos en krijgen een jeugdbeschermer (hierna voogd) toegewezen die de jongeren begeleidt tot hun 18e jaar. Jongeren van 15 jaar en ouder van wie de asielaanvraag is afgewezen verblijven in kleinschalige woonvoorzieningen (KVV) van het Centraal Orgaan opvang asielzoekers (COA), waar maximaal zestien tot twintig jongeren verblijven en waar in principe 24-uursbegeleiding aanwezig is. Jongeren die bij aankomst jonger dan 15 jaar zijn en 15+ jongeren die extra kwetsbaar zijn worden opgevangen in opvanggezinnen onder de verantwoordelijkheid van Stichting Nidos. Alle AMV's, hebben, ongeacht het resultaat van hun asielaanvraag, recht op onderwijs en toegang tot de gezondheidszorg.

Doel en onderzoeksvragen

Uit eerder onderzoek onder experts bleek dat de toekomstgerichte begeleiding van jongeren in de KVV's te veel gericht was op praktische zaken die nodig zijn voor een toekomst in Nederland (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en de Inspectie Veiligheid en Justitie, 2018). Informatie over de ervaringen van jongeren zelf met de begeleiding in KVV's en opvanggezinnen ontbrak. De Directie Migratiebeleid verzocht het WODC om hier onderzoek naar te doen. Het onderhavige onderzoek had als doel meer zicht te krijgen op hoe AMV's wier asielverzoek is afgewezen de begeleiding onder het nieuwe opvangmodel ervaren en wat hun ideeën zijn over de toekomst.

De onderzoeksvragen luiden:

- 1 Wat zijn de ervaringen van jongeren van wie de asielaanvraag is afgewezen met de opvang en de (toekomstgerichte) begeleiding?
- 2 Past de begeleiding die ze krijgen bij hun behoeften?
- 3 Wat zijn hun ideeën over de toekomst (o.a. m.b.t. verblijf in Nederland of terugkeer naar het land van herkomst)?

Method

Het onderzoek was kwalitatief van aard. Om de onderzoeksvragen over jongeren in KVV's te beantwoorden zijn 29 (ex-)AMV's die (ooit) onder het nieuwe opvangmodel in een KVV verbleven geïnterviewd. De selectie van de jongeren werd gedaan op basis van gesproken taal – Tigrinya, (Marokkaans-)Arabisch, Berbers, Frans, Engels of Dari – en leeftijd (16 jaar en ouder). Een deel van de ex-AMV's was (ooit) mob uit de opvang vertrokken.

Voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen over in opvanggezinnen verblijvende AMV's van wie de asielaanvraag is afgewezen zijn 15 opvangouders geïnterviewd. Omdat er in opvanggezinnen geen professionele begeleiding aanwezig is om eventuele problemen van jongeren naar aanleiding van het interview op te vangen zijn de jongeren zelf niet geïnterviewd.

Bijna alle interviews vonden plaats via video-bellen in verband met beperkingen vanwege Covid-19.

Resultaten

Ervaringen van jongeren en opvangouders met de (toekomstgerichte) begeleiding

Interviews met (ex-)AMVs

Uit de gesprekken met jongeren komt naar voren dat zowel mentoren als voogd hen praktische begeleiding bieden en hen individuele aandacht geven. De dagelijkse, praktische begeleiding door de mentoren houdt bijvoorbeeld in de jongeren leren koken, hen wakker maken voor school en helpen met huiswerk, en het regelen van afspraken. Mentoren geven jongeren individuele aandacht en steunen ze emotioneel door met hen te praten over zowel dagelijkse zaken als persoonlijke situatie en problemen, waarbij de mentoren de jongeren een luisterend oor en troost bieden. Meerdere jongeren zien hun mentoren als een broer-zus of een ouder. De praktische en individuele begeleiding door de voogd richt zich vooral op de asielprocedure, zaken rond school (zoals bespreken van de onderwijssituatie van de jongere, contact onderhouden met school en de jongere motiveren om naar school te gaan), en op het welzijn en de gezondheid van de jongere.

De meeste respondenten hebben met hun mentor, voogd of beiden weleens gesprekken gehad over de toekomst. Dit geldt voor bijna alle ex-AMV's en voor ongeveer de helft van de AMV's. Daarbij gaat het vooral om gesprekken over hoe ze hun toekomst zien of over hun ambities. In tegenstelling tot de AMV's, hebben veel ex-AMV's ook toekomstgerichte gesprekken gevoerd over hun mogelijkheden na het bereiken van 18 jaar (bijvoorbeeld indienen van een herhaalde asielaanvraag – HASA – en doorstromen naar een AZC, vertrek uit Nederland als ze uitgeprocedeed zouden raken, of wat het voor hen zou betekenen om zonder verblijfsrecht in Nederland te blijven). Het maken van een concreet toekomstplan, gericht op het land van herkomst, kwam echter zelden voor. Volgens deze ex-AMV's vonden de gesprekken met de mentor over de overgang naar 18+ meestal kort voor of op hun 18e verjaardag plaats.

Veel AMV's vinden toekomstgerichte gesprekken moeilijk vanwege de onzekerheid van het resultaat van hun asielaanvraag. Dat veel van hen hun toekomst in Nederland zien (zie verder) speelt daarbij waarschijnlijk ook een rol.

Interviews met opvangouders

Opvangouders geven aan een affectieve relatie te hebben met de jongere die ze opvangen. Volgens de meerderheid van de opvangouders gaat het over het algemeen thuis en op school goed met de jongere, en ze zijn tevreden over diens gedrag. Tegelijkertijd zijn de jongeren, volgens veel van de opvangouders, wel (altijd) verdrietig en hebben ze (veel) last van stress- en slapeloosheidsklachten als gevolg van het negatieve resultaat van hun asielaanvraag. De opvangouders, die zichzelf vaak als moeder of vader van hun opvangjongere zien, begeleiden de jongeren op meerdere manieren. Ten eerste bieden ze de jongeren dagelijkse, praktische begeleiding (zoals hen voorzien van eten en kleding en ervoor zorgen dat de jongere iedere dag naar school gaat). Ten tweede zien de opvangouders het als hun verantwoordelijkheid om zorg te dragen voor de opvoeding en ontwikkeling van de jongeren (bijvoorbeeld hen adviseren over het hebben van 'goede' vrienden en geen drugs gebruiken, hen voorbereiden op zelfstandigheid) en bieden ze de jongeren emotionele ondersteuning na de afwijzing van de asielaanvraag of wanneer de jongeren zich alleen voelen. Ten derde hebben bijna alle opvangouders toekomstgerelateerde gesprekken met hun opvangjongeren. Daarbij benadrukken zij vooral het belang van goed onderwijs. Anderen hebben het ook over de mogelijkheden van jongeren na de 18e verjaardag. Opvangouders uit de zogenoemde netwerkgezinnen (waarbij het in dit onderzoek vooral familie van de jongere betreft) lijken vaak concrete acties te (willen) ondernemen wanneer de jongere uitgeprocedeed is of dreigt te raken, zodat de jongere nog een kans maakt op een verblijfsvergunning. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om het indienen van een HASA. Opvangouders en jongeren worden, tot de 18e verjaardag van de jongere, bijgestaan door de voogd. Deze ondersteunt de opvangouders bij verschillende formele en administratieve zaken, voornamelijk op het gebied van de asielprocedure, maar ook rond school en gezondheid van de jongere. Terwijl een deel van de opvangouders van een duidelijke rolverdeling spreekt tussen hen en de voogd – waarbij de voogd verantwoordelijk is voor de asielprocedure en andere formele zaken en zij voor de dagelijkse zorg en opvoeding – vertelt een ander deel dat er sprake is van samenwerking (bijvoorbeeld betreffende het nemen van belangrijke beslissingen rond school).

Aansluiting begeleiding bij wensen en behoeften van de jongeren

Interviews met (ex-)AMVs

Uit de interviews met jongeren komt naar voren dat de opvang en de begeleiding door de mentor en de voogd in ieder geval gedeeltelijk aansluit bij hun wensen en behoeften.

Jongeren geven over het algemeen de voorkeur aan het wonen met een kleine groep in de KWV. Wonen met andere afgewezen jongeren – en met jongeren in de verlengde asielprocedure (VA) die ook in de KWV wonen – ervaren ze echter over het algemeen als stressvol. Volgens hen heeft de stress die veroorzaakt wordt door de onzekere verblijfssituatie een negatieve invloed op de sfeer in de opvang en leidt het naar de mening van sommigen ook tot spanningen en ruzies. De behoeften of wensen met betrekking tot opvang verschillen. Terwijl een aantal jongeren een voorkeur heeft voor gescheiden opvang – omdat jongeren met en zonder verblijfsvergunning met elkaar kunnen botsen of de inwilliging van de asielaanvraag van andere jongeren confronterend kan zijn – geven andere jongeren de voorkeur aan 'gemengde' opvang, waarbij degenen met een verblijfsvergunning een bron van steun zouden kunnen zijn voor anderen zonder een verblijfsvergunning.

Wat betreft de tevredenheid over de begeleiding door de mentor lijkt er verdeeldheid te zijn onder AMV's en ex-AMV's. Vooral de AMV's vertellen tevreden te zijn over diens praktische begeleiding, individuele aandacht en toegankelijkheid. Daarbij noemen meerdere jongeren de ouderrol die zij aan de mentoren toeschrijven, bijvoorbeeld dat mentoren een huiselijke sfeer creëren, hen 's ochtends persoonlijk wakker maken, serieus meedenken over oplossingen voor hun problemen en dat ze hen emotioneel ondersteunen. Hoewel een aantal ex-AMV's tevredenheid uit over toekomstgerichte gesprekken die ze hadden met hun mentoren – dat de mentor positief en aanmoedigend was of hen de waarheid vertelde over het mogelijk negatieve resultaat van de asielaanvraag – zijn de meeste ex-AMV's ontevreden over de begeleiding door hun mentoren toen ze in een KWV zaten. Veel ex-AMV's vertellen dat de gesprekken over hun mogelijkheden na het bereiken van 18 jaar te laat kwamen en dat in dezen een proactieve houding van hun mentoren nodig was geweest, omdat ze het zelf te moeilijk vonden om over hun toekomst te praten.

Als redenen voor ontevredenheid noemen de jongeren (vooral ex-AMV's) voornamelijk het ontbreken van toekomstgerichte begeleiding of negatieve ervaringen daarmee, gebrek aan individuele begeleiding en negatieve bejegening (zoals weinig meelevend en weinig empathisch zijn, bijvoorbeeld toen ze op hun 18e op straat gezet werden door hun mentoren, en ervaren discriminatie). Overige behoeften en wensen die sommige jongeren met betrekking tot de opvang en begeleiding door de mentoren noemen, zijn: meer verschillende groepsactiviteiten (bijvoorbeeld computer, teken-, dans-, en muziek cursussen), meer culturele sensitiviteit bij de mentoren, niet streng zijn en niet schreeuwen, de belangen van de jongeren vooropstellen en niet alles noteren (dat leidt tot wantrouwen bij de jongeren).

Onder de jongeren is er minder verdeeldheid over de begeleiding door de voogd. De meerderheid van de jongeren, zowel AMV's als ex-AMV's, is daar (erg) tevreden over. De jongeren waarderen de begeleiding door de voogd rond de asielprocedure en diens individuele aandacht. Toch zijn er ook punten die sommige jongeren anders zouden willen zien in de begeleiding door hun voogd, zoals meer begrip of empathie voor hun situatie, bereidheid om zich actiever in te zetten voor de asielprocedure, en meer contactmomenten dan één of twee keer per maand. Daarnaast uiten meerdere jongeren wensen en behoeften met betrekking tot de toekomstgerichte begeleiding, waarbij bijvoorbeeld het samen werken aan een toekomstplan en de jongere daarbij stimuleren, worden genoemd.

Zowel met betrekking tot de mentor als de voogd geven de jongeren aan behoefte te hebben aan daadwerkelijke, concrete hulp in het verkrijgen van een verblijfsvergunning.

Met betrekking tot school geven meerdere jongeren aan focussen op school moeilijk te vinden (of te hebben gevonden) vanwege stress, maar sommige AMV's zijn wel enthousiast over school en het leren van Nederlands. In dat kader geeft een aantal jongeren suggesties voor een andere samenstelling van de klassen zodat ze beter Nederlands zouden kunnen leren. Klassen zouden bijvoorbeeld zowel uit AMV's als Nederlandse leerlingen kunnen bestaan, of meer gemengd kunnen zijn qua land van herkomst, zodat het spreken van de Nederlandse taal nodig is voor de onderlinge communicatie tussen de leerlingen en daardoor gestimuleerd wordt in plaats van het spreken van de eigen taal.

Interviews met opvangouders

Het overgrote deel van de opvangouders geeft aan tevreden te zijn over de begeleiding door de voogd: inzet in de ondersteuning, bereikbaarheid en interesse in hoe het met de jongere en in het opvanggezin gaat zijn de hiervoor genoemde redenen. Daarentegen noemt een aantal ouders redenen voor ontevredenheid over die begeleiding: een lage contactfrequentie (die door een paar ouders gerelateerd is aan de Covid-19 uitbraak of aan de hoge caseload van de voogd), gebrekkige ondersteuning bij praktische zaken (bijvoorbeeld de jongere naar afspraken brengen) en bij de asielpcedure (bijvoorbeeld afwezigheid tijdens een, volgens de ouder, cruciale zitting in de rechtbank), en een negatieve bejegening van de jongere (zoals het op 'demoraliserende' wijze tegen de jongere praten over zijn kansen op een verblijfsvergunning). Een paar opvangouders zeggen expliciet dat ze de voogd meer 'aanwezig' zouden willen zien, waarbij de voogd meer contact zoekt zowel met hen als met de jongere en vaker langskomt.

Ideeën over de toekomst en contact met de familie van de jongere

Interviews met (ex-)AMV's

Hoewel de meeste jongeren wensen of dromen hebben over hun toekomst (zoals (door)studeren, eigen zaak opstarten, aan de slag gaan bij hun droombaan, eigen gezin stichten) zijn zij onzeker over hoe hun leven er over een jaar uitziet, vanwege hun verblijfsperspectief. Toch zien zij zichzelf wel in Nederland blijven. Ook op de langere termijn zien bijna alle jongeren hun toekomst in Nederland, waarbij sommige AMV's dit nuanceren door het hebben van een verblijfsvergunning als een voorwaarde te noemen. Het valt op dat ex-AMV's over het algemeen vaker dan AMV's aangeven onzeker te zijn over hoe hun toekomst eruitziet en waar zij zich in de toekomst zullen bevinden. Dit heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het feit dat ze nog steeds geen verblijfsvergunning hebben en met negatieve ervaringen, zoals het mob gaan. Geen van de geïnterviewde jongeren spreekt echter de intentie uit om terug te keren naar het land van herkomst. Enkele jongeren, met name AMV's, zijn van plan om naar een ander land door te reizen als ze uitgeprocedeerd raken. Als redenen om niet terug te willen naar hun land van herkomst noemen de jongeren de onmogelijkheid om daar een toekomst op te bouwen (vanwege de slechte situatie, oorlog en gebrek aan vrijheid), dat ze te veel dingen hebben mee gemaakt, te veel tijd en geld hebben geïnvesteerd om naar Nederland te komen en dat hun land van herkomst hen vreemd is omdat ze al op jonge leeftijd naar een ander land migreerden.

AMV's en ex-AMV's verschillen in de redenen waarom ze in Nederland willen blijven. De AMV's focussen vooral op de mogelijkheden die Nederland biedt op een goed of beter leven, of zeggen bijvoorbeeld dat het een mooi, goed land is, of dat ze van Nederland houden. De ex-AMV's refereren vooral aan de lange periode die ze al in Nederland doorgebracht hebben: ze zijn in Nederland opgegroeid, hebben hier een leven opgebouwd en zijn gewend geraakt aan het land, de taal, de cultuur en de samenleving.

De overgrote meerderheid van de jongeren heeft contact met hun familie. Jongeren geven over het algemeen aan dat de familie overwegend negatief zou reageren op hun eventuele terugkeer. De veranderde levensstijl van de jongere, de slechte economische situatie in het land van herkomst, het gevoel 'gefaald te hebben' en de hoop van ouders op gezinshereniging in Nederland zijn voorbeelden van redenen die de jongeren hiervoor genoemd hebben.

Interviews met opvangouders

Ook uit de interviews met de opvangouders komt naar voren dat de jongeren die zij opvangen hun toekomst in Nederland zien. Dit geldt evenzeer voor de opvangouders. Zij vinden dat de jongere niet terug kan keren naar het herkomstland. De onveilige situatie en twijfels over of de jongere op zijn 18e zelfstandig genoeg is om aldaar voor zichzelf te zorgen spelen hierbij een rol.

Volgens de opvangouders heeft iets meer dan de helft van de jongeren contact met eigen familie die in het land van herkomst of elders woont. In de meeste gevallen hebben ook de opvangouders zelf contact met familie van de jongeren; het gaat hierbij vooral om opvangouders uit netwerkgezinnen. De voogd heeft volgens de opvangouders in enkele gevallen ook contact met familie van de jongere. Voor zover dit bekend is ziet ook de familie van deze jongeren, volgens de opvangouders, de toekomst van de jongeren in Nederland.

Overkoepelend: vertrek met onbekende bestemming en overgang naar 18 jaar

Negen van de geïnterviewde ex-AMV's zijn (ooit) mob uit de opvang vertrokken. Een belangrijk knelpunt dat zowel uit de interviews met deze jongeren als die met de opvangouders naar voren komt, is de overgang van uitgeprocedeerde AMV's naar meerderjarigheid en het stoppen van de opvang en overige voorzieningen voor AMV's bij het bereiken van de 18e verjaardag. Op één jongere na, bij wie er op zijn 17e sprake was van uitzetting naar het land van herkomst, geven alle geïnterviewde mob-jongeren aan dat het feit dat ze op of kort na hun 18e verjaardag op straat waren gezet of zouden worden gezet, de reden was om mob te gaan. Ook geïnterviewde opvangouders geven voorbeelden van jongeren die op hun 18e mob zijn gegaan uit het opvanggezin en elders in Nederland zijn ondergedoken of doorreisden naar een ander EU-land. Sommige opvangouders uiten hun zorgen over het stoppen van alle voorzieningen bij 18 jaar. Ze vinden het daarnaast moeilijk om jongeren, die zij vele jaren verzorgd hebben, op hun 18e op straat te moeten zetten. Dat alle voorzieningen bij het bereiken van 18 jaar stoppen voor uitgeprocedeerde AMV's, is volgens deze opvangouders de reden waarom de jongeren op hun 18e mob gaan. Mede door de eerdergenoemde zorgen over beperkte zelfredzaamheid op die leeftijd pleiten meerdere opvangouders ervoor om de jongeren tot hun 21e op te vangen.

Tot slot

In het onderhavige onderzoek werden de ervaringen van (ex-)AMV's die onder het nieuwe opvangmodel in KVV's wonen en die van opvangouders die een jongere opvangen van wie de asielaanvraag is afgewezen, tegen het licht gehouden. De resultaten laten zien dat de toekomstgerichte begeleiding van deze jongeren nog niet goed van de grond komt. AMV's vinden het moeilijk om over een toekomst zonder verblijfsvergunning in Nederland te praten, mentoren in de KVV's zijn volgens de jongeren ook terughoudend op dit punt en de opties na het bereiken van 18 jaar komen niet of pas laat ter sprake. Dat bijna alle jongeren van wie de asielaanvraag is afgewezen hun toekomst alsnog in Nederland zien, maar dat alle voorzieningen voor deze jongeren bij het bereiken van 18 jaar stoppen, maakt dat een deel van de jongeren op of kort voor dat moment mob gaat. Ex-AMV's geven, terugkijkend op hun tijd in de opvang, aan dat ze eerder gesprekken hadden willen hebben over de opties na hun 18e jaar. Dit impliceert dat het van belang is om de

begeleiding gericht op het toekomstperspectief van de jongeren eerder te beginnen. Dit kan gerealiseerd worden door jongeren, rekening houdend met hun ontwikkelingsfase, vanaf het begin van hun procedure op kindvriendelijke wijze over de procedure en de mogelijke uitkomsten daarvan te informeren. Daarnaast is het aan te raden om beter aan te sluiten bij de ontwikkeling van het kind, door het verhogen van de leeftijdsgrens voor de opvang naar 21 jaar. In deze periode kan verder gewerkt worden aan concrete vaardigheden voor een duurzaam toekomstperspectief elders dan in Nederland.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding tot het onderzoek

Een deel van de asielzoekers in Nederland zijn minderjarigen die hier aankomen zonder ouders of andere voor hen verantwoordelijke volwassenen. In de periode 2016 tot en met 2019 waren dat er in totaal ruim 5000, met als belangrijkste herkomstlanden Eritrea, Syrië, Marokko, Afghanistan en Algerije (bron: CBS). De meeste alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's),¹ zoals deze kinderen als ze van buiten de EU komen worden genoemd, krijgen een verblijfsvergunning. Voor een deel geldt dat echter niet en hun aandeel is gegroeid, mogelijk als gevolg van een toename van AMV's uit zogenoemde 'veilige herkomstlanden', landen waar 'over het algemeen geen sprake is van vervolging bijvoorbeeld vanwege ras of geloof; foltering; onmenselijke behandeling', waaronder Marokko en tot medio 2021 Algerije.²

Op 1 januari 2016 werd een nieuw opvangmodel voor AMV's van kracht – dat in juli 2016 volledig was ingevoerd. In het oude model werden AMV's vanaf 12 jaar geplaatst in opvang van het Centraal orgaan Opvang Asielzoekers (COA) en jongere kinderen werden door Stichting Nidos (hierna Nidos) – die de voogdij over alle AMV's in Nederland heeft – opgevangen in gezinnen. In het nieuwe model wordt er in de opvang en begeleiding van AMV's niet alleen onderscheid gemaakt naar leeftijd, maar ook naar verblijfsperspectief. Degenen die een verblijfsvergunning krijgen worden voorbereid op een toekomst in de Nederlandse samenleving, terwijl jongeren van wie het asielverzoek in eerste aanleg is afgewezen in principe begeleid worden naar een toekomst buiten Nederland. Wanneer er geen adequate opvang is in het land van herkomst (familie of een opvanghuis) mogen zij tot hun achttiende verjaardag in Nederland blijven, maar dan worden zij geacht Nederland te verlaten. In de praktijk vertrekken veel van deze jongeren *voor* dat moment met onbekende bestemming (mob).

ABDTOPconsult evalueerde in 2018 het nieuwe opvangmodel. De auteurs concludeerden dat het nieuwe model, vooral voor jongeren met een verblijfsvergunning, een verbetering lijkt te zijn ten opzichte van het oude wat betreft veiligheid, begeleiding en onderwijs. Voor jongeren zonder verblijfsvergunning lijkt dit minder eenduidig het geval te zijn; in verblijfsgroepen van jongeren zonder verblijfsvergunning ontstaat vaak een negatieve sfeer (Nijboer & Van Gastel, 2018). Daarnaast gaven de Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd en de Inspectie Veiligheid en Justitie (2018, p.8) aan dat de begeleiding van jongeren 'met een toekomstperspectief in het land van herkomst' te veel gericht is op praktische zaken die nodig zijn voor een toekomst in Nederland en te weinig op terugkeer en wat er nodig is om in het land van herkomst een zelfstandig leven op te kunnen bouwen. Volgens Nijboer en van Gastel is er op basis van hun onderzoek weinig te zeggen over effecten op langere termijn en voorts raadden zij nader onderzoek aan waarbij ook de ervaringen van de jongeren zelf betrokken zouden worden. Dat laatste was de aanleiding tot een onderzoek van het WODC. In het kader van dit onderzoek verschenen in 2020 twee factsheets. In de eerste (kwantitatieve) factsheet, een gezamenlijke publicatie van het CBS en het WODC, werd gerapporteerd over de situatie van AMV's die tussen

¹ We refereren aan de (ex)AMV's in de tekst, ter afwisseling, ook wel als kinderen of jongeren.

² Bron: Welke landen staan op de lijst van veilige landen van herkomst? | Rijksoverheid.nl

De Nederlandse overheid beschouwt Algerije niet meer als een veilig land vanwege verslechterde omstandigheden aldaar (TK 2020-2021, 19 637, nr. 2743, dd. 11 juni 2021).

1 januari 2014 en 1 september 2019 in Nederland arriveerden (WODC & CBS, 2020). Hoewel het nog te vroeg was om uitspraken te doen over de effecten van het nieuwe opvangmodel, bleek uit dat onderzoek onder andere dat meer dan de helft van de jongeren wier asielverzoek werd afgewezen mob was vertrokken, meer dan onder het oude model. Het aandeel jongeren dat vrijwillig aantoonbaar vertrok was op eenzelfde (beperkte) niveau gebleven. In de tweede (kwalitatieve) factsheet werd beschreven hoe de toekomstgerichte begeleiding van jongeren zonder langdurig verblijfsrecht eruitziet volgens hun begeleiders en andere deskundigen, en werd ingegaan op door hen gesignaleerde knelpunten (en mogelijke oplossingen) met betrekking tot zowel de begeleiding als aantoonbaar vrijwillig vertrek uit Nederland (Kulu-Glasgow et al., 2020).

In het onderhavige rapport staat de toekomstgerichte begeleiding van AMV's zonder verblijfsvergunning eveneens centraal, waarbij het nu met name gaat om het perspectief van de jongeren zelf: hoe ziet de begeleiding onder het nieuwe opvangmodel er volgens de jongeren zelf uit en wat zijn hun ervaringen met die begeleiding? Hoe denken ze over hun toekomst?

1.2 Beleidscontext en het nieuwe opvangmodel

Het nieuwe opvangmodel is door Nidos en het COA gezamenlijk ontwikkeld. Dit gebeurde mede als reactie op maatschappelijke kritiek en moties in de Tweede Kamer. In de moties werd, verwijzend naar de kwetsbaarheid van AMV's en hun rechten op grond van het Internationale Verdrag inzake de Rechten van het Kind (IVRK), respectievelijk regelmatige verdwijningen van AMV's, de regering verzocht kleinschalige alternatieven te onderzoeken voor de grootschalige opvang (TK 2012-2013, 19 637, nrs. 1635 en 1641). In een brief aan de Tweede Kamer van september 2014 introduceerde de toenmalige staatssecretaris van Veiligheid en Justitie het nieuwe opvangmodel. Daarin gaf hij onder andere aan dat in het nieuwe model kleinschaligheid voorop zou komen te staan waarmee invulling werd gegeven aan het belang van het kind (TK 2013-2014, 27 062, nr. 95). De grootschalige opvang in de AMV-campus (waar maximaal 100 jongeren verbleven), waar onder andere het Kinderrechtencollectief (Defence for Children, UNICEF Nederland en VWN) kritiek op uitte (Kinderrechtencollectief Update, 2014), werd afgeschaft.

In het nieuwe model, waarin zoals gezegd onderscheid wordt gemaakt naar leeftijd en verblijfsperspectief, ziet de opvang er als volgt uit (zie ook figuur 1.1 voor een schematische weergave):

- AMV's tot 15 jaar worden bij binnenkomst in Nederland vanuit het aanmeldcentrum in Ter Apel direct in opvanggezinnen geplaatst, onder de verantwoordelijkheid van Nidos.
- Jongeren van 15 jaar en ouder doorlopen de zogenaamde rust- en voorbereidingstijd en de algemene asielprocedure (AA) in een COA procesopvanglocatie voor AMV's (POA).
- AMV's vanaf 15 jaar van wie de asielaanvraag is ingewilligd, worden onder de verantwoordelijkheid van Nidos opgevangen in opvanggezinnen, of in kleine opvangvoorzieningen: kleine wooneenheden (KWE's) of kindervoorgroepen (KWG's). Bijna 70% van de opvanggezinnen zijn 'netwerkgezinnen' (een breed begrip dat naast familie ook bijv. dorpsgenoten omvat). De andere opvanggezinnen komen uit een pool aan opvanggezinnen (verder 'poolgezinnen'). De meeste poolgezinnen zijn 'cultuurgezinnen'; vluchtelingengezinnen of gezinnen waarvan beide opvangouders of een van de partners een migratieachtergrond heeft (Stichting Nidos, 2019).

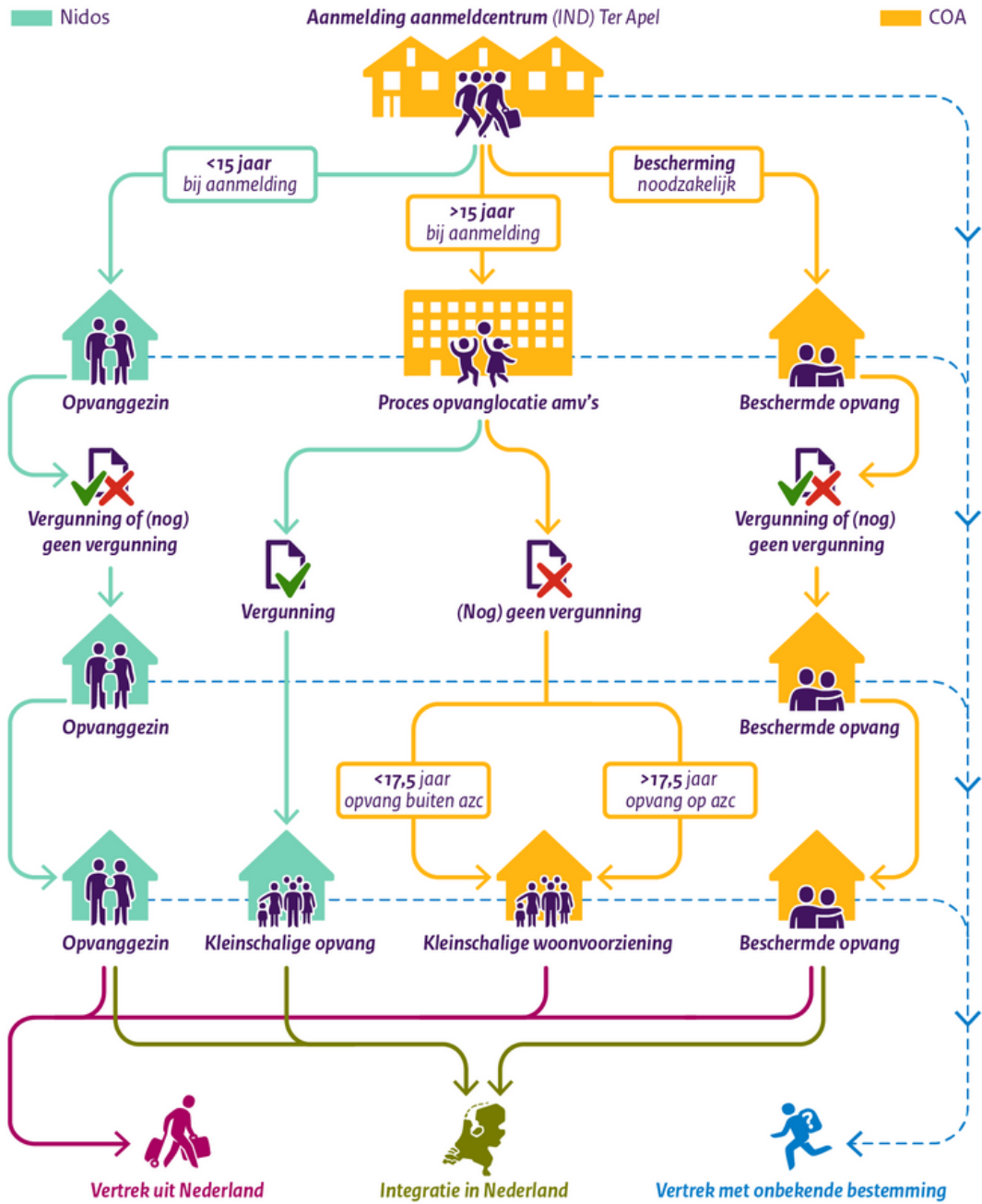
- De opvang in KWE's en KWG's wordt uitgevoerd door contractpartners van Nidos, veelal jeugdzorginstellingen. In een KWE wonen maximaal vier jongeren die (redelijk) zelfstandig zijn en is 28,5 uur per week een mentor aanwezig. KWG's bieden opvang aan maximaal twaalf jongeren die minder zelfstandig zijn, daar zijn 24 uur per dag meerdere mentoren aanwezig.³
- Jongeren van 15 jaar en ouder die een afwijzing op hun asielverzoek hebben gekregen stromen, samen met jongeren die een verlengde asielprocedure (VA) doorlopen, vanuit de POA door naar kleinschalige woonvoorzieningen (KWV's) van het COA. In KWV's verblijven maximaal zestien tot twintig jongeren en er is 24-uursbegeleiding aanwezig, tenzij jongeren minder begeleiding nodig hebben.
- KWV's voor jongeren van 17,5 jaar of ouder zijn gelokaliseerd op het terrein van Asielzoekerscentra (AZC's), KWV's voor jongeren in de leeftijd van 15 tot 17,5 jaar in principe buiten AZC-terreinen.
- Uitzonderingen op het bovenstaande zijn dat: (i) AMV's van 15 jaar of ouder die extra kwetsbaar zijn, worden ondergebracht in een opvanggezin, en (ii) kinderen van 13-14 jaar die Nidos niet direct in een opvanggezin kan plaatsen, door het COA worden opgevangen.
- AMV's die het slachtoffer zijn van mensenhandel of dit dreigen te worden, worden – net als in het oude model het geval was – opgevangen in de beschermde opvang die onder het COA valt.

Alle AMV's krijgen bij aankomst in Nederland door Nidos een jeugdbeschermer toegewezen die de voogdtaken uitvoert (verder voogd genoemd). Alle jongeren, ongeacht hun verblijfsstatus, hebben tot hun 18e recht op toegang tot onderwijs en gezondheidszorg. Over het algemeen volgen AMV's na aankomst in Nederland de Internationale Schakel Klas (ISK). De ISK is bedoeld voor alle nieuwkomers in de leeftijd van 12-18 jaar om de transitie naar het Nederlandse onderwijssysteem te vergemakkelijken. Een leerling mag maximaal twee jaar onderwijs volgen op de ISK. Het programma bestaat voor 80% uit taalonderwijs, waarbij er in het tweede jaar specifiek aandacht is voor uitstroom naar het reguliere onderwijs (VNG & Platform Opnieuw Thuis 2016). Leerlingen van de ISK staan meestal ingeschreven op het vmbo. Ex-AMV's kunnen de opleiding die zij als minderjarige zijn gestart afmaken tot aan het diploma (Ministerie van OCW, 2020). De overheid bekostigt de opleiding mits er recht op opvang is (bijv. als jongeren doorprocederen).⁴ Het volgen van onderwijs leidt op zichzelf niet tot recht op opvang. Ex-AMV's zonder verblijfsrecht mogen geen nieuwe opleiding starten (persoonlijke communicatie COA en Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap).

³ Zie www.nidos.nl/voor-jongeren/begeleiding/opvangvormen/.

⁴ Zodra het recht op opvang vervalt, vervalt ook de vergoeding voor schoolgeld, boekengeld, schoolbenodigdheden en vervoerskosten. Voor andere kosten, zoals lesgeld, kan een ex-AMV een aanvraag indienen voor een vrijstelling (de zogenoemd buiteninvorderinginstelling) (persoonlijke communicatie COA).

Figuur 1.1 Het opvangmodel voor alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's)

Bron: Alleenstaande minderjarige vreemdelingen | Asielbeleid | Rijksoverheid.nl

1.3 Doelstelling van het onderzoek, onderzoeksvragen en onderzoeksmethoden

1.3.1 Doelstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is meer zicht te krijgen op hoe AMV's wier asielerzoek is afgewezen (in ieder geval in eerste aanleg) de begeleiding onder het nieuwe opvangmodel ervaren en wat hun ideeën zijn over de toekomst. De visie van de jongeren is tot nu toe nog maar weinig aan bod geweest. Het onderzoek heeft niet tot doel om het nieuwe opvangmodel te evalueren, of om een vergelijking te maken tussen het oude en het nieuwe opvangmodel. De onderzoeksvragen luiden:

- 1 Wat zijn de ervaringen van jongeren van wie de asielaanvraag is afgewezen met de opvang en de (toekomstgerichte) begeleiding?
- 2 Past de begeleiding die ze krijgen bij hun behoeften?
- 3 Wat zijn hun ideeën over de toekomst (o.a. met betrekking tot verblijf in Nederland of terugkeer naar het land van herkomst)?

1.3.2 Onderzoeksmethoden

Het onderzoek, dat is verricht op aanvraag van de Directie Migratiebeleid van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, is kwalitatief en beschrijvend van aard. Boven- genoemde onderzoeksvragen zijn beantwoord met behulp van interviews met jongeren zelf indien ze in een KVV werden opgevangen. In de gevallen dat jongeren in een opvanggezin verbleven, hebben we (alleen) hun opvangouders geïnterviewd.⁵

Interviews met jongeren

Doelgroep

De doelgroep van het onderzoek bestond voor wat betreft de jongeren in KVV's aanvankelijk uit:

- AMV's van 16 jaar of ouder⁶ van wie de asielaanvraag in eerste aanleg was afgewezen, die in een KVV werden opgevangen en die uitgeprocedeerd waren, of nog doorprocedeerden.

Gegevens uit de COA-registratie lieten kort voor de dataverzameling (juli 2020) echter zien dat de totale populatie van jongeren van 16+ met een negatieve beschikking in de KVV's vrij beperkt was (rond de zeventig). De oorzaak van deze lage bezetting was de geringe instroom vanuit de POA-locaties naar de KVV's, mede door Covid-19. Onder andere gezien de verwachte hoge non-respons onder AMV's met een negatieve beschikking is besloten om de bovengenoemde doelgroep uit te breiden met:

- voormalige AMV's van 18 jaar en ouder van wie de asielaanvraag was afgewezen en die recentelijk van een KVV naar een AZC waren doorgestroomd, bijvoorbeeld omdat ze nog doorprocedeerden, of omdat ze een herhaalde asielaanvraag (HASA) hadden lopen;
- Jongeren van 16+ die in een VA zaten – tenzij ze zeer kort daarvoor vanuit een POA waren ingestroomd;

⁵ Dit is besloten op grond van het feit dat er in opvanggezinnen geen professionele begeleiding aanwezig is om eventuele problemen van jongeren naar aanleiding van het interview op te vangen.

⁶ We hebben besloten AMV's jonger dan 16 jaar met een negatieve beschikking op hun asielaanvraag niet te interviewen gezien hun extra kwetsbaarheid vanwege hun leeftijd.

- AMV's van 16 jaar en ouder en voormalige AMV's die onder het nieuwe model in een KVV hadden gezeten en vanuit de opvang mob waren vertrokken (hierna: 'mob-jongeren').

COA-gegevens lieten zien dat de belangrijkste herkomstnationaliteiten van AMV's uit onze doelgroep Eritrees, Guinees, Marokkaans, Algerijns en Afghaans waren. Vanwege de vrij kleine aantallen in deze groepen is besloten om niet nationaliteit, maar gesproken taal als inclusiecriteria te nemen en jongeren te benaderen die Tigrinya, (Marokkaans-) Arabisch, Berbers, Frans, Engels of Dari spraken.

Werving jongeren

– Jongeren in KVV's

AMV's in KVV's zijn benaderd in samenwerking met het COA en Nidos. Vóór het begin van de dataverzameling is door het COA aan de locatie-managers van alle achttien KVV-locaties in zeven verschillende regio's (Almelo, Arnhem, Den Helder, Drachten, Dronten, Tilburg en Utrecht) een verzoek om medewerking gestuurd, vergezeld van een door de onderzoekers opgesteld document. Het document beschreef het doel, de doelgroep en de werkwijze van het onderzoek. De werving van de jongeren vond op getrapte wijze plaats:

- COA-mentoren brachten het onderzoek onder de aandacht van de jongeren die aan de onderzoekscriteria voldeden en die naar hun mening in staat waren om mee te doen aan het onderzoek. Jongeren voor wie een gesprek te belastend werd geacht, werden niet benaderd.
- De mentoren gebruikten daarbij drie door de onderzoekers ontwikkelde instrumenten. Dat waren ten eerste een uitgebreide informatiebrief in de eigen taal, in het Engels en in het Nederlands en ten tweede een infographic waarin het doel van het onderzoek werd gevisualiseerd en de medewerking van de jongeren werd gevraagd. Deze visualisatie was via een openbaar Instagram account met behulp van een hyperlink toegankelijk voor de jongeren – voor het bekijken van de visualisatie hoefden de jongeren geen Instagram account te hebben. Ten slotte is er op basis van deze infographic een poster gemaakt. De locatie-managers werden verzocht om deze op een voor de jongeren zichtbare plek in de opvang op te hangen om de jongeren aan het onderzoek te herinneren. Brief, infographic en poster bevatten ook de gegevens van de onderzoekers zodat de jongeren de onderzoekers konden benaderen als ze vragen hadden over het onderzoek.
- De deelname van de jongeren aan het onderzoek werd met de voogd afgestemd.
- Onderzoekers kregen de gegevens van de jongeren die mee wilden doen conform het met het COA afgesproken privacy protocol.

De jongeren van 18+ die doorgestroomd waren naar een AZC, zijn benaderd via managers of mentoren van KVV's waar deze ex-AMV's als AMV hadden verbleven. Eén respondent van 18+ is via de sneeuwbal methode geworven.

– Jongeren buiten de opvang

(Ex-)AMV's buiten de opvang zijn benaderd via NGO's met behulp van een iets aangepaste versie van de informatiebrief en de Instagram-infographic voor jongeren in de opvang. Daarnaast is er een oproep geplaatst op een Facebook-pagina gericht op Marokkaanse jongeren, en is de sneeuwbal methode ingezet. Deze laatstgenoemde twee methoden leverden echter geen respondenten op.

Interviews en itemlijsten jongeren

De dataverzameling onder de jongeren vond plaats van juli tot en met november 2020, waarbij in totaal 30 jongeren zijn geïnterviewd, 28 jongens en twee meisjes,

elf AMV's en 19 ex-AMV's.⁷ Een laatste interview is gehouden in februari 2021 met een jongere die een aantal maanden eerder mob uit de opvang was vertrokken. Interviews in Tigrinya en Dari zijn gehouden in samenwerking met het interview- en adviesbureau Labyrinth, dat interviewers met dezelfde herkomst als de respondenten inzette. Een aantal interviews is door de onderzoekers zelf gehouden, al dan niet met behulp van door Labyrinth ingeschakelde tolken. Interviews in de overige talen zijn gehouden door twee stagiaires die respectievelijk de Marokkaans-Arabisch en de Berbers/Franse taal machtig waren en door de onderzoekers. Eén face-to-face gesprek is afgenomen met behulp van een telefonische tolk. Zowel de externe interviewers als de stagiaires hebben een geheimhoudingsverklaring getekend. Vanwege Covid-19 zijn de meeste interviews digitaal gehouden met de app Signal of WhatsApp videobellen (n=19) (zie onder voor de invloed van Covid-19 op het onderzoek). In andere gevallen vonden de gesprekken, op verzoek van de jongeren, telefonisch plaats (n=7), of alsnog face-to-face (n=4). Interviewers namen contact op met de jongeren die mee wilden doen aan het onderzoek en gaven hen nogmaals informatie over het onderzoek, beantwoordden hun eventuele vragen en maakten met hen een afspraak. Voor het begin van het daadwerkelijke interview, werden opnieuw de anonimiteit en vertrouwelijkheid van het gesprek benadrukt en is aangegeven dat de interviewers geen link hadden met organisaties zoals IND en DT&V. Ook werd verteld dat de jongere desgewenst altijd kon afzien van het beantwoorden van bepaalde vragen, een pauze kon inlassen of het interview kon stoppen. Op één na gaven alle respondenten toestemming om het gesprek op te nemen. Met alle respondenten is het informed consent formulier besproken, waarbij ze hun akkoord in het geval van video- of telefonische gesprekken digitaal doorgaven (zie bijlage 2 voor het informed consent formulier). De interviewers probeerden de respondenten op hun gemak te stellen, bijvoorbeeld door in het begin van het gesprek iets persoonlijks over zichzelf te vertellen. De itemlijst bestond uit open vragen met een standaard format (zie bijlage 3). De interviewers waren echter vrij om de volgorde van de vragen te veranderen, tijdens het gesprek een pauze in te lassen, over een ander onderwerp te praten of een vraag over te slaan mocht een respondent emotioneel worden. Aan het eind van het interview was er de mogelijkheid om met de jongere informeel na te praten over allerlei onderwerpen om zo het interview op een prettige manier af te ronden. Alle interviewers zijn daarnaast geïnstrueerd om, als het gesprek veel emoties oproep, de respondent te vragen of ze de mentor (bij AMV's) of onze contactpersoon binnen de NGO (bij ex-AMV's) mochten benaderen, zodat deze bij de respondent kon checken hoe het met hem/haar ging. Ook namen de interviewers in sommige gevallen na het interview zelf contact op met de respondenten om te informeren hoe het met hen ging. Ten slotte waren alle mentoren en de meeste contactpersonen bij NGO's op de hoogte van het feit dat wij een gesprek zouden hebben met een jongere. Als teken van waardering kregen de respondenten na het interview een cadeaubon ter waarde van € 15. De itemlijst voor de gesprekken bestond uit vier delen: kennismaking, dagelijks leven en mening over de opvang, aard van de (toekomstgerichte) begeleiding door de mentor en de jeugdbeschermer en ervaringen van de jongeren met deze begeleiding, en ideeën voor de toekomst. Voor de jongeren die doorgestroomd waren naar een AZC of buiten de opvang verbleven zijn iets aangepaste versies van de lijst gebruikt. Ook in die lijsten stonden de genoemde thema's centraal. In de itemlijst voor jongeren buiten de opvang kwamen ook de beweegredenen om mob te gaan aan de orde.

⁷ De informatie uit één interview is niet in de analyses meegenomen omdat achteraf bleek dat de desbetreffende jongen alleen onder het oude model in een KVV had gezeten.

Alle interviews zijn uitgewerkt in een verslag en waar nodig naar het Nederlands vertaald door de interviewer. De interviewverslagen zijn gecodeerd en geanalyseerd met behulp van het programma MaxQDa aan de hand van een vooraf opgesteld coderingssysteem. De onderzoekers hebben aanvankelijk een aantal dezelfde interviewverslagen apart gecodeerd en tijdens het coderingsproces continu met elkaar overlegd. Kwantificeerbare gegevens zijn in Excel ingevoerd en geanalyseerd.

Invloed Covid-19 op het onderzoek

De uitbraak van Covid-19 had grote invloed op de methode van onderzoek en waarschijnlijk ook op de respons onder de jongeren die al in een extra kwetsbare situatie zaten vanwege de afwijzing van hun asielverzoek. Het voornemen was om alle interviews face-to-face te houden en om van tevoren alle KVV's te bezoeken. Op elke locatie wilden we per taalgroep laagdrempelige kennismakingsbijeenkomsten organiseren om het eerste contact te leggen met de jongeren en samen een activiteit te ondernemen (bijv. koken of spelletjes doen). We zouden dan informatie geven over het onderzoek, onszelf introduceren, vragen van jongeren beantwoorden en hun medewerking vragen. Ook wilden we de jongeren vragen of ze de voorkeur gaven aan een gesprek in groepsverband of aan een individueel interview (dit op advies van COA-mentoren die we spraken bij de dataverzameling voor de eerdergenoemde factsheet over toekomstgerichte begeleiding). In verband met de langdurige lockdown werden de jongeren in plaats daarvan benaderd door hun mentoren en tijdens de dataverzamelingsperiode was er meermaals sprake van een bezoekverbod op de locaties. Desalniettemin konden we alsnog zes KVV's in drie verschillende regio's bezoeken, waarbij jongeren op vrijwillige basis met ons konden praten. Het aantal jongeren dat ten tijde van de bezoeken in de opvang verbleef was echter beperkt, evenals de duur van onze bezoeken (een à twee uur). Bovendien was het organiseren van informele activiteiten niet mogelijk (o.a. vanwege de 1,5m afstandsregeling). Wellicht waren er mede daardoor vaak maar weinig jongeren aanwezig; soms spraken we slechts één jongere. Toch hebben we tijdens deze bezoeken een aantal jongeren kunnen werven voor deelname aan het onderzoek.

De onderzoekers hebben de indruk dat er geen verschillen zijn in de aard van de informatie die uit de digitale of telefonische interviews naar voren kwam in vergelijking met face-to-face interviews. Ook uit eerder onderzoek kwam naar voren dat er maar kleine verschillen zijn tussen face-to-face en video-interviews (bijv. Krouwel, Jolly & Greenfield, 2019). Wel deden zich in tien gevallen technische problemen met het videobellen voor, maar over het algemeen had dit volgens de interviewers geen belangrijke invloed op het verloop van het gesprek. In één geval moest het interview de volgende dag afgerond worden en in een ander geval is het gesprek telefonisch afgerond. Eén respondent, een jongere die mob was vertrokken, was later echter niet meer bereikbaar.

Respons en redenen non-respons jongeren

Tijdens de dataverzamelingsperiode bleef de bezettingsgraad in sommige locaties laag vanwege een lage instroom vanuit de POA-locaties (in één KVV zaten er slechts twee jongeren). Ook was de bereidheid onder de AMV's om mee te doen aan het onderzoek niet groot. Gedurende de dataverzamelingsperiode hebben de onderzoekers contact gehouden met de KVV-locaties over het verloop van de werving. Vanwege de lage respons is medio-september vanuit het COA een verzoek uitgegaan naar alle locatiemanagers om het onderzoek nogmaals onder de aandacht van de jongeren te brengen en hen te vragen of degenen die zich eerder niet meldden voor deelname wellicht een keer direct met de onderzoekers zelf wilden spreken

over het onderzoek en eventuele deelname daaraan. Ook is toen besloten om jongeren die in een VA zaten en al enige tijd in de KWV verbleven te benaderen voor het onderzoek. Als resultaat van deze aanvullende werving hebben nog vier jongeren meegedaan aan het onderzoek.

Uiteindelijk zijn er 77 jongeren van 16+ benaderd (uit de populatie van 99 AMV's van 16 jaar en ouder die in de onderzoeksperiode in een KWV verbleven en voldeden aan de inclusiecriteria). De mentoren hebben 22 jongeren niet benaderd vanwege hun persoonlijke omstandigheden (bijv. omdat zij medisch/psychisch niet in staat waren om mee te doen, zeer kwetsbaar waren, nog maar zeer kort in de opvang verbleven, stress ervoeren rondom terugkeer, of vanwege communicatieproblemen, zelfs met een tolk).

Van de AMV's die benaderd zijn hebben er elf deelgenomen aan het onderzoek (14%). De redenen om niet mee te doen die door de mentoren zijn doorgegeven zijn: 'geen interesse', 'geen behoefte', 'wil niet praten', 'geen goed gevoel bij het onderzoek', 'druk met andere dingen/geen tijd', 'andere dingen aan het hoofd', 'stress door de procedure', 'geen energie', 'toekomst heeft te maken met de procedure', 'meedoen is niet verplicht', en 'geen reden'. Omdat we alleen achtergrondinformatie hebben gekregen over AMV's die aan het onderzoek mee wilden werken en niet over jongeren die niet mee wilden werken (anders dan hun redenen daarvoor), kunnen we niet zeggen in hoeverre en op welke punten de respondenten een afspiegeling vormen van de totale groep KWV-bewoners ten tijde van de dataverzameling.

Daarnaast hebben we met 19 ex-AMV's gesproken die onder het nieuwe opvangmodel in een KWV hadden gezeten. Deze groep bestond uit jongeren die doorgestroomd waren naar een AZC (van wie sommigen een HASA hadden lopen), jongeren die mob vertrokken waren uit de opvang en jongeren die alsnog een verblijfsvergunning hadden gekregen. Na de interviews bleek dat één ex-AMV alleen onder het oude model in de opvang heeft gezeten. De gegevens uit dit gesprek zijn buiten beschouwing gelaten. Van de jongere die, nadat het digitale gesprek wegens technische problemen was afgebroken, niet meer te bereiken was zijn in de analyses de wel beschikbare gegevens meegenomen.

Interviews met opvangouders

Doelgroep

De dataverzameling onder de opvangouders richtte zich op de volgende ouders:

- ze vingen een jongere met een negatieve beschikking op; en
- de jongere was op de peildatum 16 jaar of ouder.

De grens van 16 jaar is gekozen met het oog op vergelijkbaarheid van de data met die betreffende de jongeren die in een KWV verbleven. Opvanggezinnen die volgens het nieuwe opvangmodel jongeren opvingen die bij aankomst in Nederland 15 jaar of ouder waren *en* vanwege hun extra kwetsbaarheid in een gezin geplaatst waren (in plaats van in de COA-opvang), bleven buiten de selectie.

De werving van de opvangouders vond plaats in samenwerking met Nidos.

Selectie van opvangouders

Volgens Nidos verbleven er eind augustus 2020 ruim honderd jongeren die in de periode van 1 januari tot grofweg eind augustus 2020 15 jaar of ouder waren geworden in ongeveer evenveel opvanggezinnen. Van bijna veertig gezinnen was geregistreerd dat ze een kind opvingen dat in de bovengenoemde periode 16 jaar of ouder was geworden en bij wie beroep aangetekend was tegen een negatieve

beschikking op de asielaanvraag. Bij de overige jongeren was de uitslag van de procedure op die peildatum nog niet geregistreerd.

De onderzoekers hebben uit deze veertig gezinnen twintig gezinnen geselecteerd, strevend naar variatie in nationaliteit van het kind en rekening houdend met de verhouding netwerk- en poolgezinnen in de populatie (resp. 70% en 30%). Daarnaast is geprobeerd gezinnen te selecteren die het kind al relatief lang opvingen om zo beter inzicht te krijgen in de begeleiding van de jongere. Ten slotte is rekening gehouden met de bereikbaarheid van het gezin met openbaar vervoer omdat het aanvankelijk de bedoeling was om de opvangouders face-to-face te interviewen. Dit was vanuit de gedachte dat ze wellicht minder mogelijkheden zouden hebben om digitale gesprekken te houden.

De data-uitwisseling tussen Nidos en het WODC vond plaats volgens de gemaakte privacy afspraken.

Werving opvangouders

De werving van de geselecteerde gezinnen liep via Nidos contactpersonen voor de opvanggezinnen (hierna: OWG-werkers), die verantwoordelijk zijn voor de matching van gezinnen en jongeren en de plaatsing voorbereiden. De onderzoekers hebben de OWG-werkers via Nidos geïnformeerd over het doel van het onderzoek. De OWG-werkers informeerden de opvangouders via een brief van de onderzoekers waarin ook om hun medewerking werd gevraagd. De ouder in het opvanggezin die de onderzoekers – naar eigen zeggen – het meeste kon vertellen over het kind en over zijn/haar begeleiding is geïnterviewd. De ouders hadden de mogelijkheid om de onderzoekers te bellen in het geval van vragen over het onderzoek.

Interviews en itemlijst opvangouders

De dataverzameling onder de opvangouders vond plaats tussen de tweede helft november en december 2020. In totaal hebben de onderzoekers vijftien ouders geïnterviewd. Vanwege de extra maatregelen die in het laatste kwartaal van 2020 in werking zijn getreden in verband met Covid-19, zijn deze gesprekken, met uitzondering van één telefonisch interview, digitaal gehouden via Skype of WhatsApp.

De werkwijze voor het houden van de interviews met de opvangouders was hetzelfde als die voor de gesprekken met de jongeren in de KWV. De onderzoekers namen contact op met ouders die mee wilden doen aan het onderzoek om een afspraak te maken en beantwoordden eventuele vragen van de ouders. Voor de aanvang van het gesprek werd nog eens aangegeven dat deelname vrijwillig is, werden de vertrouwelijkheid en anonimiteit van de gesprekken benadrukt en werd aangegeven dat de onderzoekers geen banden hebben met instanties die te maken hebben met de asielprocedure van de jongere. De ouders hadden de mogelijkheid om het gesprek te stoppen of af te zien van het beantwoorden van de vragen die ze niet wilden beantwoorden. Het informed consent formulier (zie bijlage 4) werd samen doorgenomen en de ouders gaven hun akkoord digitaal aan de onderzoekers door.

De itemlijst bestond uit open vragen met een standaard format (zie bijlage 5), maar de volgorde van de vragen kon worden aangepast aan het verloop van het gesprek. Tijdens het gesprek werd onder andere ingegaan op de geschiedenis van de respondent als opvangouder, de motieven om opvangouder te zijn, de situatie van het opvangkind, de begeleiding door de opvangouder en de voogd en de rolverdeling tussen die twee, de toekomstideeën van de jongere en contacten met familie in het land van herkomst.

De interviews zijn gehouden in de voorkeurstaal van de opvangouders; dat was vooral Nederlands (n=9) en één keer Engels. In de overige gevallen vonden de

gesprekken plaats met een tolk (in Dari, Koerdisch, Somalisch en Frans). Op een na hebben alle ouders toestemming gegeven voor het opnemen van het gesprek. De ouders hebben als teken van waardering een cadeaubon van € 15 toegestuurd gekregen.

Net als de interviews met de jongeren, zijn de interviews met de opvangouders uitgewerkt in een verslag, en vervolgens geanalyseerd met behulp van MAXQDA en Excel.

Non-respons opvangouders

Van de twintig opvanggezinnen die benaderd zijn hebben er vijf niet meegedaan aan het onderzoek – wat een respons van 75% betekent. Drie gezinnen gaven aan er geen tijd voor te hebben, één daarvan mede in verband met grote zorgen om de jongere die zij opvingen, bij één gezin speelden privéredenen een rol, bij een ander gezin is er geen reden voor non-respons bekend.

In tegenstelling tot wat aanvankelijk werd gevreesd heeft de aanpassing in de wijze van interviewen niet geleid tot grote non-respons onder de opvangouders.

1.4 Leeswijzer

Hoofdstukken 2 en 3 bevatten de onderzoeksresultaten. In hoofdstuk 2 worden de ervaringen met opvang en begeleiding, en de toekomstideeën o.a. met betrekking tot verblijf in Nederland gepresenteerd van (ex-)AMV's die onder het nieuwe opvangmodel in een KWV (hebben) verbleven. In hoofdstuk 3 komen de ervaringen en toekomstideeën aan de orde van AMV's van wie het asielverzoek is afgewezen, en die op grond van hun leeftijd bij aankomst, in opvanggezinnen zijn ondergebracht. De in dat hoofdstuk gepresenteerde gegevens zijn verkregen uit interviews met opvangouders, aan wie ook hun beweegredenen om opvangouder te zijn en hun ervaringen als opvangouder werden gevraagd. In hoofdstuk 4 worden de resultaten uit de verschillende interviews onderling vergeleken en gerelateerd aan het perspectief van deskundigen op toekomstgerichte begeleiding dat centraal stond in de eerdergenoemde kwalitatieve factsheet (Kulu-Glasgow et al., 2020).

2 AMV's en ex-AMV's over KWV's, mentoren en voogden

In dit hoofdstuk komen de geïnterviewde AMV's en ex-AMV's met een (aanvankelijk) afgewezen asielaanvraag aan het woord. We presenteren hun ervaringen met het wonen in een KWV en hun ervaringen op school, hoe ze de begeleiding door hun mentoren en voogden ervaren, met welke aspecten van deze begeleiding ze tevreden zijn en welke knelpunten ze in deze begeleiding zien, wat hun behoeften zijn, en hoe ze naar hun toekomst kijken, onder andere met betrekking tot verblijf in Nederland. Voordat deze onderwerpen de revue passeren, presenteren we eerst de achtergrondkenmerken van onze respondenten om de context achter hun verhalen te schetsen.

2.1 Achtergrondkenmerken van de respondenten

2.1.1 Leeftijd, geslacht, nationaliteit

De responsgroep (n=29) bestaat uit elf AMV's en achttien ex-AMV's die allen onder het nieuwe opvangmodel in een KWV hebben gewoond. Het gaat om 27 jongens en twee meisjes. Vanwege de kleine aantallen vermelden we bij de kenmerken van de respondenten alleen aantallen als dat hun privacy en herkenbaarheid niet in geding brengt en duiden we alle respondenten aan als 'hij'. Bij citaten vermelden we om dezelfde reden soms alleen of het om een AMV of een ex-AMV gaat.⁸

Jongeren in de responsgroep zijn gemiddeld 18 jaar; de AMV's gemiddeld 16 jaar, waarbij de jongste 15 jaar is⁹ en de geïnterviewde ex-AMV's gemiddeld 19 jaar, variërend van 18 tot 21 jaar.

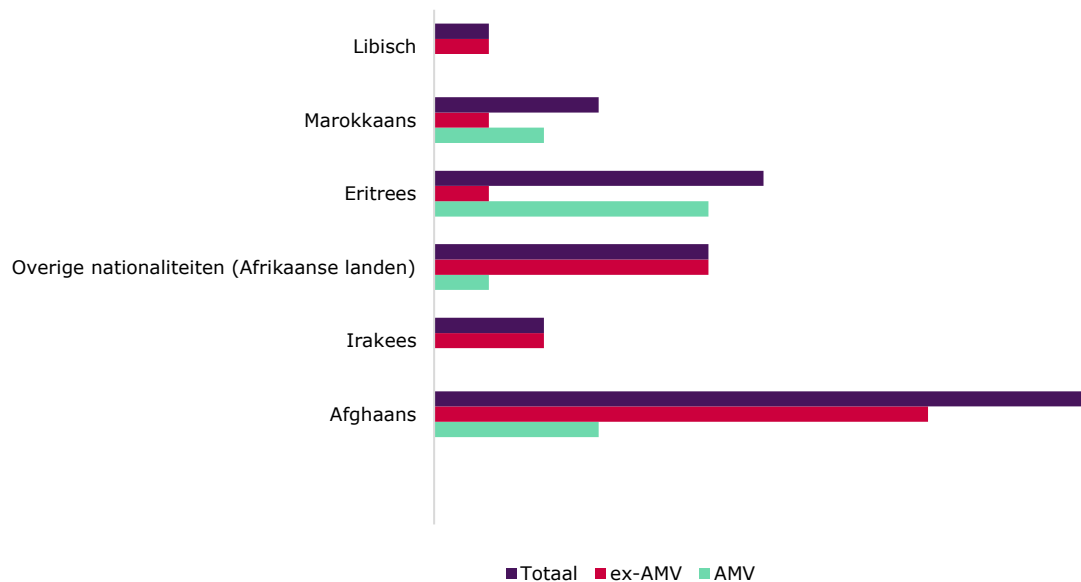
Zowel de AMV's als de ex-AMV's waren gemiddeld 15 jaar oud bij aankomst in Nederland. Bijna alle AMV's waren op het moment van het interview maximaal één à twee jaar in Nederland, voor één jongere was de verblijfsduur ten tijde van het interview vijf jaar. De ex-AMV's zijn in de periode 2015–2018 in Nederland aangekomen.

De nationaliteiten van de respondenten lopen uiteen (figuur 2.1). De top-drie nationaliteiten in de responsgroep zijn Afghaans, Eritrees en Marokkaans (in die volgorde; samen 21 respondenten). Wanneer we alleen kijken naar AMV's, dan zien we dat bijna al deze respondenten ook uit deze landen komen, maar in een net andere volgorde: Eritrea, Afghanistan en Marokko; samen 10 respondenten). Eén AMV komt uit een ander Afrikaans land. Onder de ex-AMV's vormen de Afghaanse jongeren de helft van de respondenten. De overige ex-AMV's komen uit verschillende Afrikaanse landen (Benin, Ethiopië, Guinee, Libië, Marokko) en uit Irak.

⁸ Daarnaast zijn bepaalde herleidbare details aangepast. Dit geldt overigens ook voor hoofdstuk 3.

⁹ Pas na het interview bleek dat hij jonger was dan 16 jaar.

Figuur 2.1 Nationaliteiten respondenten (verhouding aantallen)*

* In de figuur vermelden we, met oog op privacy, geen aantallen maar de verhouding daartussen.

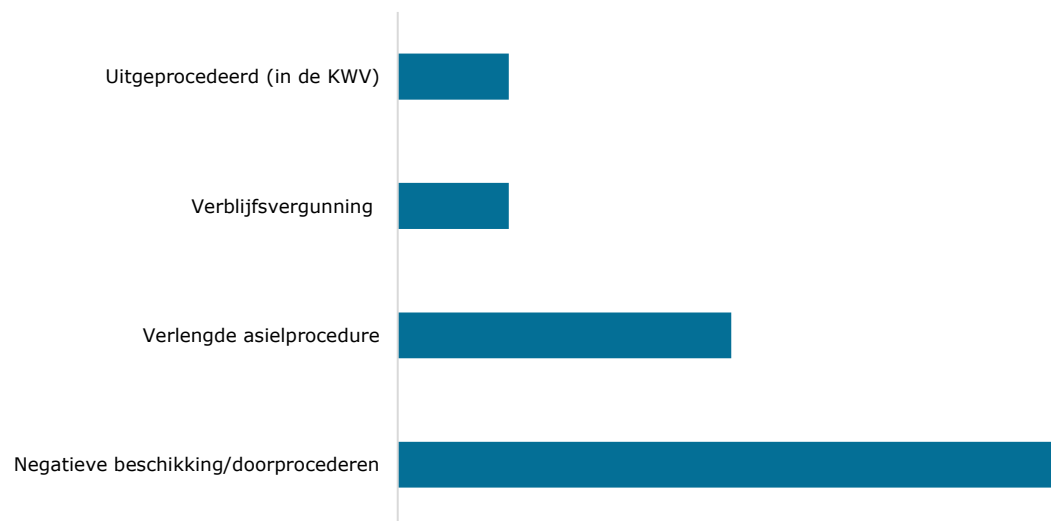
Zoals eerder vermeld, kunnen we niet aangeven in hoeverre de responsgroep overeenkomt met de KWV-bewoners op het moment van de dataverzameling. Wel weten we dat de kenmerken van de responsgroep wat betreft sekse en nationaliteit in grote mate overeenkomen met die van de populatie AMV's die tussen 2014 en 2019 in Nederland asiel hebben gevraagd en van wie de asielaanvraag in eerste aanleg is afgewezen. Zo zijn ook in dat cohort jongens sterk oververtegenwoordigd en zijn Afghanistan, Marokko en Eritrea (in deze volgorde) de belangrijkste herkomstlanden (Noyon & Kulu-Glasgow, 2020). Wel was onze responsgroep bij aankomst in Nederland gemiddeld één jaar jonger dan dat cohort AMV's.

2.1.2 Fase in de asielprocedure en verblijfsstatus

Op het moment van het interview hadden de meeste AMV's (in ieder geval) een eerste negatieve beschikking op hun asielaanvraag, drie respondenten zaten in de VA en één jongere was al uitgeprocedeerd. Eén respondent heeft na de VA alsnog een verblijfsvergunning gekregen (zie figuur 2.2a).

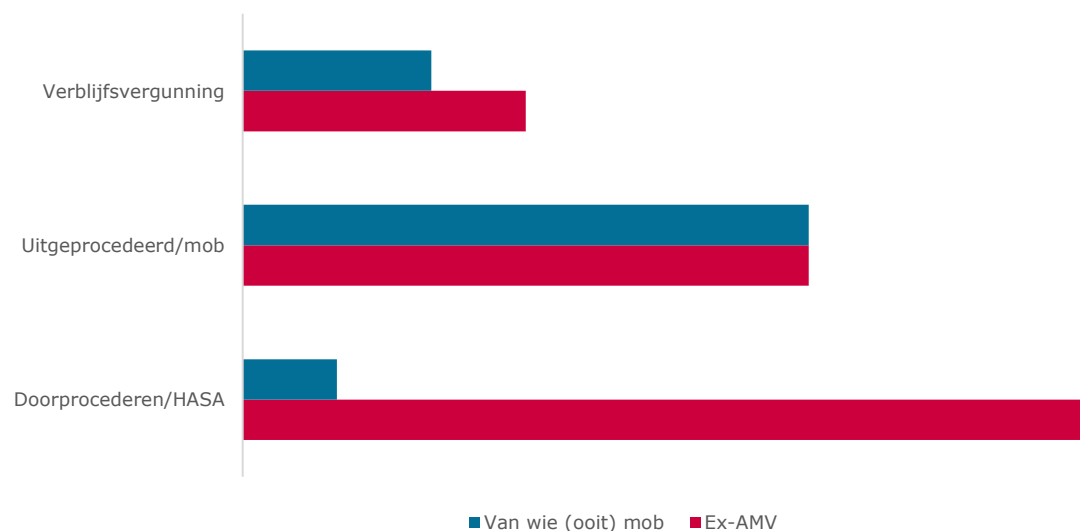
De helft van de ex-AMV's die we hebben gesproken procedeerde nog door na de afwijzing van hun eerste aanvraag of had een HASA ingediend na de afwijzing die zij als AMV ontvingen (n=9). Al deze jongeren verbleven in een AZC. Zes jongeren hadden geen geldig verblijfsrecht en drie hadden een verblijfsvergunning, van wie één na het doorprocederen als minderjarige en twee na een HASA. In totaal negen ex-AMV's hebben de opvang (ooit) met onbekende bestemming verlaten. Acht van hen deden dat op hun 18e; één jongere toen hij 17 jaar was. Zes van deze jongeren hadden op het moment van interviewen geen procedure voor een verblijfsvergunning lopen; twee van hen wachtten op het opstarten van een HASA. Twee jongeren hebben na het indienen van een HASA een verblijfsvergunning gekregen; een jongere was nog met een HASA bezig (zie figuur 2.2b).

Figuur 2.2a Fase in de asielprocedure; AMV's in de responsgroep (verhouding aantallen)*

* In de figuur vermelden we, met oog op privacy, geen aantallen maar de verhouding daartussen.

Figuur 2.2b Verblijfsstatus ex-AMV's in de responsgroep (verhouding aantallen)*

* In de figuur vermelden we, met oog op privacy, geen aantallen maar de verhouding daartussen.

2.1.3 Opvangsituatie

De AMV's verbleven op het moment van het interview gemiddeld elf maanden in de huidige KWV (range deze duur twee tot 24 maanden). Bijna de helft van hen heeft

eerder in een andere KWV gezeten. Het verblijf in eerdere KWV's meegerekend is de gemiddelde verblijfsduur in KWV's dertien maanden.

De grote meerderheid van de ex-AMV's heeft in één KWV gezeten; hun gemiddelde totale verblijfsduur in KWV's is zestien maanden en die in de laatste KWV negentien maanden (drie ex-AMV's van wie deze verblijfsduur onbekend is buiten beschouwing gelaten).

2.1.4 Opleiding

Bijna alle AMV's volgden ten tijde van de interviews onderwijs op een Internationale Schakel Klas (ISK, zie inleiding), en enkele jongeren zaten op het mbo. De meerderheid van de ex-AMV's volgde ten tijde van het interview geen onderwijs, zes ex-AMV's waren met hun mbo-opleiding bezig (ze zaten nog in een procedure, of hadden alsnog een verblijfsvergunning gekregen en één respondent had geen verblijfsrecht in Nederland).

Bij het presenteren van de resultaten worden eventuele verschillen tussen de ervaringen van de AMV's en de ex-AMV's wat betreft hun verblijf in de opvang en de begeleiding vermeld.

2.2 Ervaringen met de opvang

In dit gedeelte worden de ervaringen van de geïnterviewde jongeren met de opvang in de KWV beschreven. Onder andere wordt ingegaan op ervaringen met de groepsgrootte, het samen wonen met jongeren met andere nationaliteiten, en met het wonen in een gescheiden opvang, met alleen jongeren die (nog) geen verblijfsvergunning hebben. Hierbij moet rekening gehouden worden met het feit dat KWV's kunnen verschillen wat betreft bijvoorbeeld kamerindeling en locatie (al dan niet op een AZC-terrein).

2.2.1 Groepsgrootte

De meeste jongeren wonen of woonden in een KWV met een groepsgrootte tussen de tien en twintig jongeren. Twee AMV's hebben op enig moment met ongeveer twintig jongeren gewoond en enkele andere AMV's geven aan met minder dan tien anderen in de opvang te wonen. Zoals eerder aangegeven was de bezetting van de KWV's tijdens de dataverzameling laag in verband met de lage instroom vanuit de POA door Covid-19. Ex-AMV's die ook onder het oude opvangmodel in de opvang hebben verbleven, rapporteren relatief grote aantallen. Niet één ex-AMV heeft met minder dan tien jongeren in de opvang gewoond, en een paar ex-AMV's met ongeveer tien.

Over het algemeen wordt een groep van minder dan twintig jongeren als prettiger ervaren dan een grotere groep, hoewel niet iedereen hierover een uitgesproken mening heeft en de wel gegeven meningen over de groepsgrootte verschillen. Hierbij speelt het referentiekader van jongeren een rol: de ene jongere, die met zes anderen woont, wil niet met meer wonen, terwijl andere jongeren die met tien jongeren wonen, die groepsgrootte goed vinden. Met betrekking tot het wonen met ongeveer twintig jongeren zijn de meningen verdeeld: sommigen vinden twintig jongeren te veel, terwijl anderen het goed vinden.

Een van de redenen die jongeren aandragen voor hun voorkeur voor een kleinere groep, is dat het in een kleinere groep makkelijker is om contact te maken met andere jongeren en om hen te leren kennen. Daarnaast is het wonen in een relatief

kleine groep rustiger. Een van de jongeren brengt dit in verband met de over het algemeen als stressvol ervaren periode van wonen in de KVV, vanwege de verblijfsrechtelijke onzekerheid waarin vrijwel alle jongeren zich bevinden:

Hoe minder [jongeren], hoe beter. Dus voor mij is dat echt heel goed, dat er weinig mensen zijn. In zo'n situatie, dat je heel veel aan je hoofd hebt, over je interview [met de IND] nadenkt, is het het best om minder stress te hebben van je omgeving. En het feit dat er minder mensen zijn, geeft dat gevoel van kalmte.
(AMV)

Deze jongere woonde, vóórdat hij naar de KVV verhuisde, in een opvang op een AZC-terrein, wat hij ervoer als onrustig en stressvol (zie ook paragraaf 2.2.4). Een andere jongere, die met zes anderen woont, geeft aan dat er minder ruzie is in een kleine groep. Volgens een jongere die met vijf anderen woont en eerder met dertien anderen woonde, is een grote groep wel gezelliger dan een kleinere groep. Los van groepsgrootte is het volgens een paar jongeren wel belangrijk om een eigen slaapkamer te hebben. Iets anders dat volgens een jongere van belang is ongeacht groepsgrootte, is dat jongeren het met elkaar kunnen vinden.

2.2.2 Wonen met jongeren met andere nationaliteiten

Jongeren wonen samen met andere jongeren uit uiteenlopende herkomstlanden die grotendeels overeenkomen met de herkomstlanden van de jongeren in onze responsgroep: onder andere Eritrea, Marokko, Gambia, Afghanistan, Algerije, Syrië en Irak. Ervaringen met het wonen van jongeren uit andere landen variëren. Enkele jongeren noemen ofwel alleen negatievere ervaringen, ofwel alleen positieve. De meerderheid van de jongeren staat neutraal tegenover het wonen met jongeren met andere nationaliteiten of noemt zowel positieve als negatieve kanten.

Redenen om het leuk te vinden om met jongeren uit andere landen te wonen zijn dat het jongeren de mogelijkheid geeft om hen te leren kennen, hun verhalen te horen en vriendschap te sluiten. Een van de jongeren spreekt bijvoorbeeld over zijn 'broeders' wanneer hij het heeft over zijn vrienden in de opvang. Aan de andere kant brengt het voor sommigen uitdagingen met zich mee. Een punt dat vaker terugkomt, is de taalbarrière en daarmee de moeizame communicatie, wat sneller kan leiden tot conflicten. Een jongere die in 2016 en 2017 als AMV in een grootschalige opvang op een AZC-terrein verbleef, gaf aan dat er daar groepsvorming was naar land van herkomst, waarbij er vaak ruzies ontstonden tussen de groepen.

Volgens ongeveer een derde van alle jongeren zijn vooral het gedrag, karakter en/of de leefstijl van anderen van invloed op ervaringen met het wonen in de opvang.

Sommige jongeren brengen deze dingen in verband met nationaliteit. Een voorbeeld is het ervaren van (geluids)overlast van jongeren uit andere landen. Daarnaast legt een ex-AMV uit dat 'een Marokkaan en Eritreeër niet goed kan samengaan', 'omdat Eritreeërs zich niet aanpassen'. Een voorbeeld van een andere ex-AMV betreft zijn kamergenoten die regels niet altijd respecteerden en met schoenen aan de kamer binnengingen of aten op de kamer, waarover hij zelf zegt dat het misschien aan culturele verschillen ligt.

Volgens sommige andere jongeren is nationaliteit echter niet zo bepalend maar is het soms lastig om met jongeren te wonen die psychische problemen hebben door bijvoorbeeld hun traumatische vlucht. En een ex-AMV, voor wie het 'niet boeit' uit welk land anderen komen:

Dus vier jongens op een kamer. Een jongen wil slapen, andere jongen wil muziek luisteren, met familie praten, of andere jongen wil met vrienden bellen of appen. Een jongen wil lamp uit doen, andere jongen niet. (ex-AMV)

Een andere jongere, afkomstig uit een land in Oost-Afrika:

Ik trok vooral op met jongeren uit Afrikaanse landen en Eritrese jongeren omdat ze 'dicht bij me waren' [qua cultuur] (...) maar het maakt niet uit vanuit welk land iemand komt; het karakter is belangrijk. Bijvoorbeeld, er was een Afghaanse jongere met een heel goed karakter en met wie ik bevriend was. Maar er waren ook Afrikaanse jongeren die niet zo'n goed karakter hadden. (ex-AMV)

2.2.3 Wonen met andere jongeren die afgewezen zijn of in de VA zitten

Sinds de invoering van het nieuwe opvangmodel voor AMV's worden jongeren met een negatieve beschikking in eerste aanleg en degenen die nog een beslissing afwachten in de VA samen geplaatst in de opvang (zie hoofdstuk 1 voor de beschrijving van het nieuwe opvangmodel). Hoe ervaren de geïnterviewde jongeren dit? De meerderheid van de jongeren deelt negatieve ervaringen met betrekking tot het wonen met afgewezen en 'wachtende' jongeren; slechts één jongere vindt het prettig om samen te wonen met jongeren die in dezelfde situatie zitten, omdat 'hun positieve gedachten motivatie geven' om ook positiever te zijn. Veel jongeren vertellen dat iedereen stress heeft vanwege de onzekere verblijfs-situatie. De stress onder jongeren beïnvloedt de sfeer in de opvang negatief. Een paar respondenten noemen in dit verband spanningen en ruzies onder jongeren.

Ik ben helemaal moe van alle problemen en stress die iedereen heeft. Alle jongeren zitten opgekropt met stress van de procedure en emoties. Iedereen zit op elkaars lip, en dat heeft ook invloed op jou. Iedereen leeft in onzekerheid wat de stress vergroot; er heerst geen fijne sfeer. (AMV)

Een van de jongeren brengt de gescheiden opvang in verband met een gebrek aan toekomstperspectief en de onmogelijkheid om op de langere termijn over plannen na te denken:

Hier wonen, met deze mensen, maakt alleen maar dat je denkt aan de dingen van dag tot dag. Je denkt niet aan je toekomst. We praten alleen maar over de verblijfsvergunning, plannen niet de rest van ons leven. (AMV)

Hoewel in de ervaring van jongeren de sfeer in de opvang over het algemeen negatief beïnvloed wordt door de samenstelling op grond van verblijfsstatus, zijn er een aantal jongeren die tegelijkertijd hun ervaring nuanceren. Zo zegt een jongere dat niet status maar gedrag belangrijk is, een ander dat het niet uitmaakte met wie hij woonde, en een ander dat de opvang hoe dan ook een slechte plek is om te verblijven met een 'nare' sfeer, zelfs als jongeren die een vergunning hebben gekregen langer blijven.

Een paar andere jongeren noemen de stress en negatieve sfeer in de opvang helemaal niet, en geven aan dat het wonen met andere jongeren in dezelfde verblijfs-rechtelijke situatie geen probleem is. Interessant is dat een aantal van de ex-AMV's vertellen dat zij zich vooral op hun eigen problemen en procedures focusten toen ze in de KVV woonden, en niet erg bezig waren met anderen. Zij hebben geen uitgesproken mening over het wonen met andere afgewezen of wachtende jongeren, of zeggen dat het niet uitmaakte met wie ze woonden.

Sommige jongeren deelden tijdens het interview een wens met betrekking tot gescheiden opvang naar status. Deze jongeren verschillen echter van mening over welke samenstelling zou bijdragen aan minder spanning en een fijnere sfeer. Aan de ene kant legt een ex-AMV, die onder het oude opvangmodel heeft gewoond in een groep van jongeren met verschillende statussen, uit dat jongeren met en zonder verblijfsvergunning met elkaar botsten. Die met vergunning waren zorgeloos, terwijl die zonder gestrest waren. Daarom is hij voorstander van gescheiden opvang. Twee andere jongeren geven aan dat het moeilijk is wanneer andere jongeren op een gegeven moment wel een positieve beslissing krijgen, wat maakt dat ze geconfronteerd worden met hun eigen situatie. Aan de andere kant zijn er ook een paar jongeren die juist vanwege alle stress, spanningen en de nare sfeer liever niet hadden willen wonen met alleen maar afgewezen of wachtende jongeren. Volgens een van hen kan een jongere met verblijfsvergunning juist een bron van steun zijn voor de ander die (nog) geen verblijfsvergunning heeft.

2.2.4 Overige ervaringen met de opvang

Tijdens de gesprekken hebben sommige jongeren ook andere ervaringen gedeeld met betrekking tot het wonen in een KWV. Dingen die jongeren als positief (hebben) ervaren zijn bijvoorbeeld het hebben van een eigen slaapkamer, de gezelligheid samen met andere jongeren, leuke activiteiten, het gevoel te wonen met familie, of de locatie van de opvang (in een grote stad). Desondanks ervaren verschillende jongeren de periode in de opvang in het algemeen als zwaar. Een jongere vertelt dat hij zich niet goed voelt wanneer hij het leven in de KWV beschrijft, en een ander voelt zich 'boos, verdrietig en depressief' sinds hij in de opvang woont. Hij vertelt dat hij weer therapie moet gaan volgen zodat hij zich weer beter kan gaan voelen. Meerdere jongeren noemen de opvang een gevangenis, waarbij een van hen aangeeft dat hij het leven als een gereguleerd en onvrij leven ervaart en een ander dat je in een gevangenis ook met vier anderen in stapelbedden slaapt. Andere voorbeelden die het leven voor een paar jongeren moeilijk maken, zijn pestgedrag van andere jongeren en een tekort aan weekgeld.

Wat duidelijk naar voren komt in de verhalen van zowel AMV's als ex-AMV's, en wat bijdraagt aan de ervaring dat het leven in de opvang zwaar is, is dat jongeren lang moeten wachten op een beslissing op hun asielaanvraag en al die tijd in onzekerheid leven. Terugkijkend op hun tijd als minderjarige in de opvang concluderen twee ex-AMV's dat je als minderjarige zonder verblijfsvergunning minder rechten hebt dan andere minderjarigen, en een ander dat je 'niet beschermd wordt door dezelfde wetten die andere minderjarigen en volwassenen beschermen'. Een paar jongeren vertellen dat ze het vervelend vinden dat ze niet kunnen werken, om zichzelf bezig te kunnen houden, iets zinvol te kunnen doen en geld te kunnen verdienen. De ervaren verblijfsrechtelijke onzekerheid zorgt voor de al eerdergenoemde stress, zorgen en angstgevoelens; een ex-AMV geeft bijvoorbeeld aan dat hij als minderjarige veel piekerde. Voor een ander geeft het stress wanneer hij over zijn situatie vertelt. Een van de AMV's deelt zijn zeer negatieve ervaringen met zijn verblijf in de opvang op een AZC-terrein. Er was te weinig oog voor de minderjarigen, er werden geen activiteiten georganiseerd, waardoor jongeren vervielen in slecht gedrag (bijvoorbeeld hasj roken), en er waren veel ruzies en vechtpartijen die door de politie moesten worden beëindigd. De onzekerheid en zorgen over de toekomst verergerden de situatie, volgens hem.

Tot slot, de uitbraak van het Covid-19 virus heeft het leven in de opvang er niet gemakkelijker op gemaakt. Veranderingen die door de geïnterviewde AMV's worden genoemd zijn bezoekrestricties, niet meer kunnen voetballen en sporten, en dat lessen online plaatsvinden. Een paar jongeren geven aan dat het leven saai is

geworden. Minder activiteiten en weinig afleiding maken dat sommigen zich alleen voelen en meer nadenken over hun situatie. Een ander voelt zich meer opgesloten. Aan de andere kant zijn er ook jongeren die er minder moeite mee hebben of aangeven dat er niet zoveel veranderd is.

2.3 Mening over school

Tijdens hun verblijf in de opvang moeten jongeren naar school (zie paragraaf 1.2 voor achtergrondinformatie over onderwijs). Wat vinden jongeren leuk aan school? En wat is er volgens hen minder goed aan? Hoewel niet van alle geïnterviewde ex-AMV's duidelijk is hoe zij terugkijken op hun tijd op school als minderjarige, valt het op dat zij meer negatieve ervaringen noemen dan de AMV's die geïnterviewd zijn. AMV's noemen vooral veel dingen die zij fijn vinden aan school, waarvan het hebben van vrienden het meest wordt genoemd. Daarnaast noemen jongeren het kunnen sporten, dingen kunnen leren, het uitzicht op een betere toekomst, en de faciliteiten (bijvoorbeeld lesmateriaal). Ook vinden sommigen het belangrijk en nuttig om Nederlands te leren. Een van de redenen die zij hiervoor geven is dat ze het Nederlands nodig hebben omdat ze in Nederland wonen.

Naast positieve ervaringen delen de AMV's ook zaken die zij als minder prettig ervaren. Zo heeft een van hen last van andere jongeren die de les verstoren. Een paar anderen geven aan dat ze soms niet gemotiveerd zijn om naar school te gaan, omdat ze zich niet genoeg kunnen focussen. Dit komt bij een van hen door de negatieve beslissing op zijn asielaanvraag. Een andere jongere brengt zijn soms ontbrekende motivatie in verband met hoe hij zijn leven in de opvang ervaart, namelijk als een periode waarin hij het gevoel heeft een gevangene te zijn.

Ook een paar ex-AMV's geven aan dat ze zich niet goed konden focussen op school vanwege stress. De gemene deler in de ervaringen van andere ex-AMV's is de overgang van minderjarig naar meerderjarig en de breuk die dit geeft in hun schoolcarrière. Zo zegt een van hen, die eerder mob was gegaan, dat hij het jammer vond om te moeten stoppen met school toen hij 18 jaar werd -het recht op onderwijs stopt wanneer het recht op opvang eindigt – en een ander (doorgestroomd naar het AZC) voelt zich minder geholpen dan jongeren met verblijfsvergunning. Hij moest veel moeite doen om financiering te krijgen om een mbo-opleiding te kunnen doen. Weer een ander vertelt dat zijn docent tegen hem had gezegd dat hij niet naar het mbo kon omdat hij geen verblijfsvergunning had, wat hem demotiveerde. Uiteindelijk is het met hulp van het COA in het AZC toch gelukt om in te stromen in een mbo-opleiding.

Tot slot heeft een aantal jongeren wensen geuit met betrekking tot school. Eén wens die een paar keer wordt genoemd is de samenstelling van de klassen, die beter afgestemd zou kunnen worden op het doel van Nederlands leren. Jongeren zouden bijvoorbeeld klassen willen zien die zowel uit AMV's als Nederlandse leerlingen bestaan, of die voldoende gemengd zijn qua land van herkomst, zodat er geen subgroepjes ontstaan met jongeren die onderling hun moedertaal spreken in plaats van Nederlands. De jongen die last heeft van anderen die de les verstoren uit expliciet de behoefte om een klas in te delen naar motivatie om te willen leren en aan de toekomst te werken. Een andere genoemde wens is om kleine lesgroepen te creëren. Daarnaast worden behoeften genoemd om stage te lopen, bijvoorbeeld als monteur, of om een computer- of tekencursus te volgen, en de behoefte aan een OV-kaart om naar school te gaan.

2.4 Begeleiding door de mentor

Deze paragraaf gaat in op de begeleiding in de KWV. Hoe ziet de begeleiding die de jongeren van hun mentoren krijgen er volgens de jongeren uit? Met welke aspecten van deze begeleiding zijn de jongeren tevreden en met welke niet? Wat zijn hun behoeften met betrekking tot deze begeleiding?

Zoals in paragraaf 2.1 ter sprake kwam, heeft de helft van de AMV's en een klein deel van de ex-AMV's in meer dan één KWV gezeten. Tijdens de gesprekken met de jongeren is gevraagd naar hun ervaringen met de begeleiding in de huidige/laatste KWV en om eventuele belangrijke verschillen tussen de begeleiding in verschillende KWV's aan te geven. Het onderstaande gaat over het algemeen over de ervaringen van de jongeren met hun eigen mentor, maar sommigen delen ook hun ervaringen met andere mentoren of spreken in algemene termen. Zie box 2.1 voor enige achtergrondinformatie over de taken van mentoren in de KWV.

Box 2.1 Taken van de mentoren in kleinschalige woonvoorzieningen (KWV's)

In een KWV verblijven maximaal zestien tot twintig jongeren en er is 24-uursbegeleiding aanwezig, tenzij jongeren minder begeleiding nodig hebben. Gezien de onzekerheid over of de negatieve uitkomst van de asielaanvraag en de teleurstelling die daar mee gepaard gaat, behoort het 'activeren' en 'stabiliseren' van jongeren tot de belangrijkste doelen van mentoren. Activeren heeft betrekking op dagelijkse begeleiding en richt zich op aspecten zoals het aanhouden van een dag- en nachtritme en het hebben van een dagstructuur, het motiveren van jongeren om naar school te gaan, en het leren nakomen van afspraken. De mentoren zorgen er verder bijvoorbeeld voor dat de jongeren gezond eten en hun kamer schoonmaken; ze maken afspraken met de huisarts, en gaan mee naar gesprekken op school. Stabiliseren verwijst naar emotionele regulatie, bijvoorbeeld door troost te bieden en te helpen de teleurstelling over de uitkomst van de asielprocedure te verwerken. Bovengenoemde twee algemene begeleidingsdoelen staan in dienst van bredere doelen: zelfstandigheid, weerbaarheid, leren omgaan met trauma's en een duurzaam toekomstperspectief. Zo begeleiden mentoren jongeren bij hun ontwikkeling naar volwassenheid. Samen met de jongeren brengen ze de huidige vaardigheden van de jongeren in kaart, formuleren ontwikkeldoelen, stemmen die af met de voogd en zetten die in een begeleidingsplan. Op deze manier kunnen jongeren onder begeleiding van hun mentor aan hun zelfstandigheid werken. Ook bereiden de mentoren jongeren voor op hun toekomst in Nederland of het land van herkomst. Jongeren die Nederland moeten verlaten, krijgen daarbij begeleiding van de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V).

Bron: COA – Alleenstaande jongeren | www.coa.nl; Kulu-Glasgow et al. (2020)

2.4.1 Aard van de begeleiding door mentoren

De jongeren zeggen, over het algemeen, regelmatig contact te hebben met hun mentoren. De contactfrequentie wisselt van dagelijks tot een aantal keren per maand. Daarnaast zijn er vaste afspraken met de mentor waarvan de frequentie over het algemeen uiteenloopt van twee keer per week tot maandelijks. Meerdere respondenten geven aan zich voor dagelijkse vragen of problemen te richten tot een mentor die dan in de opvang aanwezig is. Voor zaken die officieel van aard zijn richten de jongeren zich tot de eigen mentor.

Sommige jongeren zien hun mentor buiten de vaste afspraken alleen wanneer ze er behoefte aan hebben of wanneer de mentor er het initiatief toe neemt. Eén jongere, die een aantal maanden voor het interview mob uit de opvang was vertrokken, vertelt dat het contact met zijn mentor beperkt was tot de momenten dat zijn mentor hem 's ochtends wakker kwam maken.

De aard van de begeleiding door de mentoren is grofweg te verdelen in: dagelijkse of praktische begeleiding, individuele begeleiding/aandacht en toekomstgerichte begeleiding.

Dagelijkse/praktische begeleiding door de mentor

Volgens de jongeren heeft de dagelijkse/praktische begeleiding betrekking op diverse aspecten van het leven in de opvang en daarbuiten en op administratieve zaken rond de asielprocedure.

De mentoren zijn aanwezig in het dagelijkse leven van de jongeren, en leren hen te koken, doen spelletjes met hen, of spelen samen voetbal of basketbal. Een aantal jongeren refereert aan uitjes die georganiseerd werden voor de uitbraak van Covid-19. Daarnaast zijn mentoren er om conflicten tussen jongeren op te lossen, en om te regelen dat jongeren kunnen sporten als zij dat willen.

Een veel genoemd aspect van de dagelijkse ondersteuning is gerelateerd aan zaken die betrekking hebben op school, zoals jongeren wakker maken voor school, helpen met huiswerk en leren van de Nederlandse taal, helpen met het aanschaffen van benodigdheden zoals schoolboeken of laptop, vervangen van spullen die stukgaan, en geven van informatie over het Nederlandse onderwijssysteem.

Daarnaast regelen de mentoren volgens de jongeren afspraken met de voogd wanneer de jongere erom vraagt. Een jongere geeft aan dat zijn mentor de voogd vervangt voor praktische zaken wanneer deze op vakantie is en een ander vertelt dat zijn mentor soms overleggen heeft met zijn voogd over zijn procedure. Een paar jongeren geven aan dat hun mentor contact heeft met hun advocaat, of afspraken met hem of haar regelt en hen helpt om naar de afspraken met de advocaat te gaan. Zo regelen de mentoren nu en dan vervoer voor afspraken of brengen de jongeren er met hun eigen auto heen. Ook helpen de mentoren jongeren met (andere) administratieve zaken zoals het declareren van reiskosten, het lezen en beantwoorden van brieven van instanties en regelen ze dat jongeren hun zakgeld krijgen. Tenslotte houden mentoren, volgens de jongeren, de persoonlijke hygiëne van de jongeren in de gaten.

Individuele begeleiding door en aandacht van de mentor

Uit de interviews komt naar voren dat mentoren jongeren op verschillende manieren bijstaan door hen individuele begeleiding en aandacht te geven. Het meest genoemd is dat ze hen emotionele ondersteuning bieden op verschillende manieren. Naast het praten over dagelijkse zaken praten de jongeren met hun mentoren over hun persoonlijke situatie en problemen. De mentor biedt daarbij een luisterend oor, troost en is aanwezig in situaties waarin jongeren stress ervaren:

Een keer 's nachts was ik bang en gestrest en ik had nachtmerries. Mijn mentor had nachtdienst. Ik heb hem gebeld; hij kwam en is de hele nacht bij mij gebleven. (AMV)

Een aantal jongeren vertelt dat ze met hun mentoren 'over alles' praten zonder dit verder te specificeren, anderen geven aan dat mentoren informeren hoe het met ze gaat. Daarbij gaat het vooral om hoe het gaat in de opvang, op school en met hun

gezondheid en hoe hun gemoedstoestand is. Een AMV, die kort voor het moment van interviewen, na een VA, een verblijfsvergunning heeft gekregen:

Ik dacht altijd aan mijn procedure en mijn positieve antwoord, over wanneer ik antwoord zal krijgen. Ik had geen tijd of zin om andere dingen te doen, bijvoorbeeld een boek lezen of zo. Mijn mentor kwam altijd vragen hoe het met mij was, kwam in mijn kamer zitten om te praten, soms gingen we wandelen. (AMV)

Een terugkerend aspect van emotionele ondersteuning heeft te maken met de ouder- of broer/zus rol die de jongeren aan hun mentoren toeschrijven. Jongeren geven aan dat ze de mentoren als een moeder of vader zien:

Zonder familie is het eigenlijk een slechte situatie; het was goed voor ons om iemand te hebben die met ons kon praten. Want de vader en moeder gaan altijd vragen 'hoe gaat het met jou' en de mentor was hier de vader of moeder. (ex-AMV)

Een aantal jongeren vermeldt dat ze het met hun mentor ook over hun procedure hebben. Daarbij biedt de mentor emotionele ondersteuning door de jongeren te adviseren om sterk te zijn en door hen gerust te stellen, maar ook door informatie te geven. De mentor informeert hen volgens een aantal jongeren over de rol van de IND en het COA en dempt onrealistische verwachtingen van de jongeren over de invloed van het COA op de asielprocedure: '(...) *Ik besepte toen wel dat COA niks te maken had met de IND en dat ze onafhankelijk te werk gingen.*' Ook geeft de mentor soms informatie over de mogelijkheden na een definitieve afwijzing (zie verder toekomstgerichte begeleiding).

Sommige jongeren noemen dat hun mentor met hen serieus nadenkt over concrete oplossingen voor hun problemen. Zo geeft een jongere aan dat zijn mentor zijn familie getraceerd heeft via een internationale hulporganisatie.

Daarnaast vertellen een paar jongeren dat hun mentor hun gedrag bijgestuurd heeft door hen aan te moedigen te stoppen met roken, regelmatig te sporten of iedere dag naar school te gaan. Verder noemt een jongere dat de mentoren ervoor probeerden te zorgen dat hij onderdeel van de groep werd: '*Ik ben een vrij rustig en stil persoon, en spendeerde veel tijd in mijn kamer. Als dat gebeurde, kwamen mentoren altijd even langs en vroegen of ik mee naar buiten wilde komen.*' Ten slotte vertelt een andere jongere dat zijn mentor hem adviseerde hoe hij zich in een groep moest gedragen, en onafhankelijk en sterk moest zijn zodat hij alle problemen die hij tegen zou komen kon oplossen.

Een ander aspect van de individuele begeleiding door de mentoren heeft te maken met de gezondheid van de jongeren. Verwijzen naar psychologische hulpverlening, zoals de GGZ, wordt als voorbeeld genoemd. Een jongere vertelt dat zijn mentor 'voor paracetamol zorgt in het geval van stress'.

Toekomstgerichte begeleiding door de mentor

Een belangrijk onderdeel van de (individuele) begeleiding van de AMV's is gerelateerd aan hun toekomst. Dat geldt ook voor jongeren met een negatieve beschikking. Maar praten deze jongeren met hun mentoren over hoe ze hun toekomst zien en is er sprake van toekomstgerichte begeleiding?

Uit de resultaten blijkt dat bijna de helft van de AMV's op een of andere manier toekomstgerelateerde gesprekken heeft gehad met hun mentoren. Daarbij gaat het bijna zonder uitzondering om gesprekken waarin jongeren over hun ambities

betreffende een carrière of school vertellen en/of waarin mentoren het belang van onderwijs voor de toekomst benadrukken:

We praten over de toekomst maar niet te veel. We praten over het belang van studeren op een hoger niveau. Ze vertelt me dat ik zal een mooie toekomst hebben wanneer ik het hoogste opleidingsniveau bereik. (AMV)

Een van de jongere AMV's uit een Noord-Afrikaans land die sinds een jaar in Nederland is, en een duidelijk doel heeft betreffende het beroep dat hij wil uitoefenen in Nederland, voelt zich echter niet serieus genomen door zijn mentor en een ander vertelt dat de gesprekken beperkt zijn tot de toekomst op korte termijn en te maken hebben met het lopen van stage op school. Hij wil zijn langeretermijnplannen of ambities niet bespreken met zijn mentor vanwege 'zaken die nog onzeker zijn', refererend aan zijn verblijfsvergunning. Een andere AMV heeft toekomstgerichte gesprekken met zijn mentor in verband met zijn procedure en zijn wens om zijn ouders naar Nederland te halen:

We hebben gesprekken over hoe ik mijn verblijfsvergunning kan krijgen en mijn familie naar Nederland kan halen. Ik mis mijn familie. Ze vertelt me dat ze hoopt dat mijn familie hier kan komen. (AMV)

Geen van de AMV's heeft naar eigen zeggen informatie gekregen van zijn mentor over wat de mogelijkheden zouden zijn na het bereiken van de 18-jarige leeftijd. Volgens een jongere weet zijn mentor dat niet omdat hij geen contact met de IND heeft. Wel vertelt een jongere die na een VA een verblijfsvergunning heeft gekregen, dat zijn mentor hem informatie heeft gegeven over wat het zou betekenen om in Nederland zonder verblijfsrecht te verblijven.

In het kader van toekomstgerichte begeleiding valt op dat geen van de jongeren naast school een cursus of training heeft gevolgd. Een AMV van 17 jaar heeft wel een aanvraag gedaan om stage te lopen, maar er was op het moment van het interview nog geen geschikte plek gevonden.

Uit de resultaten blijkt ook dat de 'toekomst' een moeilijk bespreekbaar onderwerp is voor de AMV's en zo de toekomstgerichte begeleiding in de weg staat. Net als de jongere die slechts zijn korte termijn ambities betreffende het lopen van een stage met zijn mentor wil bespreken, komen ook andere jongeren die het niet met hun mentor over hun toekomst hebben met een duidelijke reactie: '*Ik heb geen toekomst zonder een verblijfsvergunning.*' Daarnaast is de toekomst voor sommige jongeren nog ver weg. Zo vertelt een 16-jarige jongere die nog in de VA zit, dat het nog lang duurt tot hij 18 jaar is en dat hij dus nog veel tijd heeft om over zijn toekomst na te denken. Uit de antwoorden van een paar jongeren komt naar voren dat mentoren het onderwerp 'toekomst' ook niet altijd aansnijden:

Met mijn mentor heb ik het niet over mijn toekomst gehad en hij heeft er ook nooit naar gevraagd. Mijn mentor stelt wel veel vragen over mijn verleden. (AMV)

De hierboven genoemde 16-jarige jongere impliceert dat zowel de jongeren als de mentoren terughoudend kunnen zijn om over toekomst te spreken:

Het lot van asielprocedure en resultaten daarvan zijn niet in onze handen, vandaar praten we er niet zo vaak over. De voogd of mentoren hebben geen invloed op de toekomst en mijn procedure, daarom wordt er niet over gepraat. (AMV)

In tegenstelling tot AMV's heeft een grote meerderheid van de ex-AMV's wel toekomstgerelateerde gesprekken gehad met hun mentoren. Daarin ging het, zoals bij AMV's, over toekomstambities betreffende studie en werk, en bij wat minder dan de helft van de jongeren ook over de mogelijkheden na het bereiken van de 18-jarige leeftijd. Dit verschil tussen het aantal AMV's en ex-AMV's dat toekomstgerelateerde gesprekken heeft gehad, heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met het verschil in leeftijd: de AMV's waren tijdens het interview gemiddeld 16 jaar en de ex-AMV's hadden hun verblijfsperiode in de KWV al afgerond en waren ouder dan 18 jaar.

Uit de verhalen van de ex-AMV's blijkt ook dat hun gesprekken over ambities en toekomst concreter van aard waren dan die van de AMV's in onze responsgroep. Een ex-AMV, die altijd al een geüniformeerd beroep wilde uitoefenen heeft bijvoorbeeld samen met zijn mentor informatie over de duur en eisen van de opleiding tot politieagent opgezocht. Een andere jongere, bij wie stappen waren gezet voor terugkeer, maar bij wie dat niet lukte vanwege het ontbreken van documenten, was door zijn mentor gestimuleerd om een studie te volgen zodat hij de opgedane kwalificaties na terugkeer zou kunnen gebruiken:

(...) Ze vroeg mij wat ik graag wilde doen. En ik wist het toen nog niet, maar ik wilde graag loodgieter worden en zij vertelde mij toen dat er wel wat plekken waren om te gaan leren voor ongeveer zes maanden tot één jaar. Ze zei dat als ik alles goed kon, en ik 18 zou worden en terug zou gaan naar [land van herkomst] dat ik dan daar geld mee kon verdienen en mijn toekomst kon gaan bouwen. Toen ging ze het met mijn voogd bespreken en mijn voogd zei dat het niet kon omdat ik [op dat moment] nog maar vier of vijf maanden had voor ik 18 zou worden, dus dat kon niet omdat ik minimaal één jaar nodig had om te leren. (ex-AMV)

De gesprekken die de ex-AMV's met hun mentoren hebben gehad over hun mogelijkheden na het bereiken van 18 jaar gaan over verschillende onderwerpen. Zo wordt er gesproken over wat het voor de jongere betekent om 18 jaar te worden gezien de fase van de asielpcedure. Een aantal jongeren vertelt van hun mentoren gehoord te hebben dat ze dan het land moesten verlaten als ze geen verblijfsvergunning hadden. Een jongere noemt dat zijn mentor hem tijdens hun gesprekken informeerde wat terugkeer concreet voor hem zou betekenen:

Soms gingen we over verhalen praten, en soms over de procedure en soms over de situatie in de opvang. Maar meestal was het over de procedure. Als ik negatief zou krijgen, dan zou de DT&V komen om een afspraak met mij te maken. En dan zouden ze zeggen dat ik terug kon naar mijn land, en dan kon ik maximaal € 2000 krijgen om in mijn eigen land te kunnen leven. (ex-AMV)

Het maken van een concreet toekomstplan gericht op het land van herkomst, zoals in de eerdergenoemde casus gebeurde, komt zelden voor. Een aantal jongeren vertelt dat hun mentoren hen geattendeerd hebben op de mogelijkheid van een herhaalde asielaanvraag om zo door te stromen naar de volwassenenopvang, en om 'illegaliteit' en terugkeer te voorkomen:

Ze hadden tegen mij gezegd, je moet wachten, dan doe je nog een aanvraag. Ik heb geluk. Ik was blij dat de mentoren niet tegen mij zeiden, 'je moet naar buiten gaan [je moet opvang verlaten]. Je wordt illegaal.' Of 'je moet naar je land teruggaan'. (ex-AMV)

Een andere jongere was door een van de mentoren geadviseerd door te reizen naar een ander EU-land:

Een mentor had tegen mij gezegd: 'je kan beter naar [ander EU-land] gaan, want je hebt hier negatief gekregen, en dat blijft negatief. Deze tijd, als je naar [ander EU-land] gaat zij gaan jou helpen voor de asielaanvraag, nog een keer. Als je daar nog een keer asiel gaat aanvragen, dan gaan ze je niet terug naar Nederland sturen, want je bent minderjarig, jij mag daar wonen, daar blijven. Maar als je 18+ bent en je dan naar ander land gaat, is het dan wel een probleem. Dan gaat ze tegen jou zeggen: ga terug naar Nederland. Jij moet dan naar Nederland. (ex-AMV)

In sommige gevallen bleef de rol van de mentor beperkt tot informeren naar de plannen van de jongeren wanneer ze 18 jaar zouden worden en doorprocederen niet mogelijk was: was de jongere van plan terug te keren naar het eigen land of had hij ergens in Nederland een plek waar hij terecht kon? Volgens meerdere jongeren vertelden de mentoren hen pas kort voor, of op hun 18e verjaardag, dat ze dan de opvang moesten verlaten, waardoor ze zich overgevoelden. Dit leidde tot paniek, onrust en stress onder de jongeren (zie ook redenen ontevredenheid).

Een aantal ex-AMV's is door hun mentoren ook geïnformeerd over wat het betekent om 'illegaal' te leven in Nederland. Zo werd een jongere door zijn mentor geattendeerd op de nadelen van 'illegaliteit' - dat het niet goed is, en dat hij door de politie opgepakt kon worden. Een andere jongere moest kort voor zijn 18e verjaardag van zijn mentor 'ervaring' opdoen over wat het betekende op straat te leven:

Toen was ik bijna 18. Ik moest om 8 uur 's ochtends naar buiten en ik mocht niet meer naar binnen tot 20.00 's avonds; dit was om te ervaren hoe het leven was zonder papieren. Het maakte haar niet uit wat ik deed en waar ik was. Ik mocht gewoon niet terugkomen voor die tijd. En het was erg moeilijk; het is mij toch niet gelukt om tot 20 uur buiten te blijven. (ex-AMV)

Ten slotte noemen een paar ex-AMV's dat hun mentoren hen informeerden dat ze na hun 18e geen voogd meer zouden hebben en dat ze zelfstandig moesten zijn:

(...) dan mij werd verteld dat ik me moest voorbereiden voor na mijn 18e; dat ik zelfstandig moest zijn. Dat ik mijn eten zelf moest koken, en als ik ziek werd moest ik zelf een afspraak maken met de arts. Ook over schoolzaken, dat ik alles zelf moest regelen. Ze gaven me advies hoe ik dingen moest oppakken na mijn 18e. (ex-AMV)

Hoewel de ex-AMV's vaker dan de AMV's melding maakten van het hebben gehad van toekomstgerichte begeleiding, blijkt de toekomst ook voor hen toch moeilijk bespreekbaar te zijn geweest. De hierboven geciteerde jongere vertelt ook:

Ik had geen belang bij deze gesprekken. In mijn hoofd had ik geen toekomst. Daarom trok ik me van deze gesprekken niet zo veel aan. Als je over toekomst denkt, denk je over een studie doen, een baan vinden en zo door te groeien. Maar bij mij ging het vooral om te slapen, zodat de stress minder was. Mijn toekomst was iedere dag een beetje te kunnen lachen. Dit waren de dingen mij bezighielden; overleven. (ex-AMV)

Ex-AMV's die met hun mentoren *geen* toekomstgerichte gesprekken hebben gehad toen ze minderjarig waren, verwijzen naar soortgelijke redenen als de AMV's: dat het niet mogelijk is om over de toekomst te praten zonder een verblijfsvergunning, of zeggen dat de mentoren er niet over wilden praten en hen geen advies wilden geven. Volgens een jongere was het *zijn* toekomst en ging het anderen niet aan.

2.4.2 *Tevredenheid over de begeleiding door de mentor*

Of de jongeren tevreden zijn over de begeleiding die ze krijgen (of hebben gekregen) is gevraagd met behulp van een vier-puntsschaal met smileys. Waar een jongere aangaf neutraal te zijn is dat door de interviewer genoteerd.

De helft van de respondenten geeft aan tevreden of zeer tevreden te zijn over de begeleiding die ze van hun mentoren krijgen of hebben gekregen. Het valt op dat relatief veel meer AMV's positief zijn over deze begeleiding dan ex-AMV's. Een klein aantal jongeren vermeldt dat hun ervaringen wisselend waren, afhankelijk van de mentor of van de KWV waar ze verbleven. Vooral jongeren die uiteindelijk een verblijfsvergunning hebben gekregen laten zich negatief uit over de begeleiding door hun mentoren. In het onderstaande wordt ingegaan op de redenen voor (on)tevredenheid.

Redenen voor tevredenheid over begeleiding door de mentor

Redenen waarom de jongeren tevreden zijn over de begeleiding door hun mentoren hebben voornamelijk te maken met de individuele aandacht die ze van hun mentoren krijgen en met de praktische/dagelijkse begeleiding. De jongeren die dit betreft, benadrukken het belang van emotionele ondersteuning door de mentoren, ook in verband met het negatieve resultaat van hun asielaanvraag. Het gevoel hebben dat de mentoren hun problemen begrijpen en inlevingsvermogen hebben, dat ze klaar staan wanneer ze hen nodig hebben, een luisterend oor bieden, hun werk vanuit hun hart doen, dat ze regelmatig informeren hoe het met hen gaat en dat ze hen adviseren over hoe in het leven te staan wordt (zeer) gewaardeerd door veel jongeren. Een ex-AMV die dreigde uitgezet te worden toen hij in de KWV woonde, vertelt dat hij zijn hart kon luchten bij zijn eigen mentor en andere mentoren en dat zij hem probeerden gerust te stellen zowel met woorden als met een knuffel; iets wat hij erg waardeerde. Tevredenheid heeft bij meerdere jongeren te maken met de ouderrol die zij aan de mentoren toeschrijven. Volgens deze jongeren creëren de mentoren een huiselijke sfeer in de opvang zoals een moeder of vader dat zou doen door hen 's ochtends persoonlijk wakker te maken en hen er 's avonds aan te herinneren om op tijd te gaan slapen, en door samen met hen serieus na te denken over het vinden van oplossingen voor problemen.

Als redenen voor tevredenheid worden vooral het nakomen van gemaakte afspraken en beloftes genoemd, en ook aardig en vriendelijk zijn:

Ik vind het bijvoorbeeld heel fijn als ze doet wat ik aan haar vraag. Ze doet het direct. Als ik een afspraak nodig heb, en bijvoorbeeld als ik voorkeur voor een dag heb, doet ze dat direct. Dingen heel snel doen als ik iets vraag. We zeggen in het [moedertaal respondent], als je iets zegt, dat je dat ook moet doen. En dat is het geval bij haar. Dus als ze iets belooft komt ze haar belofte na. Of bijvoorbeeld e-mails sturen naar Nidos, als ik geen antwoorden krijg, en zo. Ze helpt mij heel veel. Mijn mentor is anders; ze is echt een engel. Die jongeren die mij kennen zijn echt jaloers dat ik zo'n goede mentor heb. Die zeiden dat ik echt geluk heb om zo'n mentor te krijgen. (AMV)

Ze is altijd kalm en niet zoals de andere mentoren. Ze is heel aardig en helpt me met de meeste dingen die ik nodig heb. Omdat ze mijn mentor is, is het makkelijker voor mij om haar te vertellen wanneer ik gestrest ben en vooral wanneer ik mijn moeder mis. En wanneer mijn voogd mij slecht nieuws brengt [i.v.m. de procedure], probeert ze me te kalmeren en te motiveren. Er is helemaal niets dat ik zou willen veranderen aan de begeleiding door mijn mentor. (AMV)

Een andere jongere vindt de ondersteuning die hij nodig heeft bij een andere mentor dan zijn eigen mentor, en is erg tevreden over haar begeleiding:

(...) Ik denk dat mijn eigen mentor niet zo belangrijk voor mij is. Er is een andere mentor die me beter kan begrijpen en die mij van binnenuit kent. Ze behandelt ons allemaal gelijk, ze verbergt nooit iets voor ons en ze kent de regels goed – wat we recht op hebben en wat niet. We vertrouwen de andere mentoren hier niet omdat ze niet alles aan ons vertellen – ook over de dingen die we recht op hebben. Daarom vragen we hen geen hulp. We wachten totdat ze komt. Ze geeft me ideeën en wanneer ik me niet goed voel leest ze dat in mijn gezicht en helpt me te ontspannen. Ze probeert ons te helpen veel meer dan volgens de regels van haar verwacht wordt. Daarom iedereen gaat naar haar toe. Ze legt dingen uit, ze vraagt ons koffie met haar te drinken of te voetballen (...). Ik heb het gevoel dat ze om ons geeft veel meer dan wij om onszelf geven. (AMV)

Tevredenheid over de praktische, dagelijkse begeleiding betreft vooral de ondersteuning van mentoren bij het regelen van afspraken met instanties, waar nodig jongeren vergezellen naar deze afspraken, het invullen van formulieren en behulpzaam zijn ('met alles'), het organiseren van gezamenlijke activiteiten zoals samen sporten en (pre-corona) uitjes organiseren (bijvoorbeeld naar Walibi) en samen koken. Een ex-AMV die doorgestroomd is naar het AZC is zijn toenmalige mentoren dankbaar dat ze voor hem hebben geregeld dat hij wekelijks pianolessen kon krijgen om zo zijn hobby uit te oefenen.

Anders dan de ex-AMV's noemen de AMV's vaak de toegankelijkheid van hun mentoren als reden voor hun tevredenheid over de begeleiding. Dat kan te maken hebben met het feit dat de AMV's – anders dan de ex-AMV's – nog in de opvang zitten en de toegankelijkheid van hun mentoren voor hen een actueel, belangrijk onderwerp is. Zo vertelt een aantal jongeren dat ze hun mentoren ook buiten de vaste afspraken altijd kunnen benaderen als ze vragen hebben of iets nodig hebben. Een jongere zegt het heel fijn te vinden dat er 24-uursbegeleiding in de opvang aanwezig is:

Mijn mentor is er bijna altijd, vier, vijf dagen per week zeker. En als hij er niet is, zijn er mensen van COA die min of meer die dezelfde functie hebben eigenlijk, dus die kunnen wel dingen gedaan krijgen zoals de mentor dat kan. En ik vind het leuk dat zij er bijna altijd zijn. Ik kan altijd terecht bij iemand. Want ik moet bijvoorbeeld naar de dokter, soms twee keer per week, naar de advocaat en zo, en ze helpen me daar altijd mee. (AMV)

Dat de ex-AMV's vaker dan de AMV's toekomstgerichte gesprekken hebben gehad met hun mentoren wordt gereflecteerd in de redenen die een aantal ex-AMV's aandragen voor hun tevredenheid over de begeleiding. Jongeren vonden de gesprekken over hun toekomstambities 'fijn' en waarden deze om verschillende redenen: een jongere noemt dat mentoren voldoende tijd hadden om zulke gesprekken te voeren in tegenstelling tot zijn voogd, een ander merkt op dat zijn mentor altijd positief en

bemoedigend was. Ten slotte vertelt een andere ex-AMV die ooit mob was gegaan en die nu een HASA heeft lopen, dat hij het waardeert dat zijn mentor hem de waarheid vertelde over zijn procedure in plaats van hem alleen gerust te stellen:

Ik ben blij omdat mijn mentor mij de waarheid vertelde – dat zij niets voor mij kon doen betreffende mijn aanvraag. Dat is waar eigenlijk. Ik vond de gesprekken fijn omdat ik de waarheid te horen kreeg, maar tegelijkertijd vond ik het moeilijk om te horen dat ik een negatieve uitslag kon krijgen. (ex-AMV)

Redenen voor ontevredenheid over begeleiding door de mentor

Zoals eerder aangegeven uiten vooral ex-AMV's ontevredenheid over de begeleiding door mentoren. De redenen die ex-AMV's en enkele AMV's noemen variëren, maar zijn wel vaak met elkaar verweven. In afnemende frequentie gaat het om:

- *Ontevredenheid over toekomstgerichte begeleiding* (genoemd door bijna de helft van de ex-AMV's en een enkele AMV). Meerdere ex-AMV's zeggen dat ze het vervelend vonden dat hen pas kort voor of op hun 18e verjaardag door de mentor verteld werd dat ze dan de opvang moesten verlaten. Een jongere vertelt bijvoorbeeld dat hij in paniek raakte toen hij drie maanden voor zijn 18e verjaardag hoorde dat hij de opvang moest verlaten op zijn 18e, tenzij hij alle papieren in orde had om een HASA in te dienen. Een andere jongere, die tijdens het interview al een aantal jaren mob was, signaleert dat zijn mentor noch zijn voogd met hem heeft besproken dat hij de opvang moest verlaten als hij 18 werd. Hij was op zijn 18e verjaardag uit de opvang gezet en zag dat niet aankomen. Ook een aantal andere ex-AMV's spreken hun ontevredenheid uit over het feit dat ze op hun 18e door hun mentoren op straat waren gezet. Een jongere vertelt dat hij zich kort voor zijn 18e overvallen voelde door allerlei instanties die wilden weten wat zijn plannen waren.

Een paar ex-AMV's die nu met een procedure bezig zijn, geven aan dat ze de gesprekken met hun mentoren over eventuele terugkeer vervelend vonden:

(...) Ik merkte dat mijn mentor daar heel hard en agressief in kon zijn. Volgens hem moest ik terugkeren zodra ik werd afgewezen. Dat deed mij erg pijn. Het was zo makkelijk voor hem om die woorden uit te spreken. Ik kan het niet vatten dat iemand zoiets tegen een ander kan zeggen: na van alles te hebben meegemaakt, en de zware reis, dat de ander het vervolgens heel normaal vindt om te zeggen dat je maar rechtsomkeert moet maken. (ex-AMV)

Een paar andere jongeren vertellen dat de toekomstgerichte gesprekken met de mentor nare herinneringen naar boven haalden, of dat ze zich onzeker voelden over hun toekomst en ambities. Twee andere jongeren, onder wie een AMV, zeggen dat ze zich niet serieus genomen voel(d)en door hun mentoren in het halen van hun doelen. Zo geeft een AMV, die duidelijk voor ogen heeft wat hij wil worden, aan dat hij de nodige ondersteuning niet krijgt van zijn mentor en 'de hoop opgegeven' te hebben in hem. Ook dat zijn mentor geen proactieve houding heeft en 'alleen in kantoor zit' is een reden voor zijn teleurstelling en ontevredenheid over de begeleiding door zijn mentor.

Nogal wat respondenten noemen expliciete wensen met betrekking tot toekomstgerichte gesprekken zowel over de toekomst van de respondent in het algemeen als specifiek over de mogelijkheden na het bereiken van 18 jaar. Een aantal ex-AMV's zegt behoefte te hebben gehad aan een proactieve houding van hun mentoren om met hen in gesprek te gaan over hoe ze hun toekomst zagen omdat ze

zelf het te moeilijk vonden om daarover te praten. Een paar jongeren, onder wie een AMV, noemen hun behoefte aan concrete ondersteuning van de mentor bij het behalen van hun doelen betreffende een diploma en carrière. Ze wilden dat hun mentoren er serieus met hen over in gesprek zouden gaan. Anderen hadden veel eerder dan op hun 18e verjaardag informatie willen ontvangen van hun mentoren over hun mogelijkheden. Dit betreft het beëindigen van het recht op opvang maar ook wat het betekent om te leven zonder papieren en het indienen van een HASA. Zo vertelt een ex-AMV die een HASA ingediend heeft:

Ik wil eigenlijk één punt laten horen, hoe slecht zij tegen mij waren. Bijvoorbeeld eerder tegen jou zeggen, jij kan er rekening mee houden. Dan kan je alle dingen in jouw hoofd houden, dan ga ik, voordat ik 18 word, al een 'nieuw asiel' aanvragen. (ex-AMV)

Een AMV in een VA vertelt dat hij zou willen horen wat zijn opties zijn mocht hij een afwijzing krijgen op zijn asielaanvraag.

- *Gebrek aan individuele begeleiding* (genoemd door bijna de helft van de ex-AMV's en een enkele AMV). Jongeren die dit als reden voor hun ontevredenheid noemen verwijzen onder andere naar gebrek aan aandacht en emotionele ondersteuning, betrokkenheid en inlevingsvermogen aan de kant van mentoren, en voelen zich benadeeld in de begeleiding in vergelijking met andere jongeren. Zo vertellen een paar jongeren dat ze de aandacht van hun mentoren misten omdat die vooral aandacht besteden aan mondige en probleemjongeren, en aan 'nieuwkomers' in de opvang. Een paar jongeren zeggen dat hun mentoren alleen deden wat noodzakelijk was omdat het hun werk was en dat ze niet echt betrokken waren bij hun situatie. Daarnaast merken twee jongeren op dat mentoren straffen verkozen boven individuele aandacht. Een van hen:

Bij ons waren er huishoudelijke taken die we moesten doen. Als ik de schoonmaak niet deed, was er straf. Maar ik vind dat ze met mij een gesprek moesten aangaan om erachter te komen waarom ik niet schoon heb gemaakt. Misschien had ik hoofdpijn, misschien dit, misschien dat. Het zou kunnen dat mijn reden niet toereikend is, maar ze moeten het gesprek aangaan. (...) Een tijd geleden had ik aan heel slechte dingen gedacht, om mezelf iets aan te doen en het ging niet goed met mij. Ik heb mezelf niet goed verzorgd, mijn kamer niet goed bijgehouden. Niemand heeft me gevraagd hoe ik me voelde, wat er aan de hand was, en waarom ik me zo gedroeg. Gewoon betrokkenheid om met je situatie in te leven en oplossingen te zoeken. Die was er niet. Er was beetje begrip natuurlijk maar niemand heeft doorgevraagd wat er aan de hand was. Er is geprobeerd een afspraak met de dokter te regelen maar het is niet doorgezet om dat op te pakken. Er is niet geprobeerd om het probleem en oorzaak uit elkaar te halen en daarvoor een oplossing te vinden. Dat heeft niemand bij mij gedaan. Ik vermoed dat veel meer jongeren ook vergelijkbare problemen hebben. Er is niemand die beetje achtergrondoorzaken naar voren haalt en oplossingen zoekt. (ex-AMV)

Een paar jongeren vergelijken de begeleiding die ze in POA en in de KWV hebben gekregen. Volgens deze jongeren toonden de mentoren in POA (veel) meer interesse in hun situatie:

In [naam opvanglocatie] werd geïnvesteerd in de jongeren, ze gingen voetballen of deden andere activiteiten. Minstens één keer per week. Ook hadden

mentoren oog voor onze situatie en hadden ze goed contact met de jongeren, terwijl mijn mentor hier hooguit eens in de maand even checkt of ik, bij wijze van spreken, nog leef. (AMV)

De helft van de respondenten (relatief meer ex-AMV's) heeft behoeften genoemd gericht op de individuele begeleiding door hun mentoren. Meerdere jongeren geven aan individuele aandacht of emotionele ondersteuning van hun mentoren helemaal te missen of er meer behoefte aan te hebben. Dat hun mentoren (meer) inlevingsvermogen en empathie moeten hebben, met hen een echte sociale relatie moeten aangaan, dat ze open moeten staan om naar hun problemen te luisteren, en niet met negatieve opmerkingen moeten komen zodat ze zich niet verdrietig(er) gaan voelen zijn vaak terugkomende wensen. Daarnaast noemen een paar jongeren dat de mentoren ervoor moeten zorgen dat jongeren hun fouten niet herhalen, dat ze naar de achterliggende oorzaken van problemen moeten kijken, hen uitleg moeten geven over goed gedrag gezien het feit dat ze nog jong zijn en hun ouders moeten missen. Eén jongere zegt dat hij in zijn mentor iemand miste die hem ondersteunde, moed gaf en vertelde dat hij sterk moest blijven wanneer hij het moeilijk had, bijvoorbeeld na gesprekken met de DT&V. Een ander miste ongedwongen gesprekken met zijn mentor zonder een tolk erbij. Verder had een jongere gewild dat zijn mentor alle problemen zou oplossen en ervoor had gezorgd dat hij op zijn 18e niet uit de opvang gestuurd werd. Ten slotte zegt een jongere dat hij, de individuele aandacht en de rol en warmte van een moeder of vader mist in zijn mentoren die bijvoorbeeld voor kleding en eten zouden zorgen en hem zou attenderen om op tijd op te staan of naar bed te gaan – iets wat hij wel had in een ander EU-land waar hij als kind verbleef.

- *Negatieve bejegening door mentoren.* Sommige jongeren, met name ex-AMV's, uiten hun ontevredenheid over hoe ze bejegend zijn door hun mentoren: weinig meelevend en weinig empathisch met hun situatie. In dit verband refereren enkele jongeren aan hun procedure en aan het moeten verlaten van de opvang met 18 jaar worden (zie ook toekomstgerichte begeleiding). Zo vertelt een jongere, die een verblijfsvergunning heeft, dat zijn mentor hem na de positieve uitspraak op zijn beroep zei dat hij niet blij hoefde te zijn omdat de IND hem negatief kon geven. *'Ik was niet blij van die mevrouw, want zij heeft een verkeerde opmerking gemaakt. Ik was blij en enige die ik hoorde was "je hoeft niet blij te zijn, misschien krijg je negatief".'* Een andere jongere maakt een vergelijking tussen zijn mentor en zijn voogd. Hij geeft aan dat zijn voogd meer begrip voor hem toonde en zijn wensen serieus nam, terwijl deze soms ook vertelde dat iets niet bereikt kon worden. Zijn mentor was echter vrij pessimistisch en had altijd een antwoord klaar. Een andere jongere vertelt dat hij zich als illegaal behandeld voelde op zijn 18e omdat de mentoren hem vertelden dat ze de politie zouden bellen als hij de opvang niet zou verlaten:

Ze stellen een bepaalde grens, trekken een muur op; alleen iemand in dezelfde situatie als ik kan begrijpen en voelen wat ik meemaak. Iemand met papieren die hier is geboren gaat zich niet kunnen verplaatsen in mij, want hij heeft niet dezelfde ervaringen gehad als ik. En dat is het. (ex-AMV)

Daarnaast zegt een aantal respondenten, onder wie twee AMV's, dat ze discriminatie of racisme (hebben) ervaren. Zo meldt een AMV die aan het eind van zijn procedure zit, nare opmerkingen te krijgen van zijn eigen mentor en van andere mentoren: Wat doe je nog hier? Ga terug naar je eigen land. Hij zegt daarnaast

dat de mentoren Syrische jongeren bevoordelen. Een andere AMV zegt over jongeren uit 'Arabische landen' die problemen veroorzaken in de opvang:

Bijvoorbeeld, wij [nationaliteitsgroep] zijn respectvol voor mensen die ouder zijn dan wij. Wij commanderen hen niet en we vechten onderling ook niet. Maar degenen die vechten en problemen veroorzaken krijgen veel voorrechten. Mentoren weten dat we hen respecteren en niet om onze rechten vragen. Dan krijg je een slechte les: om te krijgen wat je wil, begin jij ook te vechten en problemen te maken. Bijvoorbeeld, er was een moment, voor corona, 'de andere groep' was aan het feesten met vrienden die van buiten de opvang kwamen, ze maakten lawaai en gebruikten drugs. Dus dacht ik dat ik ook vrienden mocht uitnodigen en feesten; ik wilde namelijk iets vieren. We hebben geen alcohol gedronken, ik wist dat dat niet mocht. Maar de mentoren kwamen om ons te stoppen (...). Ik vroeg een van de mentoren waarom dat was. Ze zei 'die jongeren kunnen we niet bereiken; ze weten het dat het niet mag, maar ze doen het toch wel. Als we de politie zouden bellen, zouden ze hen toch laten gaan. De regel is dat het je niet mag feesten op die manier. Daarom hebben we jullie gestopt.' (AMV)

Enkele incidenteel genoemde redenen voor ontevredenheid betreffen praktische begeleiding, toegankelijkheid van de mentoren en wantrouwen.

- *Tekortschietende praktische begeleiding.* Een jongere zegt bijvoorbeeld dat zijn mentor weinig wist over de asielprocedure en hem daarbij niet kon helpen. Hij vertelt hoe boos hij was wanneer de mentor niet in wilde gaan op zijn verzoek om de advocaat of voogd te bellen. Een ander vertelt over de traagheid van zijn mentor in het vinden van de juiste boeken voor zijn studie en in het declareren van reiskosten. Een aantal jongeren zegt behoefte te hebben (gehad) aan intensievere betrokkenheid van de mentoren bij het (sneller) verkrijgen van een verblijfsvergunning. Mentoren zouden volgens deze jongeren meer moeten weten over het verloop van hun asielprocedure, contact moeten onderhouden met de IND en de advocaat, en initiatief moeten tonen bij het zoeken naar alternatieve manieren voor het verkrijgen van een verblijfsvergunning.
- *Beperkte toegankelijkheid van de mentoren.* Een paar respondenten uiten hun ontevredenheid over het aantal contacten dat ze hadden met hun mentoren, bijvoorbeeld één of twee keer per maand, en/of over het feit dat ze hen niet konden benaderen wanneer ze hen nodig hadden. Een ex-AMV, die ten tijde van het interview mob was, vertelt dat de contacten met zijn mentor vanaf het moment dat zijn asielaanvraag was afgewezen veel minder werden en een AMV zegt dat hij in zijn huidige KWV in de laatste tien maanden maar drie afspraken had met zijn mentor, ondanks het feit dat hij behoefte heeft aan meer. Een aantal jongeren zegt dan ook de mentor vaker te (hebben) willen zien.
- *Wantrouwen.* Uit de verhalen van twee jongeren, onder wie een AMV, komt naar voren dat wantrouwen een rol speelt in hun ontevredenheid over de begeleiding door de mentoren. Beiden vertellen dat alles wat ze doen en vertellen genoteerd wordt/werd door hun mentoren en dat ze het gevoel hebben/hadden dat deze informatie tegen hen gebruikt zouden worden in hun proces:

Mentoren krijgen alles over jongeren en hun proces te lezen voordat ze aankomen in de opvang. Daarom vind ik het vreemd dat mijn mentor me continu vraagt naar mijn geschiedenis en proces; bijvoorbeeld over hoeveel broers en

zussen ik heb, waar ze zijn en hoe mijn proces loopt. Vervolgens krijg ik de week erop dezelfde vragen van mijn mentor en na een tijdje weer. En al mijn antwoorden worden elke keer in de computer genoteerd. (AMV)

De antwoorden van de andere respondent, een ex-AMV, lijken te duiden op wederzijds wantrouwen:

Als we in de stad een T-shirt kochten, dan vertelden we dit niet aan onze mentor, omdat we anders bevraagd zouden worden. Ze vroegen ons dan bijvoorbeeld hoeveel we hadden uitgegeven, of we geld bij ons hadden, hoe we aan het geld kwamen en waarom we zulke dure aankopen deden. Terwijl ons wekelijkse zakgeld voldoende was als je niet wiet rookte. Mijn mentor gedroeg zich echter alsof dat niet zo was en deed alsof ik stal. (ex-AMV)

In het voorgaande zijn al wat zaken de revue gepasseerd die jongeren anders willen/wilden zien of die ze missen/misten tijdens hun verblijf in de KWV. Enkele overige wensen die geuit zijn betreffen meer culturele sensitiviteit bij de mentoren, niet schreeuwen, niet streng zijn, de belangen van de jongeren vooropstellen en niet alles noteren. Verder had een aantal jongeren gewild dat er in de opvang (vaker) verschillende groepsactiviteiten georganiseerd waren, zoals computer-, teken-, dans-, en muziek cursussen, zodat ze creatief bezig konden zijn. Ten slotte miste een jongere een fiets om naar school te kunnen fietsen. Het verzoek om een fiets was afgewezen door de mentor.

Intermezzo

Dat de ex-AMV's vaker ontevreden zijn met de begeleiding die ze als minderjarige hebben gekregen dan de AMV's die overwegend positiever zijn over de begeleiding door hun mentoren, verdient aandacht. De AMV's in onze responsgroep zijn gemiddeld 16 jaar en hebben, anders dan de ex-AMV's, hun verblijfsperiode in de KWV nog niet afgerond. Dit heeft vanzelfsprekend invloed op de opgedane ervaringen. Maar het is ook mogelijk dat bij hun antwoorden sociale wenselijkheid vaker een rol heeft gespeeld bijvoorbeeld omdat zij denken dat hun antwoorden invloed zouden kunnen hebben op hun asielprocedure. Zo rapporteren de interviewers over gesprekken met de AMV's in verhouding vaker dat ze de indruk hadden dat sociale wenselijkheid een rol speelde in de antwoorden dan het geval was bij de gesprekken met de ex-AMV's (in één op de vijf gevallen versus in één op de tien gesprekken). Dat vooral de jongeren die een verblijfsvergunning hebben (na doorprocederen of na een herhaalde aanvraag – en soms na mob te zijn gaan) zich negatief uiten over de begeleiding door hun mentor in de KWV versterkt deze vermoedens.

2.5 Begeleiding door de voogd

De meerderheid van de geïnterviewde jongeren heeft één voogd (gehad), over wie zij hun ervaringen delen. Van het kleine aantal jongeren dat meerdere voogden heeft gehad, delen de meesten ervaringen over één voogd, of ervaringen met voogden in het algemeen. Waar relevant zullen vergelijkingen die jongeren maken tussen hun voogden worden vermeld (voor enige achtergrondinformatie over de taken van de voogd zie box 2.2).

Box 2.2 Taken van de voogd

Alle AMV's krijgen bij aankomst in Nederland door Nidos een jeugdbeschermer toegewezen die de voogdtaken uitvoert. Deze voogd vervult de taak van de ouder, ziet toe op een goede uitoefening van de zorg die de jongere geboden wordt en begeleidt de jongere tot het 18e jaar.

Het uiteindelijke doel van de begeleiding van AMV's, ongeacht hun verblijfsstatus, is om hen een duurzaam toekomstperspectief te bieden. Tussendoelen daarbij zijn: jongeren voorbereiden op zelfstandigheid en weerbaarheid na hun 18e en hen leren om te gaan met trauma's. De voogd werkt vanuit de Veerkracht Versterken Vluchtelingenkinderenmethodiek die gebaseerd is op drie pijlers, te weten cultuursensitief begeleiden, bescherming bieden en het bevorderen van veerkracht en autonomie. De voogd heeft in principe een keer per maand contact met de jongere.

Bron: Kulu-Glasgow et al. (2020); Schippers, Bastiaens & Verstegen (2019); Stichting Nidos (2020); Stichting Nidos | Voogdij

Veel jongeren zien hun voogd één tot twee, soms drie keer in de maand. Enkele jongeren geven aan één keer in de week een afspraak te hebben met hun voogd. Wat regelmatig voorkomt is dat jongeren hun voogd kunnen appen of bellen wanneer het nodig is, waarna eventueel aan afspraak wordt gemaakt. De fase van de asielprocedure kan invloed hebben op de frequentie van contact: sommige jongeren melden dat er frequenter contact is wanneer er daarvoor dingen moeten gebeuren (bijvoorbeeld voor een aankomend interview bij de IND).

2.5.1 Aard van de begeleiding door de voogd

Praktische en individuele begeleiding door de voogd

De begeleiding door de voogd, die jongeren minder vaak zien dan de mentor, richt zich vooral op de asielprocedure van de jongere. De voogd begeleidt echter ook op andere praktische zaken en geeft (daarbij) individuele aandacht en emotionele ondersteuning. Wat betreft praktische begeleiding anders dan die gericht op de asielprocedure, vertellen jongeren met name dat de voogd hen helpt met zaken rondom school. Concreet betekent dit bijvoorbeeld dat de voogd de onderwijs-situatie met de jongere bespreekt, hierover advies geeft, hulp biedt bij het invullen van formulieren, contact onderhoudt met school, en verantwoordelijk is voor de inschrijving. Andere praktische begeleiding richt zich op de gezondheid van jongeren; genoemd is bijvoorbeeld het maken van afspraken met de huisarts. Een van de jongeren vertelt dat zijn voogd hem heeft geholpen met het regelen van een psycholoog, iets dat hij erg waardeerde omdat hij een moeilijke tijd had. Bij een andere jongere is de voogd mee geweest naar een ziekenhuisopname, waar ook hij expliciet zijn waardering voor uitspreekt. Deze jongere noemt daarnaast dat de voogd hem heeft gemotiveerd om naar school te gaan – een andere uiting van individuele aandacht. Ook in de ondersteuning bij de asielprocedure speelt individuele aandacht. Een ex-AMV vertelt dat zijn voogd hem erg goed geholpen heeft en meerdere keren met hem meeging naar afspraken met de advocaat, die aan de andere kant van het land kantoor hield.

Er zijn ook andere voorbeelden genoemd van individuele aandacht en soms ook emotionele ondersteuning. Zo vertelt een jongere dat hij 'al zijn geheimen' bespreekt met zijn voogd, die hem advies geeft over studeren en hem daarbij moed inspreekt. Een andere jongere vertelt dat de voogd informeerde hoe het met hem ging, hem geruststelde en hielp wanneer nodig. Deze ex-AMV kreeg van zijn voogd vooral emotionele en niet zozeer praktische ondersteuning. Een andere jongere voerde ook zulke gesprekken met zijn voogd, waarbij de voogd bijvoorbeeld vroeg hoe het ging met zijn gezondheid, of hij voldoende sliep, en hoe het ging

op school. Weer een andere jongere vertelt dat de voogd vroeg of hij nog contact had met zijn familie. De voogd van een ander heeft, toen de jongere achttien was geworden, contact gehad met zijn vader. Deze voogd vertelde de vader dat hij niet meer de voogd van de jongere was. Daarnaast bood hij de jongere aan dat deze contact met hem kon opnemen als hij nog hulp nodig zou hebben. Zoals aangegeven verwijzen de jongeren wanneer zij de begeleiding door de voogd beschrijven vrijwel altijd naar de asielpcedure; bijvoorbeeld twee jongeren vinden dat ondersteuning bij de asielpcedure het enige is wat een voogd hoort te doen. De hulp van de voogd daarbij varieert van praten over de procedure, tot het regelen van afspraken met de advocaat en het invullen van formulieren. Sommige jongeren geven expliciet aan dat de rollen van mentor en voogd sterk verschillen; zij spreken over de procedure niet met hun mentor, maar met hun voogd. Een jongere zegt dat de mentor zich bezighoudt met hemzelf, en de voogd met de procedure. Onderstaande citaten illustreren dit punt:

Nidos en de mentor zijn niet vergelijkbaar; ik zag mijn voogd dus weinig en het ging vooral om het praten over het asieldossier. (...) de belangrijkste rol van haar was om bezig te zijn met het asieldossier. Ze moest af en toe brieven schrijven. Zij hield namens mij contact met de advocaat. (ex-AMV)

Ja, de begeleiding is helemaal anders [dan de mentor]. Mijn voogd doet vooral administratieve zaken. Bijvoorbeeld de asielpcedure enzovoort. (AMV)

Eén ex-AMV, die een HASA heeft ingediend, beantwoordt de vraag welke ondersteuning hij kreeg van zijn voogd met 'niks', gevolgd door de mededeling dat zijn voogd alleen afspraken maakte met de advocaat en met de advocaat contact had over de procedure. Die activiteiten van de voogd worden door deze jongere dus niet als ondersteuning ervaren. Een andere jongere geeft eveneens aan dat zijn voogd hem niet echt hielp en niet echt iets voor hem kon betekenen; de voogd bemiddelde volgens hem vooral tussen hem en zijn advocaat.

Een aantal ex-AMV's ziet de voogd als een ouderfiguur. Eén van hen stelt dat het werk van de mentor - die overigens door sommige jongeren ook als een ouderfiguur wordt gezien - 'heel anders' is, en dat de voogd de verantwoordelijkheid heeft over 'alles'. Volgens een andere jongere gaat de voogd over 'de grote dingen', waarbij hij het voorbeeld noemt van meegaan met het ophalen van zijn schooldiploma. Weer een ander stelt dat de voogd dingen moet beslissen voor de jongere, omdat deze dat nog niet zelf kan en goed moet zorgen voor de jongere, zoals een ouder voor zijn of haar kind.

Toekomstgerichte begeleiding door de voogd

Minder dan de helft van de AMV's en bijna drie kwart van de ex-AMV's heeft in een of andere vorm toekomstgesprekken met de voogd gehad. Sommige jongeren spreken of spraken alleen met de voogd over de toekomst, anderen ook met de mentor. Twee jongeren, beiden ex-AMV, zeggen alleen over de procedure te hebben gesproken met de voogd, en niet over de toekomst. Eén van hen geeft aan dat het volgens hem ook niet de taak is van de voogd om over de toekomst te praten. Daarentegen vertelt een andere ex-AMV juist dat hij het in het kader van zijn toekomst vooral over de asielpcedure had, en hoe de opvang zou veranderen als hij 18 jaar werd (doorstromen naar het AZC) – een verwijzing naar verblijfsopties na achttien jaar. Dit laat zien dat jongeren het begrip 'toekomst' verschillend kunnen interpreteren. Daarnaast geven twee jongeren aan dat ze gesprekken hadden met hun voogd in het kader van toekomstgerichte begeleiding en daarbij over hun toekomstplannen praatten, maar ze dit na de negatieve beslissing op hun asielaanvraag niet meer

wilden. Eén van hen, die aangeeft elk moment uitgezet te kunnen worden ziet ook het nut van naar school gaan niet meer in:

Vóór mijn negatieve beslissing was ik van plan om goed te studeren, de eerste drie maanden was ik heel actief en goed bezig met Nederlands leren. Ik was van plan om een mooie toekomst voor mezelf te bouwen en een positief mens te zijn.
(AMV)

Bij ongeveer de helft van de jongeren die gesprekken hebben met de voogd in het kader van de toekomstgerichte begeleiding, vormt de toekomst in het algemeen een gespreksonderwerp. Het gaat hierbij om het delen van plannen of ideeën over de toekomst (voor een uitgebreidere toelichting, zie paragraaf 2.6) of om zaken die jongeren of de voogd belangrijk vinden om te doen in het kader van die toekomst. Eén jongere, een AMV die op zeer jonge leeftijd naar Nederland is gekomen, vertelt dat hij een toekomstplan heeft gemaakt met zijn voogd, waarbij de focus volgens hem op studie ligt: 'Studeren en een goed diploma halen vind ik erg belangrijk'. Ook bij veel andere jongeren komen plannen met betrekking tot school en studeren naar voren. Daarnaast wordt soms toekomstig werk besproken, of vertellen jongeren dat zij graag hun moeder of ouders weer zouden willen zien. De voogd stelt vragen over hun plannen en wensen, of geeft advies. Een ex-AMV die mob is gegaan en ten tijde van het gesprek een HASA wilde indienen:

Ik had het weleens met mijn voogd over school en het halen van een diploma. (...) Zij adviseerde mij om goed te studeren en te proberen om papieren te krijgen. (...) Zij sprak mij moed in, zodat ik de kans zou hebben om wat van mijn leven te maken. (ex-AMV)

Sommige jongeren geven aan dat de voogd met hen ook de mogelijkheden bespreekt wanneer ze meerderjarig worden maar (nog) geen verblijfsvergunning hebben. Bij de AMV's gebeurt dit in uitzonderingsgevallen, en bij ongeveer een derde van ex-AMV's zijn de mogelijkheden besproken. Opvallend is dat één jongere, een AMV, expliciet aangeeft de mogelijkheden na zijn achttiende verjaardag alleen te vragen aan zijn voogd, omdat die 'natuurlijk contact heeft met de IND en zo'. Een mogelijkheid die bij een aantal jongeren ter sprake is gekomen, is in Nederland (ver)blijven zonder verblijfsrecht. De voogd informeert hen voornamelijk over wat het betekent om 'illegaal' te zijn, bijvoorbeeld dat ze dan op straat komen te staan en minder rechten hebben dan mensen met verblijfsrecht en dat het leven zonder verblijfsvergunning moeilijk is. Een ex-AMV die mob is gegaan en toekomstgesprekken heeft gehad met alleen zijn voogd (en niet met zijn mentor), geeft aan informatie te hebben gekregen over organisaties waar hij terecht zou kunnen na het moeten verlaten van de opvang zonder in het bezit te zijn van een verblijfsvergunning. Daarnaast gaf de voogd hem het advies om goed na te denken over wat hij wilde doen na zijn 18e, dat hij goed voor zichzelf moest zorgen en sterk moest blijven in plaats van gestrest te raken.

Bij een paar ex-AMV's is vertrek uit Nederland, specifiek terugkeer naar het land van herkomst, aan bod gekomen in gesprekken over de mogelijkheden na het bereiken van de leeftijd van 18 jaar zonder verblijfsvergunning. Bij een van hen vroeg de voogd hem of hij ergens terecht zou kunnen als hij in Nederland zou blijven zonder verblijfsvergunning, wat zijn plannen waren en of hij zou terugkeren naar zijn land van herkomst. Een andere jongere die mob is gegaan en een herhaalde asielaanvraag wil starten, geeft aan dat hij het soms met zijn voogd over de toekomst had, en dat ze het dan over vertrek uit Nederland hadden. Meteen daarna

vertelt hij dat Nidos zijn herhaalde aanvraag niet wilde betalen, en dat zijn voogd uitlegde dat het leven zonder verblijfsvergunning moeilijk zou zijn. Hij zegt hierover: 'Ik begrijp nu pas wat ze me allemaal vertelden'. In zijn antwoord zet de jongere aldus de vertrekoptie naast andere opties die niet mogelijk waren (herhaalde asielaanvraag) of niet aantrekkelijk (verblijf in Nederland zonder papieren). Een andere ex-AMV, die bezig was met terugkeer maar voor wie de vereiste documenten niet bemachtigd konden worden:

De voogd zei, als je 18 wordt dan heb je nergens om te gaan, je komt gewoon op straat terecht en het is moeilijk om te leven. En zijn advies was om terug te gaan naar mijn eigen land, daar kan je je goed voelen. Hij zei ook dat het in de winter moeilijk is om buiten te slapen, en dat ik moest proberen om naar mijn eigen land terug te gaan, en misschien kon ik nog wat geld krijgen om terug te gaan en met dat geld proberen iets voor mijn toekomst te bouwen. (ex-AMV)

De voogd van deze jongere vertelde hem ook dat hij niet meer naar school zou kunnen gaan vanaf zijn 18e verjaardag. Eén AMV, die alleen met zijn voogd praat over de toekomst en die nog wacht op zijn beslissing vertelt in antwoord op de vraag naar toekomstgesprekken:

We praten over de toekomst, de voogd vertelt alleen maar dat als ik 18 jaar word en ik positief krijg, dat dan alles goed komt. (...) Maar als ik negatief krijg, dan gaat hij mij helpen (...) met een ander interview [een andere asielaanvraag]. En als ik positief krijg dan ga ik naar een andere school. (AMV)

2.5.2 Tevredenheid over begeleiding door de voogd

Het grootste deel van de jongeren, AMV's en ex-AMV's, is over het algemeen tevreden of erg tevreden met hun voogd. Slechts vijf jongeren geven aan ontevreden te zijn. Soms verschilt de tevredenheid per voogd wanneer jongeren meerdere voogden hebben gehad en over afzonderlijke voogden ervaringen delen. Redenen voor (on)tevredenheid over de begeleiding zijn onder te verdelen in meer algemene redenen met betrekking tot de hulp die de voogd biedt en hoe de voogd zich verhoudt tot de jongeren, en redenen die specifieker te maken hebben met de ondersteuning bij de procedure en de toekomstgerichte gesprekken met de voogd.

Redenen voor tevredenheid over begeleiding door de voogd

Allereerst zijn jongeren tevreden over de begeleiding door de voogd vanwege de hulp die deze biedt, waarbij het zowel gaat om hulp bij de procedure als om overige praktische hulp. Op verschillende manieren komt dit tot uitdrukking in wat jongeren vertellen: de voogd legt de asielprocedure goed uit, probeert problemen op te lossen, doet zijn of haar best om aan verzoeken te voldoen, doet wat hij of zij belooft, of werkt hard voor de procedure. Een meerderheid van de jongeren verwijst daarnaast naar de voogd als persoon. De voogd wordt bijvoorbeeld een 'goed mens' genoemd, goed, aardig en vriendelijk, of de jongere zegt door de voogd goed behandeld te worden.

Bij twee jongeren komt naar voren dat zij zich kunnen identificeren met hun voogd. Een jongere noemt hierbij dat zijn voogd ook gevluht is naar Nederland en hem dan ook adviseert om niet gestrest te raken maar positief te blijven:

Ze hielp gewoon met afspraken en contact met anderen. Het contact met haar was anders dan met mijn mentoren, want zij was oprecht, zij wilde helpen en

begreep je. Zie je, haar vader was ook een 'herrag' [vrij vertaald als 'gelukszoeker', iemand die de zee oversteekt naar Europa in hoop op een beter leven.] Daarom heeft zij ook hart voor mensen zoals ik. (ex-AMV)

Dit onderstreept dat jongeren individuele aandacht van de voogd waarderen. Een jongere vertelt dat hij tevreden is omdat zijn voogd 'niet alleen administratieve zaken' doet, maar hem ook heeft geholpen met de dokter en psycholoog toen hij een moeilijke periode had vanwege privéomstandigheden in zijn familie in het land van herkomst. Daarnaast vertelt hij dat hij cadeautjes heeft gekregen van haar. Meer in het algemeen vertelt een andere jongere dat zijn voogd bij hem was op belangrijke momenten.

Over de toekomstgerichte begeleiding worden ongeveer evenveel ervaringen gedeeld waarover jongeren tevreden zijn, als ervaringen waar jongeren ontevreden over zijn. Positieve ervaringen komen erop neer dat jongeren goed met de voogd kunnen praten. Hierbij worden persoonlijke eigenschappen van de voogd genoemd, zoals (aandachtig) luisteren, bemoedigend zijn, en begrip tonen. Een van de jongeren:

Mijn voogd was daarentegen [in tegenstelling tot de mentor] gevoeliger en had het over de mogelijkheden die mij nog restten in Nederland. Hij had het dan altijd over wat ik kon doen om te voorkomen dat ik uitgezet zou worden. Hij stimuleerde mij om actief te zijn en mijn tijd zo goed mogelijk te benutten, door bijvoorbeeld zoveel mogelijk bewijs te vergaren voor mijn proces. (ex-AMV)

Een ex-AMV die een verblijfsvergunning kreeg na een HASA en binnenkort een studie wil starten, vertelt dat hij met zijn voogd over zijn ideeën over de toekomst sprak, en tevreden was over deze gesprekken omdat hij over alles kon praten en de voogd geïnteresseerd was. Tegelijkertijd ervoer hij dat de voogd niet bereid was om iets te doen naar aanleiding van de gesprekken.

Redenen voor ontevredenheid over begeleiding door de voogd

Hoewel de meerderheid van de jongeren dus tevreden is, zijn er ook ervaringen gedeeld die reden zijn voor minder tevredenheid over de voogd.

- *Onvoldoende praktische en individuele begeleiding.* Soms geeft de voogd in de ogen van jongeren onvoldoende hulp, zowel praktisch als bij de procedure. Een AMV vertelt dat hij graag een trimmer en een laptop had gewild, maar dat de voogd die niet heeft gegeven. Een ander, die twee voogden heeft gehad, zegt dat de ene niet deed wat die beloofde (de ander wel). Volgens weer een andere jongere is zijn voogd een 'goed en aardig mens', maar 'niet echt behulpzaam'. Als voorbeeld noemt hij dat zijn voogd nog steeds zijn BSN-nummer niet heeft geregeld. Tot slot vindt een ex-AMV die is doorgestroomd naar het AZC dat zijn voogden hun werk niet goed deden. Hij voelt zich in de steek gelaten en legt uit dat ze onvoldoende empathie hadden: ze begrepen hem niet, hadden geen inzicht in zijn situatie en deden niet hun best hem te steunen. Volgens hem praatten de voogden alleen maar over de procedure en ondernamen ze te weinig actie om bijvoorbeeld contact op te nemen met de IND of zijn advocaat. In zijn ogen is een van zijn voogden er de oorzaak van dat het te lang duurde om bepaalde benodigde persoonlijke documenten uit zijn land van herkomst te verkrijgen. Zijn voogd hielp hem hierbij niet, maar had slechts 'commentaar' op hem; bovendien heeft de voogd pas na een tijd besloten om te betalen voor de controles op echtheid van de documenten, omdat de jongere hier het geld niet voor had. Een andere

jongere geeft aan dat hij meer verwacht had van de voogd bij het doen van een herhaalde asielaanvraag:

Ze [IND] wilden ook nog mijn asielaanvraag opnieuw opstarten, maar dat kostte € 2000 en dat had ik niet en Nidos wilde dat ook niet betalen. Ik voelde me in de steek gelaten. (ex-AMV)

De IND komt ook ter sprake in enkele andere interviews wanneer jongeren hun ontevredenheid uiten over de voogd en ondersteuning bij de procedure. Volgens deze jongeren zet de voogd zich onvoldoende in of biedt onvoldoende ondersteuning, omdat in de woorden van de voogd 'de IND beslist'. Bij een van deze jongeren droeg 'de negatieve instelling van zijn voogd' eraan bij dat hij 'alle hoop' verloor. Een andere jongere, een AMV over één van zijn voogden:

Ik was toen heel druk in mijn gedachten met mijn interview, bij IND, en wanneer dat gaat komen, welke dingen hebben invloed op het interview, enzovoort, en ik had behoefte aan informatie. Maar mijn voogd zei dat hij niets te maken had met de IND. En voor de rest heeft hij niet zoveel uitleg gegeven en had hij niet zo veel informatie. Het was niet duidelijk toen, hoe het in elkaar zat, en dat vond ik minder. (AMV)

Ook een andere ex-AMV vond een van de voogden niet goed omdat zij geen antwoord gaf op zijn vragen, iets wat een voogd naar zijn mening juist hoort te doen.

Ongeveer een derde van alle geïnterviewde jongeren wil hun voogd vaker zien, of had dit gewild. Bijna de helft van deze jongeren ziet of zag de voogd één of twee keer in de maand, maar zou bijvoorbeeld eens per week of twee weken contact willen hebben (gehad). Eén jongere had op het moment van het interview (augustus 2020) zijn voogd sinds de uitbraak van Covid-19 maar één keer gezien. Er worden verschillende redenen gegeven om vaker contact te willen hebben met de voogd. Eén jongere wordt wantrouwend als ze de voogd minder vaak ziet, omdat ze zich dan gaat afvragen of de voogd wel bezig is met zijn procedure, of dat er misschien iets mis is. Een andere jongere had vaker samen naar afspraken willen gaan. Weer een ander legt uit dat de voogd dan beter op de hoogte blijft van zijn situatie, en hij zelf ook niet vergeet om dingen te zeggen of te vragen. Ook had een ex-AMV het fijn gevonden om meer te praten met zijn voogd, wat wijst op een behoefte aan emotionele ondersteuning. Anderen geven aan dat ze te weinig tijd hadden om over de toekomst te spreken, of dat de voogd in het algemeen te weinig tijd en aandacht gaf. Voogden hebben volgens een paar jongeren te veel kinderen onder zich, en één van hen concludeert dat de voogd het doet 'voor het geld'. Tot slot legt een ex-AMV, terugkijkend op zijn periode als AMV, uit dat hij één vaste voogd had willen hebben. Hij heeft zelf vier voogden gehad en is van mening dat voogden niet moeten wisselen van kinderen. Dit gaat volgens hem ten koste van individuele aandacht; voogd en jongeren moeten elkaar dan steeds opnieuw leren kennen.

- *Onvoldoende ondersteuning bij de toekomst.* Het eerdergenoemde ervaren gebrek aan bereidheid tot handelen van de voogd is terug te zien in de verhalen van twee andere jongeren wanneer het gaat om de toekomstgerichte begeleiding. Volgens een van hen, een ex-AMV, had zijn voogd een negatieve instelling en ontmoedigde hij zijn toekomstplannen omdat hij geen status had. Zelf had hij ook meer moeite om erover te praten nadat hij een negatieve beslissing op zijn asielaanvraag had gekregen, waardoor hij onzeker was geworden over zijn plannen.

Hij had meer actie gewild van de voogd om zijn toekomst te realiseren, bijvoorbeeld door te kijken naar een goede school en meer te doen in het kader van het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Het andere verhaal betreft een eerdergenoemde AMV, die een duidelijk idee heeft over wat hij wil worden en zich niet ondersteund voelt door zijn voogd, die wel met hem praat maar 'geen concrete adviezen' geeft, iets waar hij expliciet aangeeft behoefte aan te hebben. Daarnaast zou hij informatie willen krijgen over het moment dat hij achttien wordt, en wat er dan gebeurt. Hij concludeert dat 'het lijkt alsof mijn voogd niet wil dat ik in Nederland blijf'.

De ex-AMV's bij wie terugkeer naar het land van herkomst in gesprekken met de voogd ter sprake is gekomen, vertellen hierover dat deze gesprekken maakten dat nare herinneringen naar boven kwamen, of dat zij het pijnlijk of overweldigend vonden om erover te praten. Een ex-AMV die na het mob gaan alsnog een verblijfsvergunning heeft gekregen:

En ook de mensen van Nidos kwamen vragen wat mijn plannen waren. Ze vroegen altijd 'Wat denk jij, wat is jouw plan?' Ik had geen plan, ik had niks. Ik kon niet terug naar mijn land, mijn land is niet vrij. We hadden altijd gesprekken hierover, maar niemand hielp mij op dat moment. Het voelde alsof iedereen tegen mij was, mijn mentor, Nidos en DT&V, alles kwam in één keer op mij af, ik had geen antwoorden, maar iedereen wilde weten hoe ik erin stond. (ex-AMV)

Verschillende jongeren uiten wensen en behoeften met betrekking tot hun toekomstgerichte begeleiding. Zo had een jongere (een ex-AMV) graag een toekomstplan willen maken met zijn voogd, met plannen voor een studie en wat nodig zou zijn om zijn toekomstdroom uit te laten komen. Een ander had van de voogd informatie gewild over het leven in Nederland zonder verblijfsrecht. Interessant is dat een jongere die als minderjarige geen toekomstgesprekken heeft gehad, aangeeft dit eigenlijk wel nodig te hebben gehad, hoewel hij het toen niet wilde – toen wilde hij 'alleen maar spelen en leuke dingen doen'. Volgens hem heeft de voogd de verantwoordelijkheid om de toekomst ter sprake te brengen en de jongere te stimuleren om na te denken over wat hij wil in de toekomst.

2.6 Ideeën over de toekomst

In dit gedeelte van de resultaten gaan we in op de ideeën die de geïnterviewde jongeren hebben over hun toekomst, waar zij hun toekomst (niet) zien en waarom daar (niet). Daarnaast komt contact met familie buiten Nederland aan bod, en de verwachte reactie van familie in geval van eventuele terugkeer.

2.6.1 Het leven over één jaar en op 25-jarige leeftijd

Aan de jongeren is gevraagd waar zij zichzelf zien over één jaar, en wanneer zij 25 jaar oud zijn. De meerderheid van AMV's ziet zichzelf binnen het tijdsbestek van een jaar in Nederland verblijven (een van hen heeft een verblijfsvergunning); sommigen vertellen het niet (zeker) te weten. Eén jongere vindt het een moeilijke vraag en een ander zegt dat het afhangt van de beslissing op zijn asielaanvraag. Jongeren geven in reactie op deze vraag vaak aan waar ze op hopen of wat ze wensen, waar – impliciet of expliciet – het hebben van een verblijfsvergunning deel van uitmaakt.

Over één jaar zal ik ouder dan achttien zijn; dan wil ik een Nederlandse verblijfsvergunning en mijn eigen huis hebben. (AMV)

Over een jaar hoop ik dat ik herenigd ben met mijn ouders en bezig ben met school. (AMV)

Alle AMV's zien zichzelf op 25-jarige leeftijd in Nederland, waarbij sommigen de voorwaarde noemen van het ontvangen van een verblijfsvergunning. Vrijwel alle AMV's die op de vraag naar hun leven over een jaar in eerste instantie aangeven het niet te weten of antwoorden dat het afhangt van het wel of niet krijgen van een verblijfsvergunning, lichten toe hoe ze verwachten dat hun leven is als ze een vergunning krijgen. Bij deze jongeren is de kortere termijn (van een jaar) verbonden aan de nog onduidelijke uitkomst van de asielpcedure, terwijl ze voor de langere termijn ingaan op een leven met verblijfsvergunning. Bij twee van hen is het verschil tussen de twee antwoorden opvallend. Een van hen, die op de eerste vraag antwoordt dat hij zijn toekomst niet plant omdat hij niet weet of hij een positieve of negatieve beslissing op zijn aanvraag zal krijgen, zegt over zijn leven als hij 25 jaar oud is:

Ik denk dat ik dan een baan heb. Ik wil mijn eigen haarsalon hebben. Ik wil een auto hebben, trouwen. Daar bovenop wil ik herenigd zijn met mijn familie en dat ik dan dichtbij hen woon in Nederland. (AMV)

Toekomstideeën genoemd door andere AMV's zijn: studeren voor bijvoorbeeld dokter of ingenieur, werken als monteur, het openen van een eigen zaak, het hebben van een auto, een huis of vriendin, een eigen gezin stichten, familie naar Nederland halen, of meer in het algemeen een beter of 'vrij' leven hebben, of 'mooie dingen bereiken'.

Waar het hebben van een verblijfsvergunning voor vrijwel alle AMV's betekent dat ze in Nederland zullen blijven, geven twee AMV's daarnaast aan dat ze wellicht naar een ander land gaan als ze geen vergunning krijgen. Eén AMV wil in dat geval het liefst weg uit Nederland. Nederland heeft hem 'veel leed toegebracht' en hij heeft er veel nare ervaringen gehad.

Hoewel AMV's ook niet altijd zeker zijn over hoe hun toekomst eruit ziet, valt op uit de antwoorden van de ex-AMV's (exclusief ex-AMV's die mob zijn; zie daarvoor paragraaf 2.7) dat zij vaker aangeven daar onzeker over te zijn. Van degenen die geen verblijfsvergunning hebben, antwoordt de meerderheid in eerste instantie niet te weten waar ze zullen zijn over een jaar, of vindt de vraag lastig te beantwoorden. Ze zeggen bijvoorbeeld dat het afhangt van of ze een verblijfsvergunning hebben, dat ze niets te zeggen hebben over hun toekomst in Nederland, weinig hoop hebben, dat het aan God is, of dat ze niet weten wat er morgen gaat gebeuren en daarom geen plannen kunnen maken, ook niet voor over een jaar. Van een paar anderen die geen verblijfsvergunning hebben maar zichzelf wel over een jaar in Nederland zien, zegt een dat hij hoopt op een positieve beslissing, zodat hij verder kan studeren. De ander, die een opleiding tot beveiliging wil volgen zodra hij een verblijfsvergunning heeft, kan niet nadenken over een eventuele afwijzing, want:

Dat valt mij gewoon heel zwaar. Ik heb ook geen plan voor als ik afgewezen word. (ex-AMV)

Ook de meeste ex-AMV's noemen Nederland in antwoord op de vraag naar hun leven wanneer ze 25 jaar oud zijn, maar een paar ex-AMV's antwoorden ook hier dat ze niet weten hoe hun leven eruit zal zien. Twee van hen geven aan dat ze wel

weten dat ze in Nederland willen blijven op de langere termijn. Een van hen vertelt wederom dat hij het lastig vindt om zich zijn toekomst voor te stellen.

Wat betreft hun wensen en ideeën over de toekomst vertellen ex-AMV's bijvoorbeeld dat ze willen studeren en werken, of een eigen onderneming gestart willen hebben. Een van hen:

Op mijn 25e verwacht ik mijn opleiding van mijn keuze te hebben afgerond. Ik hoop ook dat ik een leuke vriendin vind met wie ik dan zal samenwonen. Ik zie mijn toekomst in Nederland. (ex-AMV)

Van degenen met verblijfsvergunning wil er één hard werken, een huis hebben, getrouwd zijn en kinderen hebben; de overige twee willen tegen die tijd miljonair zijn door spullen vanuit China naar Nederland te brengen en te verkopen, of hun familie naar Nederland hebben gebracht. De toekomstideeën van de AMV's en de ex-AMV's verschillen dus niet erg van elkaar: het gaat om werk of studie, het hebben van een auto of huis, of het stichten van een gezin en hereniging met familie.

2.6.2 *Verblijfsintenties en redenen*

Uit het voorgaande blijkt dat bijna alle geïnterviewde jongeren de intentie hebben om in Nederland te blijven; een aantal, met name AMV's, wil mogelijk doorreizen naar een ander (EU-)land wanneer het niet lukt om een verblijfsvergunning te krijgen. Interessant is dat één ex-AMV, die een verblijfsvergunning heeft gekregen, vertelt dat hij naar een ander EU-land gereisd zou zijn als hij geen vergunning had gekregen. Een aantal van de ex-AMV's die niet zeker weten hoe hun leven eruitziet, zowel op de korte als langere termijn, weten wel dat Nederland het land is waar ze willen blijven. Een paar geven aan in ieder geval niet terug te willen naar hun land van herkomst. Een enkeling wil naar een ander EU-land als hij een verblijfsvergunning krijgt; maar als hij er geen krijgt, heeft hij de intentie om in Nederland te blijven zonder verblijfsrecht. Deze jongere vertelt dat hij (als meerderjarige) bovendien even op een lijst stond voor vrijwillige terugkeer, omdat hij zijn familie erg miste.

Deze jongeren zien hun toekomst over het algemeen in Nederland en in ieder geval niet in het land van herkomst; niemand van de geïnterviewde jongeren spreekt de intentie uit om terug te keren naar het land van herkomst. Wel is één van de ex-AMV's bezig geweest met een terugkeerproces dat mislukt is vanwege het niet kunnen verkrijgen van documenten, en een paar jongeren zouden hun familie willen kunnen bezoeken.

AMV's en ex-AMV's verschillen in de redenen die zij aandragen voor hun intentie om in Nederland te blijven. De AMV's focussen meer op de mogelijkheid die Nederland biedt op een goed of beter leven en ze zeggen bijvoorbeeld dat het een mooi, goed land is, of dat ze van Nederland houden. Ook zegt er één dat de mensen aardig zijn, en een ander dat hij 'lieve mensen' heeft ontmoet. Deze jongere vertelt daarnaast dat hij gewend is aan het leven in Nederland. Deze laatste reden komt bij ex-AMV's prominenter naar voren. Zij leggen uit dat ze zijn opgegroeid in Nederland en hier hun leven hebben opgebouwd, zich hier thuis (of veilig) voelen, en dat ze gewend zijn geraakt aan het land, de taal, cultuur en samenleving. Een van hen, die het grootste deel van zijn leven in een derdeland in de regio heeft gewoond en die andere jongeren naar Duitsland heeft zien gaan:

Ik heb inmiddels zoveel geïnvesteerd in mijn leven en opleiding hier, dat ik niet zomaar opnieuw wil beginnen [in Duitsland]. (...) De belangrijkste reden voor het feit dat ik mijn toekomst in Nederland zie, is omdat ik me zoveel in Nederland eigen heb gemaakt. De taal, de omgang en cultuur, en vrienden. Ik beschouw het als mijn thuis. (...) Ik heb nergens mogen aarden. Ik wil een land de mijne kunnen noemen, mijn thuis en mijn toekomst. (ex-AMV)

Jongeren vertellen ook waarom ze niet van plan zijn om terug te keren naar hun land van herkomst. Volgens AMV's en ex-AMV's is het niet mogelijk om daar een toekomst op te bouwen: de situatie in het land van herkomst is slecht, het is er 'niet vrij', of er is oorlog. Een aantal AMV's geeft aan ze er nooit aan gedacht te hebben; een van hen 'gaat liever dood' dan dat hij terugkeert naar zijn land van herkomst. Volgens een paar ex-AMV's zouden er slechte dingen gebeuren of zouden ze in de problemen komen als ze terug zouden gaan. Ook zegt een AMV dat hij te veel heeft meegemaakt en te veel tijd en geld heeft geïnvesteerd, waarbij hij interessant genoeg een voorwaarde noemt voor eventuele terugkeer naar het land van herkomst:

Nee, ik denk er niet aan om terug te gaan naar [land van herkomst.] Ik wil er ook niet over nadenken. Ik heb veel tijd verloren en veel geld betaald om hier te komen. Ik wil liever hier blijven dan teruggaan met lege handen. Ik zou er alleen over nadenken als ik hetgeen ik heb doorgemaakt heb gecompenseerd in termen van opleiding of geld. (AMV)

Tot slot vertellen sommige jongeren dat ze op jonge leeftijd zijn gemigreerd naar een ander land en dat hun officiële land van herkomst hen vreemd is.

2.6.3 Contact met familie en hun reactie op eventuele terugkeer

Hoewel bijna alle jongeren, AMV's en ex-AMV's, dus in Nederland willen blijven en niet terug willen keren naar hun land van herkomst, geeft de overgrote meerderheid aan wel contact te hebben met hun familie buiten Nederland. Niet iedereen heeft contact met hun ouder(s); soms gaat het om een ander familielid (tante, oma, of zus). Van sommige jongeren woont de familie niet (meer) in het land van herkomst. Wanneer er geen contact met familie is de reden niet altijd bekend. Sommige jongeren willen er niet over praten; anderen vertellen bijvoorbeeld dat ze als 'ongelovige' beschouwd worden door hun familie, teveel zijn veranderd, of (in één geval) dat er problemen in de relatie zijn.

Hoewel niet van elke jongere bekend is hoe de familie zou reageren op eventuele terugkeer, kan over het algemeen worden gesteld dat familie volgens de jongeren overwegend negatief zou reageren. Eén van de ex-AMV's zegt dat zijn familie niet goed zou reageren, omdat zijn manier van leven nu heel anders is, en een ander, de eerdergenoemde ex-AMV die toch besloot om niet vrijwillig terug te keren naar zijn land van herkomst, zegt dat zijn familie hem toen aanspoorde om weg te blijven vanwege de slechte economische situatie. Weer een ander vertelt dat terugkeer zijn zieke moeder niet goed zou doen. Deze laatste jongere zou dan het gevoel krijgen gefaald te hebben, omdat zijn moeder erop stond dat hij naar Europa ging. Een AMV vertelt dat zijn familie vertrouwen in hem heeft, omdat hij de enige van zijn familie is die in Europa woont – hij wil zijn familie ook graag naar Nederland laten komen in de toekomst. Sommige jongeren spreken van een gemengde reactie van hun familie:

Ze zouden aan de ene kant blij zijn maar aan de andere kant weer niet. Ze missen me maar vertellen me ook dat ik beter in Nederland kan blijven omdat het leven hier beter is. (AMV)

Als ik terug zou gaan in deze situatie [zonder verblijfsvergunning] zouden ze [familie] geen slechte dingen zeggen, maar ze zouden zich van binnen ook niet goed voelen. Ze zouden liever willen dat ik hier blijf en hopen om met z'n allen samen te wonen hier. (AMV)

Twee jongeren zeggen dat hun familie blij zou zijn. Een van hen, die een verblijfsvergunning heeft, licht dit toe en vertelt dat hij altijd welkom is. Twee jongeren die niet zeker weten hoe hun familie zou reageren in geval van terugkeer, denken dat de familie wel blij zou zijn om hen te zien, want, zo zegt van hen, 'elke ouder wil zijn of haar kind zien'.

2.6.4 Een onzekere toekomst

Zoals eerder is gebleken, hebben jongeren, zowel AMV's als ex-AMV's, wensen of dromen voor hun toekomst. Tegelijkertijd vindt een aanzienlijk gedeelte van hen het lastig om hun toekomst op de langere termijn voor zich te zien; ze beschouwen die als te onzeker vanwege hun onzekere verblijfsstatus. Een AMV zegt 'te leven met de dag', een ex-AMV beschrijft zijn toekomst als 'morgen' en een ander legt, terugkijkend op de tijd dat hij minderjarig was, uit dat hij vanwege zijn stress alleen in staat was om te 'overleven'.

Uit de interviews met AMV's blijkt dat zij het over het algemeen niet alleen moeilijk vinden om hun toekomst voor zich te zien, maar ook om erover te praten met hun mentor en/of voogd (zie ook paragrafen 2.4 en 2.5). Ongeveer de helft van hen geeft ten tijde van het interview aan met mentor noch voogd toekomstgesprekken te hebben gehad. Een belangrijke reden die ze hiervoor aandragen is dat ze niet over een toekomst zonder verblijfsvergunning willen of kunnen praten. Vrijwel alle AMV's delen dus hun toekomstwensen, ideeën of dromen tijdens het interview, terwijl maar een kleiner gedeelte aangeeft met hun mentor en/of voogd over de toekomst te praten, en een nog kleiner aantal zegt hun toekomstideeën te delen in die gesprekken. Een van hen:

Nee. Ik wil niet praten over dingen die niet zullen gebeuren. Om over je toekomst te praten, moet je het idee hebben dat je je vestigt. Ik ben nog niet gevestigd en ik heb nog geen verblijfsvergunning. Dus hoe kan ik over de toekomst praten? Ik wil dokter worden, maar ik wil er nu niet over praten. Wanneer ik een verblijfsvergunning krijg, dan is er een kans om dokter te worden omdat ik het dan in de hand heb. Nu, zelfs als ik het wil, is het niet mogelijk zonder verblijfsvergunning. (AMV)

Bovenstaande uitspraken laten zien dat de onzekere (verblijfs)situatie waar alle geïnterviewde jongeren zich in bevinden, maakt dat ze ervaren dat ze hun leven niet in eigen handen hebben en geen plannen kunnen maken voor hun toekomst. Het leven in de opvang is een leven van wachten, waarin jongeren het gevoel hebben weinig te kunnen ondernemen (zie paragraaf 2.2.4). Een aantal jongeren spreekt ook de angst uit om uitgezet te worden. Een AMV legt uit waarom hij angstig is en zich zorgen maakt over zijn toekomst:

Ik heb geen idee wat de toekomst met zich gaat meebrengen; geen idee over mijn lot of het lot van deze jongeren hier. Ik heb zelf heel veel angst over de toekomst. Want nu, na het overlijden van mijn oudste broer, ben ik het oudste kind en verantwoordelijk voor mijn zussen, die mijn steun nodig hebben. (...) Als ik geen 'positief' [verblijfsvergunning] krijg, dan heb ik geen verblijfsvergunning om te werken en hen te ondersteunen. (AMV)

2.7 Vertrek met onbekende bestemming

Zoals in paragraaf 2.1 is aangegeven, zijn er in de responsgroep negen ex-AMV's die (ooit) de opvang mob hebben verlaten. Deze jongeren komen uit Afghanistan en uit verschillende Afrikaanse landen. Alle 'mob jongeren' zijn voor het onderzoek geworven via de maatschappelijke organisaties waarvan ze, tijdens de periode van dataverzameling, ondersteuning kregen.

Op het moment van het interview hadden zes van deze jongeren geen verblijfs-status, twee hadden alsnog een verblijfsvergunning gekregen na een HASA en bij een van hen liep een HASA-procedure (zie ook paragraaf 2.1). De jongeren zonder verblijfsrecht verkeerden op het moment van het interview gedurende een periode variërend van één maand tot drie jaar in deze situatie. De jongere die met een HASA bezig was woonde een paar maanden zonder verblijfsrecht in Nederland voordat hij zijn nieuwe procedure startte, een jongere woonde één jaar zonder verblijfsrecht voordat hij een HASA indiende en alsnog een verblijfsvergunning kreeg. Van twee jongeren is de 'mob-duur' onbekend. In de voorafgaande paragrafen zijn de verhalen van deze jongeren behandeld samen met die van de andere respondenten. In deze paragraaf gaan we in op wat de drijfveren waren van deze jongeren om mob te gaan, op hun dagelijkse leven en hun verblijfsintenties.

Op één na, zijn alle jongeren toen ze 18 werden en het recht op opvang eindigde uit de opvang vertrokken. Ze kregen een aantal dagen om de opvang te verlaten na hun 18e verjaardag. Een jongere zonder verblijfsrecht die ongeveer een half jaar voor het interview de opvang moest verlaten vertelt:

Het was heel moeilijk. Toen de mentoren vertelden me dat ik weg moest, heb ik de hele dag gehuild. Ik voelde me heel slecht. Dat was op mijn 18e verjaardag. Ze deden als of ik daar niet woonde, alsof ze me helemaal niet kenden. Ze zeiden dat het niet aan hen ligt maar aan de IND. Ze hebben me vier dagen de tijd gegeven om weg te gaan. Ze hebben me gevraagd om de sleutels in te leveren. Ze zeiden 'je mag zelf weten waar je gaat slapen. Als je wil mag je op straat of ergens anders slapen. Maar niet hier'. Het was heel moeilijk. Mijn voogd had me al verteld dat ik weggestuurd zou worden op mijn 18e, maar ik zei aan mijn voogd 'ik heb hier mijn vingerafdrukken gegeven, ik kan niet naar een ander land, waar moet ik heen dan, wat moet ik?' (ex-AMV)

Voor een andere jongere, die een jaar zonder verblijfsrecht in Nederland verbleef maar daarna alsnog een verblijfsvergunning kreeg, was de dreiging van uitzetting naar het land van herkomst de reden om op zijn 17e plotseling uit de opvang te vertrekken:

Ik verliet de opvang, omdat mijn voogd zei dat ik terug moest keren naar [land van herkomst]. Ik kreeg twee weken de tijd om vrijwillig het land te verlaten. Als je daarna nog niet het land hebt verlaten, word je opgepakt en uitgezet. Op een dag moest ik stempelen en merkte ik agenten op. Ik wist dat ze daar voor mij

waren. Ik ben toen weggerend. Ze dachten dat ik terug zou keren naar de opvang en hebben mij daar opgewacht. Mijn vrienden uit de opvang hielden mij op de hoogte van wat er gebeurde in mijn afwezigheid. (ex-AMV)

De zes jongeren die op het moment van interview geen verblijfsrecht hadden beschrijven hun dagelijkse leven als stressvol, moeilijk, thuis zitten en nietsdoen en wachten op het opstarten van een HASA.

Ik doe helemaal niets, ik ben veel in mijn kamer, en soms ga ik naar boven naar de keuken om iets te eten warm te maken. Maar ik ga niet naar buiten, want als ik naar buiten ga weet ik niet waar ik naartoe moet. (ex-AMV)

Het is heel moeilijk om zonder papieren hier te wonen. Je hebt veel behoeftes maar weinig rechten. Ik woon nu bij een organisatie in [naam plaats] die ongedocumenteerd zoals mij helpt. Maar zonder papier mag je niet naar school, mag je ook niet werken. Je doet niks. Je slaapt en je staat op, dat is alles. Je loopt rond. Het is een heel moeilijk leven. Ik hoop dat niemand meemaakt wat ik nu meemaak; uit [land van herkomst] of waar dan ook. (ex-AMV)

In reactie op de vraag hoe hun leven er over één jaar uit zal zien komt naar voren dat deze jongeren tegen een onzekere toekomst aankijken, zoals vele jongeren in onze onderzoeksgroep (zie ook paragraaf 2.6). Ze zeggen het gewoon niet te weten en vinden het ook moeilijk over dit onderwerp te praten: *'Ik kan moeilijk over de toekomst nadenken. Ik weet niet hoe deze eruit zal zien. Misschien ben ik over een maand wel dood.'* Een aantal van hen spreekt wel de hoop uit om alsnog een verblijfsvergunning te krijgen en in Nederland te kunnen blijven:

Ik ben nog niet echt begonnen met denken over één jaar vanaf nu, maar ik denk dat ik dan hier ben en bezig ben met de herhaalde asielaanvraag. Als dat goed gaat, dan zou ik dezelfde rechten willen hebben als iedereen in Nederland. Ik zou willen studeren, veel studeren en veel leren. Maar voor nu weet ik niet hoe mijn leven zal lopen, ik ben nu gewoon hier en ik weet niet hoe alles zal gaan. (ex-AMV)

Een jongere geeft aan dat hij in ieder geval niet in Nederland wil blijven zonder verblijfsrecht vanwege de nadelen van zo'n bestaan. Een ander geeft expliciet aan dat hij niet van plan is om terug te gaan naar zijn herkomstland: *'Ik kan niet naar [land van herkomst] teruggaan. Het is moeilijk in mijn land te leven. Als dat mogelijk was, was ik niet gevlucht.'*

Drie van de zes jongeren zonder verblijfsrecht zeggen geen of weinig contact te hebben met hun familie vanwege privéproblemen of omdat hun ouders geen telefoon hebben; een jongere geeft aan dat hij al een aantal jaren – sinds hij gevlucht is – helemaal niets gehoord heeft van zijn ouders. Bij een jongere is de vraag naar het leven over één jaar niet gesteld omdat hij te emotioneel werd en bij een ander ontbreekt deze informatie.

2.8 Samenvattend

- Jongeren prefereren over het algemeen een kleine groep in de KWV.
- Wonen met jongeren uit andere landen is volgens de meesten geen probleem.
- Wonen met andere afgewezen jongeren en jongeren in de VA wordt over het algemeen als stressvol ervaren en het leven in de opvang als zwaar.

- School is fijn, maar focussen op school is soms moeilijk.
- Contactfrequentie met mentor en voogd wisselt per jongere.
- Toekomstgerichte gesprekken vinden over het algemeen plaats relatief kort voor de achttiende verjaardag. De (oudere) ex-AMV's melden dan ook vaker dat ze toekomstgerichte gesprekken hebben gehad met hun mentor en/of voogd dan de AMV's.
- Tevredenheid over begeleiding door de mentor is gerelateerd aan diens individuele aandacht, praktische begeleiding en toegankelijkheid.
- Ontevredenheid over de begeleiding door de mentor is vooral gerelateerd aan negatieve ervaringen met of ontbreken van toekomstgerichte begeleiding, gebrek aan individuele aandacht en de wijze van bejegening.
- Tevredenheid over de begeleiding door de voogd is gerelateerd aan diens praktische begeleiding en individuele aandacht.
- Ontevredenheid over de begeleiding door de voogd is gerelateerd aan een ervaren gebrek aan bereidheid tot handelen, zowel wat betreft praktische als toekomstgerichte begeleiding, en een gebrek aan individuele aandacht.
- Bijna alle jongeren, ook ex-AMV's die mob zijn gegaan, hebben de intentie om in Nederland te blijven. Zij zien hun toekomst in Nederland maar geven ook aan dat die onzeker is.

3 Begeleiding in opvanggezinnen

In dit hoofdstuk gaan we in op de resultaten van de interviews met de opvangouders over de begeleiding en verblijfsintenties van de jongeren die worden opgevangen in opvanggezinnen onder de verantwoordelijkheid van Nidos (voor achtergrondinformatie over de opvanggezinnen en de begeleiding zie box 3.1). Daarnaast komen de motieven van de opvangouders om deze jongeren in hun gezin op te vangen aan de orde, evenals hun ervaringen. De resultaten in dit hoofdstuk zijn gebaseerd op interviews met vijftien opvangouders. De jongeren zelf zijn niet geïnterviewd (zie paragraaf 1.3 voor de methodologische toelichting). In de volgende paragraaf presenteren we eerst de achtergrondkenmerken van de geïnterviewde opvangouders en van de jongeren om wie het gaat.

3.1 Achtergrondkenmerken van de opvangouders en de AMV's

3.1.1 Achtergrondkenmerken van de opvangouders

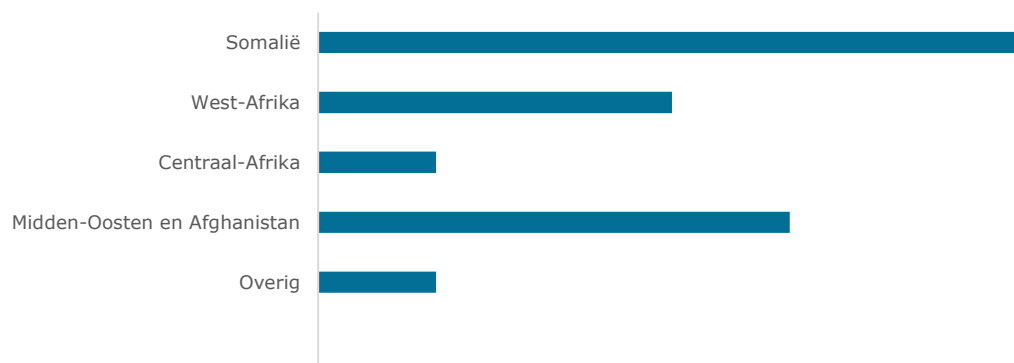
Soort gezin, geslacht, leeftijd en geboorteland

In totaal zijn vijftien opvangouders geïnterviewd, acht zogenoemde poolgezinnen en zeven netwerkgezinnen. De meeste geïnterviewde opvangouders zijn vrouwen (n=10).

De gemiddelde leeftijd van de opvangouders in de responsgroep ligt rond de 43 jaar; de jongste opvangouder is 28 jaar, de oudste is 62 jaar oud. Twee derde van de opvangouders heeft naast de opvangkinderen eigen kinderen, die meestal nog thuis wonen. Ongeveer de helft van de opvangouders in de responsgroep is getrouwd; de andere helft is alleenstaand.

Alle opvangouders hebben een migratieachtergrond, wat betekent dat zij tot de cultuurgezinnen behoren. Ruim een derde van de opvangouders is afkomstig uit Somalië, en een aantal respondenten komt uit andere Afrikaanse landen (zie figuur 3.1). Anderen zijn geboren in bijvoorbeeld Suriname, Afghanistan, of in een land in het Midden-Oosten. Gemiddeld wonen de opvangouders sinds zo'n vijftien jaar in Nederland, met vijf jaar als kortste en 28 jaar als langste verblijfsduur.

Figuur 3.1 Geboorteland of -regio van de opvangouder (verhouding aantallen)*

* In de figuur vermelden we, met oog op privacy, geen aantallen maar de verhouding daartussen.

Box 3.1 Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen (AMV's) en Wonen in Gezinsverband (OWG)

AMV's die bij aankomst in Nederland jonger dan 15 jaar en jongeren die 15 jaar of ouder en extra kwetsbaar zijn, worden in een opvanggezin geplaatst onder de verantwoordelijkheid van Nidos.

Voogden bepalen welke kinderen 'extra kwetsbaar' zijn en maken een afweging tussen het volgen van het opvangmodel en een eigen inschatting van kwetsbaarheid. Daarbij wordt naar de ontwikkeling van het kind gekeken. Redenen voor voogden om te besluiten dat een kind extra kwetsbaar is, zijn bijvoorbeeld: zware/traumatische reis achter de rug hebben, een angstige indruk maken bij aankomst, een meisje zijn, gezondheidsproblemen hebben en de inschatting dat het kind jonger is dan de opgegeven leeftijd.

In de praktijk worden AMV's in de volgende gevallen ongeacht de leeftijd in een opvanggezin geplaatst: (i) de jongere heeft een familielid in Nederland en hij/zij (of de biologische ouders) verzoekt om bij die familie te wonen; (ii) bij aankomst in Nederland wordt de jongere vergezeld door jongere broers of zussen – in dat geval geldt de opvangvariant die adequaat is voor het jongste kind ook voor de oudere kinderen, (iii) de jongere maakt evident kans op een verblijfsvergunning.

Ten tijde van de dataverzameling werd 70% van de opvanggezinnen gevormd door 'netwerkgezinnen' (een breed begrip dat naast familie ook bijv. dorpsgenoten omvat). De andere opvanggezinnen komen uit een pool aan opvanggezinnen ('poolgezinnen'). De meeste poolgezinnen zijn 'cultuurgezinnen'; vluchtelingen-gezinnen of gezinnen waarvan beide ouders of een van de partners een migratieachtergrond heeft. Het aandeel opvanggezinnen met Nederlandse achtergrond onder de opvanggezinnen is ongeveer 5%. Nidos plaatst de kinderen bij voorkeur in gezinnen uit hun eigen cultuur of een aanverwante cultuur, zodat kinderen verbonden kunnen blijven met hun culturele achtergrond, terwijl het opvanggezin een brug vormt naar de maatschappij.

AMV's kunnen voor een korte of langere periode geplaatst worden in een opvanggezin. In het eerste geval (in principe 6 weken) gaat het om bijvoorbeeld crisis-situaties of om woon- of sociale problemen. Bij langdurig verblijf kan het kind in het opvanggezin verblijven tot terugkeer naar het land van herkomst, hereniging met de familie, of tot hij/zij volwassen genoeg is om zelfstandig te wonen (maximaal tot 21 jaar). Dit laatste geldt echter alleen voor jongeren met een verblijfsvergunning. Uitgeprocedeerde AMV's mogen, onder de verantwoordelijkheid van Nidos, maximaal tot hun 18e in een opvanggezin blijven.

Begeleiding

Van de opvangouders wordt verwacht dat ze het kind veiligheid en geborgenheid, adequate verzorging en opvoeding en contact met eigen familie en/of eigen cultuur kunnen bieden, en dat ze het kind kunnen stimuleren in de persoonlijke ontwikkeling. Daarnaast moeten de opvangouders aan een aantal andere eisen voldoen, zo moeten ze, onder andere, een stabiele leefsituatie hebben, om kunnen gaan met de onzekere verblijfsstatus van het kind, en geestelijk en lichamelijk gezond zijn. Voorts is een 'Verklaring van geen bezwaar' door de Raad voor de Kinderbescherming vereist. Tijdens het verblijf van het kind in het opvanggezin blijft Nidos verantwoordelijk voor het kind. Zoals in een KWG heeft de voogd een signalerende, verwijzende en coördinerende taak en is verantwoordelijk voor de jongere. Hij/zij draagt zorg voor alle overstijgende en toekomstgerichte zaken zoals de asielproe-

dure, de aanmelding bij een ziektekostenverzekering en de schoolkeuze. Het opvanggezin is verantwoordelijk voor de zorg voor de dagelijkse gang van zaken. Over het algemeen worden de zaken in overleg met elkaar gedaan. In principe brengt de voogd maandelijks een bezoek aan het gezin. De voogd heeft ook een ondersteunende taak voor opvangouders. De zogenoemde OWG-werker, een jeugdbeschermer die geen voogdijtaken heeft en verantwoordelijk is voor de matching tussen het kind en het opvanggezin, heeft ook een beperkte rol in de begeleiding. Wanneer er behoefte is, kan hij/zij in overleg met de voogd inspringen bij de begeleiding van het gezin en het kind.

Overig

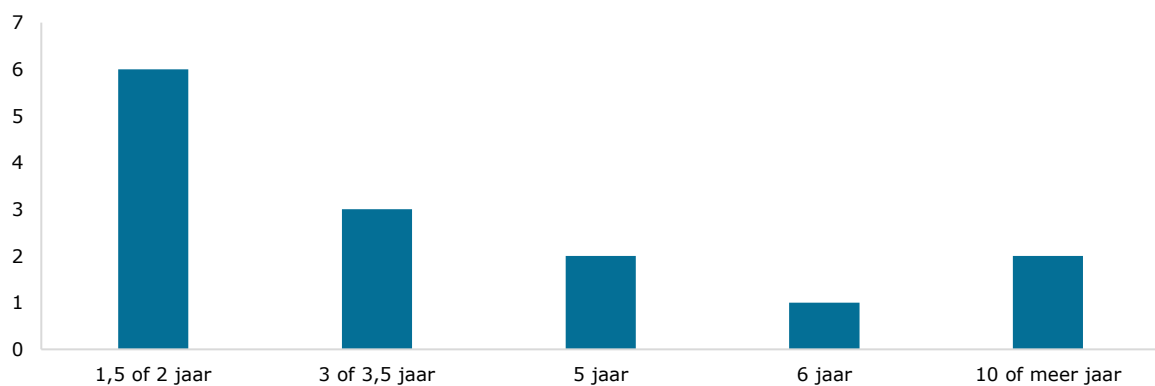
Opvangouders ontvangen een maandelijks vergoeding voor de kosten van de verzorging van het kind, die afhankelijk is van de leeftijd van het kind. Daarnaast vergoedt Nidos sommige kosten, zoals die voor school.

Bron: Stichting Nidos | Opvangouder worden; Stichting Nidos | Wonen bij opvangouders; Stichting Nidos (2019); persoonlijke communicatie met Nidos (april 2020)

Aantal jaren als opvangouder en aantal ' opgevangen AMV's

Hoe lang vangen de respondenten al kinderen op als opvangouder? Gemiddeld doen opvangouders dit vier jaar, maar de meeste zijn zo'n twee jaar actief als opvangouder. Er zijn twee opvangouders die al tien en elf jaar kinderen opvangen (zie figuur 3.2). Bijna de helft van de opvangouders, van wie de meerderheid tot de netwerkgezinnen behoort, heeft geen kinderen opgevangen vóór het huidige opvangkind (n=7). Vier opvangouders uit poolgezinnen, hebben zeven of meer kinderen opgevangen in het verleden; bij de overige vier opvangouders varieert het tussen de één en drie.

Figuur 3.2 Aantal jaren actief als opvangouder*

* Eén opvangouder wist niet precies hoe lang zij al kinderen opving, in ieder geval een aantal jaar.

Tot slot, de AMV om wie het gaat in het opvanggezin (voor de selectiecriteria zie paragraaf 1.3.2), is bij de meerderheid van de opvanggezinnen de enige die werd opgevangen ten tijde van de interviews (n=10). Vier opvangouders hadden in totaal tussen de twee en vier AMV's in huis wonen; in twee van deze gezinnen woonden ook jongere broers en zussen van de jongeren om wie het in de interviews ging.

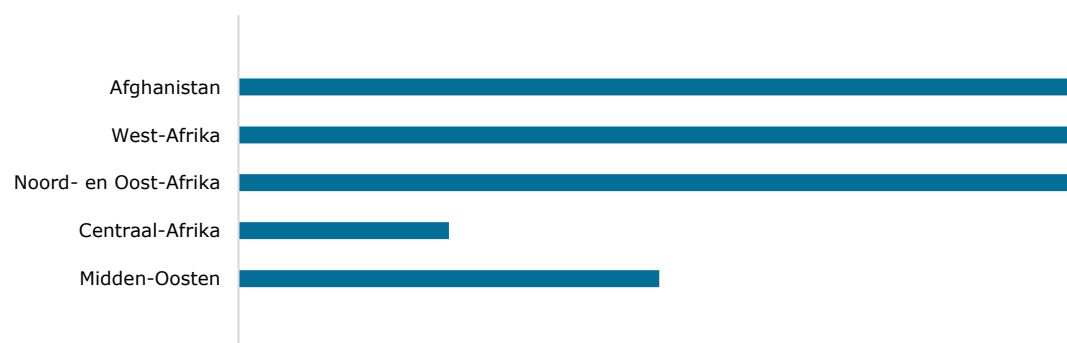
3.1.2 Achtergrondkenmerken van de opgevangen jongeren

Leeftijd, geslacht en nationaliteit

Gemiddeld waren de jongeren waarover de opvangouders werden geïnterviewd, ten tijde van de interviews, 17 jaar oud. Drie jongeren waren bijna 17 jaar. Drie jongeren waren 18 geworden tussen de peildatum en het moment van interviewen. Twee van deze jongeren woonden ten tijde van de interviews nog wel bij de opvangouder (beide netwerkgezinnen), maar hadden (nog) geen verblijfsvergunning; één was in de tussentijd al naar een AZC doorgestroomd. Bijna alle opgevangen jongeren waren jongens (n=13). Vanwege het kleine aantal meisjes, duiden we met het oog op privacy alle jongeren aan met 'hij' in de presentatie van de resultaten.

De nationaliteiten van de jongeren verschillen (zie figuur 3.3). De meesten komen uit Afghanistan. Ongeveer de helft van de jongeren is afkomstig uit verschillende regio's in Afrika, namelijk West-Afrika (Guinee, Ivoorkust, Liberia), Noord- en Oost Afrika (Eritrea, Soedan, Somalië), en Centraal Afrika (Congo-Brazzaville); zij vormen bijna twee derde van de groep. Verder komen een paar jongeren uit Irak en Iran, landen gelegen in het Midden-Oosten.

Figuur 3.3 Geboorteland of -regio van de opgevangen jongere (verhouding aantallen)*

* In de figuur vermelden we, met oog op privacy, geen aantallen maar de verhouding daartussen.

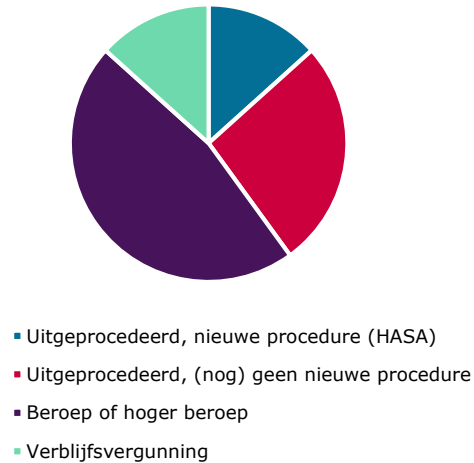
Leeftijd bij aankomst in Nederland en verblijfsduur in opvanggezin

De gemiddelde leeftijd waarop de jongeren naar Nederland kwamen, is veertien jaar, de jongste was toen twaalf en de oudste zestien. Deze jongeren van vijftien jaar of ouder behoren niet tot de groep extra kwetsbare jongeren die in gezinnen worden opgevangen (zie box 3.1), een groep die in dit onderzoek buiten beschouwing is gelaten (zie paragraaf 1.3.2). De verblijfsduur in de opvanggezinnen is gemiddeld iets meer dan twee jaar, variërend van 1,5 jaar tot vier jaar.

Fase in de asielprocedure en verblijfsstatus

Op het moment van de interviews had de grote meerderheid van de jongeren in opvanggezinnen, onder wie ook de 18-jarige jongeren geen verblijfsvergunning (n=13; zie figuur 3.4). Deze jongeren zonder verblijfsvergunning hadden beroep aangetekend na de afwijzing van hun asielaanvraag (dat was een selectiecriteria). Iets minder dan de helft van de jongeren was uitgeprocedeerd (n=6). Bij een derde van deze jongeren is een HASA gestart; bij de overige uitgeprocedeerde jongeren heeft de opvangouder aangegeven dat een nieuwe procedure starten het plan is, of in ieder geval een wens is.

Figuur 3.4 Fase in de asielprocedure van jongeren in opvanggezinnen

3.2 Motieven van opvangouders om AMV's op te vangen

Wat zijn de beweegredenen van de opvangouders om AMV's in hun gezin op te vangen?

De respondenten noemen meerdere, met elkaar verweven redenen waarom ze AMV's in hun gezin opvangen. Het valt op dat de redenen die de opvangouders in poolgezinnen noemen diverser zijn dan de redenen die de opvangouders in netwerkgezinnen noemen.

De vaakst genoemde motieven om als opvangouder op te treden, zijn:

- 1 de opvangouders zouden anders alleen thuis zijn en vinden het met de jongere in huis gezellig (overwegend genoemd door opvangouders in poolgezinnen); en/of,
- 2 de jongere is familie, of – minder vaak genoemd –, een bekende van de respondent (alleen genoemd door opvangouders in netwerkgezinnen).

De eerstgenoemde reden wordt meestal aangegeven door alleenstaanden zonder kinderen of mensen van wie de kinderen het huis al uit zijn. Zo vangt een opvangmoeder, van wie de kinderen niet meer thuis wonen, al jaren AMV's op omdat ze zich in een groot huis anders alleen voelt. Een andere opvangouder, eveneens met jaren ervaring, geeft aan dat ze na de vorige keer wilde stoppen met het opvangen van AMV's, maar dat ze het huis dan heel leeg en ongezellig vond; daarom besloot ze toch weer als opvangouder aan de slag te gaan.

De meerderheid van de netwerkopvangouders noemt dat de jongere een (naaste) familielid is, bijvoorbeeld een broer, zwager, neef of achterneef, en dat een (van de) reden(en) is om de jongere op te vangen. Een alleenstaande opvangouder die eerder zowel kinderen uit haar naaste familie als onbekende kinderen heeft opgevangen vertelt:

Het is begonnen met twee neefjes van mij, de kinderen van mijn broer. Zij gingen zich aanmelden in Ter Apel; ze waren minderjarig. Toen werd ik door NIDOS gebeld dat er twee kinderen waren die bij hun tante wilden komen wonen. Ik heb meteen 'ja' gezegd; in eerste instantie omdat ze heel jong waren, 14 en 15 jaar. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Bij twee netwerkgezinnen gaat het om het ontstaan van een relatie via hun nabije of bredere sociale netwerk waarna de jongere in het gezin terecht kwam als opvangkind. Een van deze opvangouders, die alleenstaand is, vertelt dat hij uit een grote familie komt en het vanwege zijn culturele achtergrond vanzelfsprekend vindt om thuis in gezelschap van anderen te zijn en mensen in nood te helpen:

Het heeft misschien te maken met mijn cultuur; ik kom uit een grote familie. Ik vind het niet leuk om alleen te zijn. Ik kom uit een gevoelige cultuur; als iemand hulp nodig heeft, als ik iets kan doen, doe ik dat wel. Bijvoorbeeld bij ons, als iemand op bezoek komt vanuit een andere stad, kan hij/zij een maand bij ons blijven, is geen probleem, hoort zo. Ik ben ook gewend met broers en zussen te wonen. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een ander zowel door opvangouders in netwerk- als in poolgezinnen vaak genoemd motief, is de wil om minderjarigen, die zonder ouders naar Nederland komen, te helpen. Meerdere opvangouders geven aan dat het goed voor deze kinderen is om in een gezin opgevangen te worden waarin zij zelf een ouder voor hen kunnen zijn. De opvangvader in het bovenstaande citaat zegt dat het verhaal van de jongere die hij opvangt en dat hij via via hoorde, hem erg had aangegrepen: *'ik wilde hem als pleegzoon nemen en mijn best voor hem doen. Hij was alleen, ik was alleen; wij konden samen een kleine familie zijn.'* Een aantal opvangouders benadrukken hierbij ook het belang van het opvangen van jongeren in een gezin uit dezelfde cultuur:

Het is beter voor de kinderen om in een familie te zijn. Als ze in een familie opgevangen worden, kunnen ze beter geholpen worden, met de Nederlandse regels en alles. In een vreemd land is het dan een beetje lastig; maar met je familie die dezelfde taal spreekt, is dat voor de kinderen veel beter. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Voor een aantal opvangmoeders in poolgezinnen vormen hun eigen ervaringen als vluchteling (ook) reden om een AMV op te vangen. Een opvangouder die zelf als AMV naar Nederland is gekomen:

Ik ontvang kinderen die zonder ouders naar Nederland zijn gekomen in mijn huis omdat ik jaren geleden ook naar Nederland ben gekomen zonder mijn ouders. Ik weet wat ze onderweg meegemaakt hebben, hoe het is om in een ander land te zijn zonder je ouders. Ik wil deze kinderen helpen alsof ze mijn eigen kinderen zijn. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een andere opvangouder die met haar ouders als kind naar Nederland is gekomen en in een Nederlands pleeggezin heeft gewoond, geeft aan dat het pittig is om als kind zonder vader en moeder uit Afrika in de Nederlandse cultuur te komen. Dat was de reden waarom zij besloot kinderen uit Afrika op te vangen. Een opvangmoeder die jarenlang in verschillende AZC's heeft gewoond vertelt dat ze een AZC geen geschikte plek vindt voor kinderen: *'Ik kan voor de Nidos kinderen zorgen zoals voor mijn eigen kinderen.'*

Een aantal respondenten uit poolgezinnen, in ieder geval een deel met vluchtelingenachtergrond, zeggen ook dat ze graag iets terug willen doen voor de Nederlandse maatschappij of iets goeds met hun eigen leven willen doen door het helpen van AMV's. Ten slotte zegt een respondent in een poolgezin dat het feit dat zij van kinderen houdt voor haar ook een reden is om opvangmoeder te zijn.

3.3 Dagelijkse gang van zaken thuis en welzijn van de jongere

De opvangouders spreken van een affectieve relatie met de jongere die zij opvangen. Ze beschrijven de jongeren als respectievelijk '(heel erg) lief', 'netjes', 'rustig', 'beleefd' en 'goed luisterend'. Wanneer opvangouders eigen kinderen thuis hebben wonen, is er ook sprake van een goede onderlinge relatie tussen de kinderen. Een opvangouder uit een poolgezin vertelt dat haar eigen kinderen de jongere als hun 'grote broer' zien; en een andere opvangouder, ook uit een poolgezin, zegt:

Mijn dochter was laatst met vakantie hier. Ze was ook weg van hem. Al mijn kinderen zijn gek op hem. Als ze vanuit [geboorteland opvangouder] bellen, vragen ze 'hoe gaat het met mijn broertje?' Als ze een pakketje sturen, zit er ook altijd wat voor hem bij. Een trui bijvoorbeeld. Hij hoort erbij. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een aantal opvangouders spreken expliciet van een respectvolle relatie tussen hen en de jongere, waarbij ze vooral het omgaan met verschillen in religie als voorbeeld geven. Een niet-islamitische opvangouder laat de islamitische jongere zijn geloof thuis vrijuit praktiseren en een andere opvangouder vertelt dat hij afspraken met de jongere heeft gemaakt om geen ruzie te maken over hun verschillen in geloof en dat dat een privégelegenheid is: *'Ik moet respecteren, hij moet respecteren (...) zulke onderwerpen gaan we nooit openen. Discussies gaan over: wie maakt schoon, wie maakt eten vandaag klaar?'*

Een paar opvangouders vertellen dat de onderlinge communicatie in het begin wat moeilijk was vanwege taalverschillen. Volgens één van hen bood de Google-vertaler hiervoor een oplossing. Een ander geeft aan dat zowel haar eigen taalvaardigheid als die van de jongere verbeterd is door met elkaar te communiceren in het Nederlands.

Volgens de meeste opvangouders gaan de jongeren iedere dag naar school, studeren hard en presteren er (heel) goed. Een opvangouder die een familielid opvangt vertelt dat hij op een verstandige manier bezig is om zijn toekomst op te bouwen door het op school goed te doen en door te zeggen *'ik maak mijn school af, de verblijfsvergunning komt wel'*. De meeste jongeren doen aan sport, bijvoorbeeld voetballen of fitnessen.

Een paar opvangouders zijn echter niet zo tevreden over hoe het met de jongere gaat. Een opvangmoeder beschrijft de jongere die zij ontvangt als 'koppig' en vertelt dat hij niet goed naar haar luistert, misschien door de 'verkeerde vrienden' die hij zou hebben. Een andere opvangouder vertelt dat zij zich grote zorgen om de jongere maakt, boos op hem is en zich verdrietig voelt vanwege een privésituatie die er speelt; ze geeft aan moeilijke gesprekken met hem te hebben maar dat hij niet naar haar luistert.

Ondanks het feit dat de meeste jongeren het volgens de opvangouders thuis en op school (heel) goed doen en goed bezig zijn in hun dagelijks leven, vermelden veel opvangouders dat de jongeren wel (altijd) verdrietig zijn en (veel) last hebben van stress- en slapeloosheidsklachten vanwege het negatieve resultaat van hun asielaanvraag, of dat ze veel 'denken'. Zo delen drie opvangouders mee dat de jongere onder psychologische behandeling is.

Een opvangouder geeft aan dat het idee van terugkeer de jongere, die tegen het eind van zijn procedure zit, te veel stress bezorgt en dat hij na terugkomst van de IND soms urenlang niet praat:

Hij zit niet goed in zijn vel; net als iemand die kanker heeft en weet dat hij nog maar vijf maanden te leven heeft. Het feit dat hij uitgezet kan worden hangt als een zwaard van Damocles boven zijn hoofd. (Opvangvader, netwerkgezin)

Twee opvangouders vertellen dat de jongere het niet goed doet op school en/of niet altijd naar school gaat – iets dat volgens hen vooral te maken heeft met het (bijna) uitgeprocedeerd zijn. Volgens een van hen zijn de schoolprestaties van de jongere sinds de definitieve afwijzing van de asielaanvraag beduidend slechter geworden. Een opvangouder die een jongere opvangt die uiteindelijk een verblijfsvergunning heeft gekregen: *'Hij was bang vanwege de onzekere status, nu is hij optimistisch en niet meer pessimistisch.'*

Bijna alle opvangouders vermelden dat het ontbreken van de verblijfsvergunning geen invloed heeft op hun relatie met de jongere of op andere relaties binnen het gezin. Alleen de eerdergenoemde opvangouder die een familielid opvangt met wie de relatie niet zo goed is, vertelt dat de jongere in het begin boos op haar was omdat zij en haar kinderen wel een verblijfsvergunning hebben en hij niet:

Maar hij begint nu te snappen, dat het niet mijn fout is (...). Ik heb steeds proberen uit te leggen dat ik er niets aan kon doen, langzamerhand is hij het gaan begrijpen. Hij is het dit jaar beter gaan begrijpen. Die eerste twee jaar was moeilijk. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Hoewel de verblijfsstatus van de jongere in bijna alle gevallen geen invloed heeft op onderlinge relaties in het gezin, geven veel opvangouders aan dat het hen emotioneel 'veel doet' om een kind zonder verblijfsvergunning op te vangen. Ze voelen zich soms radeloos of verdrietig wanneer de jongere verdrietig is en ze gunnen de jongeren allemaal een verblijfsvergunning:

Hoe kunnen andere mensen hem beter begrijpen dan ik? Ik begrijp hem heel goed, ik weet de situatie. De IND of anderen geloven hem misschien niet, dat is hun zaak; ik geloof hem [100%] wel. Hij heeft het nodig om hier te blijven. Het raakt mijn hart dat ik niets kan doen. Dat is weleens moeilijk. (Opvangvader, netwerkgezin)

Daarnaast geven een aantal opvangouders, vooral degenen die een jongere opvangen die familie is, dat ze zelf ook veel stress ervaren vanwege het uitgeprocedeerd zijn van de jongere of de dreiging daarvan. Terwijl sommige opvangouders het met de jongere hebben over het ontbreken van een verblijfsvergunning, doen anderen dat (liever) niet, maar bieden de jongeren wel emotionele ondersteuning (zie paragraaf 3.4.).

3.4 Begeleiding door de opvangouder

Hoe zien de opvangouders hun rol en verantwoordelijkheden in de begeleiding van de jongere die ze in hun gezin opvangen, en hoe ziet deze begeleiding eruit?

Opvangouders die eerder andere kinderen hebben opgevangen, en degenen die op het moment van het interview meerdere AMV's opvingen, praten soms in algemene termen over hoe ze tegen hun begeleidingsrol aankijken. Belangrijke verschillen in visie over de begeleiding van de jongere om wie het gaat en die van overige jongeren, wordt dat in het navolgende aangegeven. Dat geldt ook voor verschillen in opvattingen van opvangouders uit netwerk- en uit poolgezinnen.

De voogd is uiteraard betrokken bij verschillende aspecten van de begeleiding van de jongere. De rolverdeling tussen opvangouder en voogd verschilt per gezin. Deze rolverdeling komt in paragraaf 3.5 aan de orde.

3.4.1 Aard van de begeleiding

De verantwoordelijkheden die de opvangouders als de hunne zien in de begeleiding van de jongere zijn vrij breed; veel opvangouders zien zichzelf als de moeder of vader van de jongere. Net als bij de begeleiding door de mentor (zie paragraaf 2.4), is de begeleiding door de opvangouders te onderscheiden in dagelijkse/praktische begeleiding, individuele begeleiding/aandacht en toekomstgerichte begeleiding.

Dagelijkse/praktische begeleiding door de opvangouder

De meerderheid van de opvangouders geeft aan verantwoordelijk te zijn voor de zaken rond de dagelijkse/praktische begeleiding van de jongere. Ze spreken in dat kader voornamelijk over de rol die ze hebben rond het voorzien in de basisbehoeften van de jongere en in zaken betreffende school. Het valt op dat vooral opvangouders uit poolgezinnen deze aspecten noemen; wellicht beschouwen opvangouders in netwerkgezinnen, die meestal een familielid opvangen, deze zaken als vanzelfsprekend en niet als een specifieke 'verantwoordelijkheid'.

Veel opvangouders geven aan dat ze in het dagelijks leven verantwoordelijk zijn voor eten en nette, schone kleding. Een paar opvangouders merken op dat ze, vanwege verschillen in geloof of cultuur, apart koken voor de jongere omdat deze bijvoorbeeld geen varkensvlees eet, of dat ze zo veel mogelijk proberen om eten te maken dat de jongere lekker vindt.

Verder worden het aanschaffen van een mobiele telefoon of een fiets, genoemd als voorbeelden van verantwoordelijkheden voor praktische zaken. Eén opvangouder vertelt haar eigen laptop met de jongere te delen, maar hem te hebben geadviseerd om via zijn voogd voor zichzelf een nieuwe laptop te regelen.

Twee opvangouders delen verhalen die ze over andere opvangouders horen. Zij zouden oude kleding of spullen van hun eigen kinderen aan het opvangkind geven, voor andere goedkope oplossingen gaan, of 'frauderen' met laptops:¹⁰

Inmiddels is het [aantal] jaren dat ik hier mee bezig ben; ik voer vaak gesprekken met de kinderen. Natuurlijk praten de jongeren die op school zitten met elkaar vragen ze aan elkaar: 'bij wie zit je, bij welke familie?'. Dat heb ik vaak gehoord. Er zijn best veel gezinnen, geen [nationaliteit opvangmoeder] maar 'buitenlandse' gezinnen die bijvoorbeeld voor de kinderen hele goedkope tweedehands kleding kopen; meestal willen de jongens die kleding niet dragen. Voor kinderen die bij mij zijn, probeer ik dat ze zich, net als alle andere kinderen, op school kunnen 'profilieren' qua kleding. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

¹⁰ Opvangouders krijgen voor opvang van een AMV een onkostenvergoeding, gebaseerd op de tarieven in de pleegzorg. De hoogte van de vergoeding hangt af van de leeftijd van de jongere. Het bedrag wordt jaarlijks door de overheid vastgesteld. In 2021 was dit bedrag minimum € 19,23 en maximum € 23,68 per dag. Dit bedrag is vrij te besteden door de opvangouders. Nidos probeert wel toezicht te houden op besteding ervan, en ondersteunt opvangouders hierbij (www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/jeugdhulp/vraag-en-antwoord/krijg-ik-een-vergoeding-voor-pleegzorg; persoonlijke informatie Nidos).

(...) Bijvoorbeeld als de kinderen naar de kapper moeten dan krijgen de kinderen geen geld om naar de kapper te gaan; dan pakken de ouders een tondeuse of een schaar en gaan ze zelf knippen; dat kan je eigenlijk niet doen, aan zo een kind. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

In het gezin waar ze [naam opvangjongere] eerder verbleef, waren er problemen met de kleding; ze kreeg daar de oude kleren van de kinderen van het gezin. Ik hoor ook dat sommige gezinnen met het geld van Nidos een nieuwe laptop kopen, die aan hun eigen kinderen geven en de oude laptop aan het kind dat ze opvangen. Zoiets zou ik nooit doen. (Opvangmoeder, poolgezin)

De meerderheid van de opvangouders geeft (ook) aan dat ze verantwoordelijkheid dragen rond zaken die met school te maken hebben: ervoor zorgen dat de jongere iedere dag op tijd naar school gaat, niet spijbelt en dat hij er goed presteert. Een aantal opvangouders noemt dat ze informeren of de jongere huiswerk heeft en/of dat ze er mee helpen. Meerdere opvangouders gaan naar rapportavonden of andere gesprekken op school en houden er contact mee. Eén opvangouder geeft aan het lastig te vinden dat de voogd de eindverantwoordelijkheid draagt voor administratieve zaken met betrekking tot school en niet hij zelf. Zo had hij aanvankelijk het rooster van de jongere niet, waardoor hij ervaarde dat hij hem niet goed in de gaten kon houden.

Meerdere opvangouders vertellen dat ze eigenlijk alles doen wat een moeder of vader zou doen voor een eigen kind. Een opvangmoeder die meerdere AMV's heeft opgevangen:

Ik doe voor hen wat een moeder doet; ik probeer voor hen alles goed te doen. Bijvoorbeeld, als ze naar school gaan vraag ik altijd wanneer ze thuis zullen zijn, 'wanneer kom jij' vraag ik aan hen. Ik vraag hoe het op school gaat, of ze hun huiswerk hebben gedaan, wat ze willen eten. Alles wat een moeder zou doen voor haar kinderen. Ik vertel aan hen beiden dat ze, als ze vragen hebben over wat dan ook, altijd bij mij terecht kunnen. 'Ik ben jullie moeder' zeg ik tegen hen. Ik ben verantwoordelijk voor alles waar een moeder verantwoordelijk voor is voor haar eigen kind, voor alles wat goed voor hen is. Als ze vragen aan mij hebben, geef ik altijd antwoord. (Opvangmoeder, poolgezin)

Verder zegt een aantal opvangouders dat ze ervoor zorgen dat de jongere kan sporten en dat ze hem vergezellen naar afspraken met de huisarts of ziekenhuis. Ook houden de opvangouders de gezondheid van de jongere in de gaten en melden eventuele gezondheidsproblemen aan de voogd.

Individuele begeleiding door en aandacht van de opvangouder

Alle opvangouders staan de jongeren bij door hen individuele begeleiding en aandacht te geven. Dat is niet verrassend omdat het gaat om jongeren die in gezinsverband wonen. De opvangouders verschillen in de mate waarin ze deze betrokkenheid verwoorden, maar meerdere opvangouders spreken hierbij over hun rol als een moeder of vader. De overgrote meerderheid van de opvangouders zegt de verantwoordelijkheid te dragen voor de opvoeding en ontwikkeling van de jongere. In dit verband noemen zij bijvoorbeeld het stellen van regels en grenzen, opletten met wie de jongere omgaat, hoe het met de jongere gaat zowel binnens- als buitenshuis – zaken die de opvangouders in verband brengen met het welzijn, de gezondheid en de veiligheid van de jongere.

Meerdere opvangouders hebben afspraken gemaakt met de jongere over wanneer hij thuis moet zijn na school of na het uitgaan; en dat de jongere moet bellen als hij verlaat is. Het valt op dat opvangouders verschillen in de manier waarop ze deze verantwoordelijkheden invullen. Zo geeft bijvoorbeeld een opvangouder uit een poolgezin aan dat de jongere, wanneer hij van de afspraak afwijkt, een paar dagen binnen moet blijven, een regel die ze ook tijdens het opvoeden van haar eigen kinderen hanteerde. Ze benadrukt dat dat zij de verantwoordelijkheid draagt mocht er iets met hem gebeuren, aangezien hij bij haar woont. Een andere poolopvangouder waarschuwde de jongere 'die in de puberteit zit en koppig is' dat hij beter naar haar moet luisteren en zij hem anders 'terug moet geven aan Nidos'. Weer een andere opvangouder, die een kind opvangt uit het bredere sociale netwerk, ziet voor zichzelf een beperktere rol in de opvoeding van de jongere die hij opvangt in vergelijking met zijn eigen, thuiswonende kinderen:

Het is bij mij de regel dat alle kinderen om 12 uur 's nachts binnen moeten zijn. Als [naam opvangjongere] deze regel overtreedt, kan ik hem niet straffen, ik kan alleen advies geven, proberen hem op het juiste pad te brengen; dat zie ik wel als mijn taak. Mijn eigen kinderen overtreden de regels ook wel, die moet ik dan ook terugroepen. Ik hanteer dezelfde regels, maar de uitzondering is dat ik advies kan geven aan mijn eigen kinderen én hen kan straffen. (...). Ik ben 'parent nourricier' voor [naam opvangjongere]; het woord geeft het goed aan: 'voedende ouder', letterlijk als in 'eten geven'. Dat is mijn verantwoordelijkheid: zorgen dat hij eten heeft, een goede slaapplek, het reilen en zeilen binnenshuis; daar houdt mijn verantwoordelijkheid op. Controleren of hij naar school gaat, mijn verantwoordelijkheid stopt daar. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een andere opvangouder die naast de huidige jongere ook eerder meerdere AMV's opving, onder wie twee familieleden legt haar opvangkinderen uit dat vrijheid niet onbegrensd is:

De kinderen die uit Afrika of Midden-Oosten komen, of waar dan ook, zonder ouders, denken dat ze zich hier alles kunnen permitteren. Je hoort weleens [van de opvang kinderen] dat er op school door andere kinderen tegen hen gezegd wordt 'je woont bij je tante en je mag van haar niet na tien uur 's avonds naar buiten, maar wij mogen wanneer we willen'. Ik leg dan altijd uit: 'je hebt wel vrijheid, maar daartegenover staan ook wetten en regels'. Ik leg ze uit dat aan de vrijheid een prijskaartje hangt. 'Je mag niet misbruik maken van die vrijheid, (...). Ik ga de kinderen niet de hele tijd pushen, onder druk zetten om dit of dat te doen. Ik probeer ze binnen een kader, van hun vrijheid te laten genieten. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Veel opvangouders zien het als hun verantwoordelijkheid om de jongere te adviseren over het hebben van 'goede' vrienden, om niet op 'het verkeerde pad' te gaan, niet te drinken, niet te roken en blowen, en rekening te houden met hun gezondheid:

Ik zei tegen hem dat hij vrienden moest gaan zoeken van zijn leeftijd, want hij is 17 jaar en hij moet met vrienden zijn van dezelfde leeftijd en niet met vrienden die 25 jaar oud zijn; en ik zeg tegen hem dat hij niet mag roken omdat het niet goed is voor de gezondheid; drinken is ook niet gezond, ook omdat hij zo jong is. Ik zeg tegen hem dat hij zich moet focussen op voetbal en school. Hij zei 'OK'. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Een paar opvangouders brengen hun opvoedingsverantwoordelijkheden expliciet in verband met de toekomst van de jongere:

Mijn verantwoordelijkheid is voor hun welzijn, voor hun gezondheid. Dat is voor mij heel belangrijk. En ik wil ook weten waar ze mee bezig zijn. Want ik wil hen begeleiden naar een goede toekomst. Dus waar ik eigenlijk een hekel aan heb, als ik een van de opvangkinderen bel en ik zeg, 'waar ben je?' En ze zeggen dan, 'waarom wil je dat weten?' Dus ik wil weten waar de kinderen zijn, en hun vrienden wil ik ook leren kennen, waar ze mee bezig zijn. Dus deze kinderen zijn net als mijn eigen kinderen. Dus ik ben verantwoordelijk voor hun welzijn, gezondheid en begeleiding. Dat is voor mij heel belangrijk. (Opvangmoeder, poolgezin)

Het valt op dat sommige opvangouders daarbij ook naar de toekomst in Nederland verwijzen, of een expliciet verband leggen met de verblijfsstatus, en de jongere waarschuwen:

Ik was de moeder van [naam jongere] omdat zijn moeder niet hier was. Ik deed alles wat een moeder doet voor haar eigen kind. Spullen kopen als hij die nodig heeft, dat hij goed op school doet, hem attenderen dat hij niet heel laat thuis moet komen, dat hij goede vrienden moet hebben en opletten met wie hij omgaat. Hij moet niet roken en drinken. Dat hij hard moet werken voor zijn toekomst hier in Nederland. (Opvangmoeder, poolgezin)

Je moet geen domme dingen gaan doen, met vriendjes. Als je echt dom gaat doen, dan ga je je verblijf niet krijgen. Als jongens domme dingen gaan doen, loop je liever weg. Loop niet met ze mee'. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een andere opvangouder die haar opvangjongere advies gaf nadat hij in de problemen was gekomen vanwege 'verkeerde' vrienden:

Ik vertelde hem: 'Hoe vaak heb ik tegen je gezegd? Als je meer vrienden hebt, word je 'crazy'. Het is beter één of twee vrienden te hebben, sporters, zoals jij. Waarom ga jij om met jongeren die roken en drinken? Ze zijn niet op je niveau. Je hebt geen verblijfsvergunning, je hebt niets; andere kinderen hebben alles; ze hebben een familie'. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een paar opvangouders vertellen dat ze de 'whereabouts' van de jongere in de gaten houden, mede omdat ze de verantwoordelijkheid dragen voor de jongere. Zo geeft een van hen aan dat hij en de jongere een speciale app hebben geïnstalleerd op hun mobiele telefoons zodat hij de jongere kan volgen indien nodig: *'Ik hoef hem niet 24 uur te volgen, niet te controleren, maar als er iets gebeurt, dan komt het op mijn schouders neer. Dat wil ik niet, dat wil ik voorkomen.'*

Een andere vaak terugkomende opvoedingsverantwoordelijkheid die opvangouders noemen is het voorbereiden van de jongere op zelfstandigheid: ervoor zorgen dat de jongere verantwoordelijkheidsgevoel heeft, hem de ruimte geven om zich te ontwikkelen en te leren koken en schoonmaken. Eén opvangouder zegt ervoor te zorgen dat de jongere financieel verantwoordelijkheidsgevoel heeft:

Soms moet ik streng zijn; als ik voor alles akkoord geef, gaat het voor dit kind verkeerd. Bijvoorbeeld hier in Nederland kopen kinderen veel merkkleding, dure schoenen. Dan zeg ik 'OK, ik ga een paar dingen kopen, Adidas schoenen of Nike,

is niet erg, maar ik moet aan het eind van de maand rondkomen, als ik dat geld allemaal uitgeef aan merkkleding, hebben we straks schulden, is er straks geen geld meer voor eten'. We willen ook wel uit eten, uitgaan. Dat moet ik hem leren. Met zulke dingen moet ik een vaderrol spelen. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een opvangouder, die ook een thuiswonende dochter heeft:

Ik heb mijn taken hier wat ze moeten doen, ik heb een lijstje. De ene week doet [eigen dochter] de badkamer, een week [naam jongere], en een week ik. Hij luistert ook. Als we hebben gegeten, dan is het de ene keer zijn beurt om op te ruimen, de andere keer [naam dochter]. Om de beurt. Zo doen we dat. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een andere opvangouder:

Ik leer hem hoe hij zelfstandig kan zijn. Binnenkort krijgt hij zijn verblijfsvergunning, en een kamer. Hij moet weten hoe hij voor zijn kamer moet verzorgen en om te koken. Ik leer hem zulke dingen. (Opvangmoeder, poolgezin)

Naast hun opvoedingsverantwoordelijkheden geven de opvangouders jongeren emotionele ondersteuning. Het meest genoemde aspect in dit verband is het geruststellen van jongeren na de afwijzing op hun asielaanvraag. Zo bieden de opvangouders een luisterend oor, troosten de jongeren door hen te vertellen dat ze niet te veel moeten 'nadenken' en dat het uiteindelijk goed zal komen, adviseren hen dat ze geduld moeten hebben, de moed niet moeten verliezen en positief moeten blijven en aan hun toekomst moeten werken. Bij verdriet (bijvoorbeeld na een gesprek bij de IND of de rechtbank) proberen ze hen te kalmeren of af te leiden door samen leuke dingen te doen. Opvangouders blijven echter ook realistisch en houden er rekening mee dat de jongere geen verblijfsvergunning krijgt – iets wat ze ook aan de jongere communiceren. Een opvangouder over een jongere die uiteindelijk een verblijfsvergunning heeft gekregen:

Een kind van 16 jaar, die weet niet veel, maar hij vroeg wel: krijg ik een status of niet? Daar was hij wel mee bezig, en dan probeerde ik met hem te praten, hem gerust te stellen, 'we gaan het afwachten'. Maar dat hij het ook moest weten, dus niet zo dat hij meteen denkt, ja, ik krijg de status. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een aantal opvangouders stellen de jongere gerust door zichzelf als voorbeeld te geven, of vinden er ondersteuning in het geloof:

Soms blijft hij in zijn kamer aan het denken; ik zei tegen hem dat het geen goed idee is, 'denken, denken'; ik zei dat het straks goed gaat komen, want ik weet wat hij voelt, want ik ben ook zeven jaar in deze situatie geweest; maar denken en denken is niet goed; wij doen soms leuke dingen, kijken samen tv, maar ik weet het dat het voor hem niet makkelijk is. (Opvangmoeder, poolgezin)

Soms praat hij urenlang niet, als hij met de voogd naar de IND gaat, twee of drie uur zonder iets te zeggen. Dan geven we hem soms adviezen: het leven van iemand is in handen van God, alleen God kent je lotsbestemming; 'zelfs als men je wil uitzetten, als God wil dat jij een goed leven hebt zal je leven goed zijn'. We geven veel adviezen, vooral dat leren belangrijk is, en dat de overheid kan medelijden met je hebben als je je best doet. (Opvangvader, netwerkgezin)

Niet alleen in verband met de asielprocedure zijn opvangouders een bron van emotionele ondersteuning en individuele aandacht. Zo geven zij jongeren, wanneer die hun familie missen, het gevoel niet alleen te zijn. Eén opvangmoeder ging in haar troost een stap verder:

We waren muziek aan het luisteren en plotseling barstte hij in tranen uit; hij miste zijn familie enorm. Toen zei ik hem 'als je weet waar je ouders wonen, stuur ik direct iemand daar in [land van herkomst van de jongere en de opvangouder] om hen te zoeken. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Toekomstgerichte begeleiding door de opvangouder en verantwoordelijkheden rond de procedure

Tijdens de gesprekken werd de opvangouders gevraagd hoe ze hun rol zien in de begeleiding van de jongeren naar hun toekomst en of ze gesprekken met hen hebben over wat hun mogelijkheden zijn na hun 18e, mochten zij uiteindelijk geen verblijfsvergunning krijgen. Bijna alle opvangouders blijken op een of andere manier toekomstgerelateerde gesprekken hebben met de jongeren. Zoals in het bovenstaande al ter sprake kwam, zien opvangouders het als hun verantwoordelijkheid om de jongeren te begeleiden naar een goede toekomst qua gedrag en scholing.

Ik wil heel graag dat de kinderen een toekomst hebben, later hebben ze er veel profijt van. Later zeggen ze, 'oh, die opvangmoeder heeft me geholpen, ik ben haar dankbaar'. Ik wil gewoon waardering hebben, dat ze later profijt hebben. Ik heb contact met scholen, ik ga naar oudergesprekken. Dus ik wil later dat ze een goede toekomst hebben, dat ze later kunnen zeggen, 'de opvangmoeder heeft me geholpen, dus ik ben haar dankbaar'. (Opvangmoeder, poolgezin)

Veel opvangouders hebben gesprekken gehad met de jongeren over het belang van een goede opleiding en van goed moeten presteren op school, om zo een goede baan te krijgen. Hierbij informeren zij naar de ambities van de jongeren en motiveren hen op verschillende manieren:

Ik zei tegen hem dat ze veel moest leren, hij moest 'hoog' studeren, een goede baan hebben, trouwen, kinderen krijgen. Bijvoorbeeld, hij kreeg een baan voor alleen een paar uren per dag. Hij wilde daar niet werken, hij wilde nog meer uren werken. Maar ik vertelde aan hem dat hij moest het wel doen, 'het is misschien te weinig, maar ga maar eerst proberen, straks wordt het nog meer uren' zei ik tegen hem. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een andere opvangouder stimuleert de jongere door zichzelf als voorbeeld te geven:

Hij heeft op deze leeftijd nog hulp nodig. Hij is nu op de goede weg, hij volgt een opleiding, hij heeft een talent, houdt van [wat de jongere leuk vindt]; hij ging af en toe naar iemand die hem dat heeft geleerd, als hobby. Hij heeft voor zijn toekomst dingen geleerd. Ik heb wel invloed op hem voor zijn toekomst, voor thuis, werk, opleiding en zo. Want ik volg ook een opleiding; ik ben de oudste in de klas, maar dat kan me niet schelen. Ik wil nog meer leren. Eerst vond hij een opleiding volgen niet leuk, nu wel. Hij heeft aan mij zo een voorbeeld. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een opvangouder, die meerdere kinderen, zowel uit de familie als daarbuiten, heeft opgevangen, vindt het vanzelfsprekend dat zij de verantwoordelijkheid draagt om

de jongeren voor te bereiden op een goede toekomst maar wijst op een knelpunt de toekomst van de jongeren in de weg staat:

Als je de kinderen opvangt dan heb je een moederfunctie; iedere moeder is bezorgd over de toekomst van haar kinderen. Ik ben ook geen uitzondering. Want als je de verhalen van kinderen hoort hoe ze Nederland of Europa hebben bereikt, met moeite, zonder schoenen dagenlang lopen, honger en uiteindelijk hier komen, natuurlijk heb jij het over de toekomst (...) Sommige kinderen komen, wat de procedures betreft, hier niet goed terecht; ze worden zeg maar 'kapot geprocedeerd'. Sommigen krijgen pas na tien jaar de status, dan is het te laat want ze hebben in die tien jaar een heleboel van hun leven gemist. Ze wonen in verschillende locaties, ze komen verschillende soorten mensen tegen en na zoveel tijd wachten krijgen ze de status en daar hebben ze niet zoveel aan; een groot gedeelte van hun leven hebben ze verloren. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Een aantal opvangouders (zowel uit de pool- als de netwerkgezinnen) beperkt zich, in het kader van de toekomstgerichte begeleiding, alleen of zo veel mogelijk tot hun opvoedingstaken en het stimuleren van de jongeren om aan hun toekomst te werken. Ze hebben het met hen liever niet over de zaken rond de procedure en over mogelijkheden na het bereiken van 18 jaar, mocht de jongere (nog) geen verblijfsvergunning krijgen. Daar noemen ze verschillende redenen voor, zoals de jongere niet het gevoel te willen geven dat hij weg moet uit het gezin, dat het niet hun verantwoordelijkheid is om met de procedure bezig te zijn, dat het verloop van de procedure nog onzeker is, en dat ze merken dat de jongere verdrietig wordt als ze er een gesprek over beginnen. Ze vinden het geen geschikt onderwerp voor een kind, of willen de jongere daarmee niet belasten:

Ja, als ik moet slapen denk ik altijd wat hij moet doen, wat ik moet doen en wat moeten wij doen als hij 18 wordt. Ik kan niet veel hierover met hem praten. Hij wordt verdrietig als ik over zijn situatie praat. Ik zeg tegen hem 'je moet je bezighouden met je school, met sport en het is mijn verantwoordelijkheid om het probleem met de verblijfsvergunning op te lossen'. 'Jij doet waar je goed in bent, school, sporten'. (Opvangvader, netwerkgezin)

De meerderheid van de opvangouders spreekt echter wel met de jongere over de uitkomst van de procedure en over de opties van de jongere na de 18e verjaardag. Daarbij snijden de opvangouders, mede afhankelijk van de situatie van de jongere, de mogelijkheid aan om alsnog een verblijfsvergunning te krijgen, de mogelijkheid om op zoek te gaan naar een nieuwe advocaat en het indienen van een herhaalde asielaanvraag, of de mogelijkheid om te moeten verhuizen naar een AZC en dat het onzeker is of de jongere in het gezin mag blijven. Een paar opvangouders hebben ook gesprekken met de jongere gehad over de mogelijkheid dat ze uit Nederland moeten vertrekken in het geval dat ze uitgeprocedeerd raken.

Ik heb alle mogelijkheden met hem besproken, ja. Je krijgt het [verblijfsvergunning], of je wordt afgewezen, of je moet wachten, misschien dat je later een beslissing krijgt, ik heb hem er alles over verteld. Als je 18 wordt en je wordt afgewezen; ik weet niet of je daarna bij ons mag blijven. Of je terug moet naar het AZC, of dat je het land uit moet. Maar ik weet niet wat er gaat gebeuren. (Opvangvader, netwerkgezin)

Bij een van de jongeren, die een aantal maanden na het interview met de opvangouder 18 zou worden, was er toen sprake van uitzetting naar het land van herkomst

samen met zijn jongere zus. De opvangouder uit een poolgezin (met jarenlange ervaring met het opvangen van AMV's), uitte haar zorgen aan de DT&V, over de, naar haar mening, inadequaatheid van de beoogde 'adequate opvang' in het land van herkomst. Ook maakte zij zich zorgen om de financiële situatie van de jongere, en om het feit dat de jongere nog niet zelfstandig genoeg was om eventueel voor zijn zus te zorgen in het land van herkomst. Zij beschouwde het als haar verantwoordelijkheid om aan het welzijn van het kind te denken, ook in het land van herkomst. Als noodoplossing adviseerde ze de jongere een Nederlandse vriendin te nemen en met haar te trouwen – zodat hij dan misschien in Nederland kon blijven. Deze opvangouder vertelt ook dat ze geld spaart voor de toekomst van de jongere – waar die dan ook is – vanuit de onkostenvergoeding die ze krijgt:

Ik krijg geld voor [naam jongere]. Ik geef hem iedere maand € 80 en zet € 50 opzij voor hem. Wanneer hij 18 wordt zal ik hem dat geld geven, dan zal ik minimaal € 2000 gespaard hebben. Als hij terugkeert, kan hij het meenemen. Mocht hij toch een verblijfsvergunning krijgen, dan kan hij spullen kopen voor zijn huis. Dit is mijn eigen beslissing; om dat voor hen te doen. Omdat als ze 18 worden, hebben ze niets. Ik moet hen iets geven, wat geld – hoe klein dat ook is. (Opvangmoeder, poolgezin)

Tijdens de gesprekken is aan de opvangouders gevraagd of de begeleiding die de jongeren van hen krijgen aansluit bij de behoeften van de jongeren. Maar een derde van de respondenten heeft deze vraag beantwoord, waarschijnlijk omdat die te moeilijk geformuleerd én inhoudelijk moeilijk te beantwoorden was. De opvangouders die de vraag wel beantwoordden geven aan dat ze hun best doen om de jongeren te begeleiden. Eén opvangouder vertelt dat haar opvangjongere haar als tweede moeder ziet – wat volgens haar laat zien dat haar begeleiding aansluit bij de behoefte van de jongere.

Ten slotte merkt een opvangouder uit een poolgezin, die al jaren AMV's vanuit verschillende landen opvangt, op dat ze steeds aan de onderlinge vertrouwensrelatie moet werken. Zo geeft ze voorbeelden van jongeren, o.a. uit een veilig land, die haar in eerste instantie niet vertrouwen omdat ze denken dat ze informatie door zou spelen naar de IND of Nidos (bijvoorbeeld wanneer de opvangouder vermoedt dat de jongere niet de waarheid vertelt over zijn vluchtredenen en contacten met zijn familie).

3.4.2 Overgang naar 18+ en wensen van de opvangouders

Sommige opvangouders vertellen spontaan dat ze worstelen met de drastische veranderingen die er aankomen in verband met de naderende 18e verjaardag van de jongere en (de dreiging van) uitgeprocedeerd zijn. Dat dan van alles stopt – opvang, ondersteuning door de voogd, zorgverzekering en financiële bijdragen voor de jongere – zit deze opvangouders hoog. De opvangouders zien de toekomst van de jongeren in Nederland (zie ook paragraaf 3.6) en sommigen willen de jongeren in ieder geval langer dan tot hun 18e opvangen. Zo vertelt een opvangouder uit een poolgezin met veel ervaring als opvangmoeder dat de jongeren 'op hun 18e domme dingen doen en schulden maken' en dat ze tot hun 21e in het opvanggezin zouden moeten blijven – ongeacht hun verblijfsstatus. Een andere opvangouder met eerdere ervaring als opvangouder, ook uit een poolgezin met eigen kinderen, geeft aan dat de jongeren na hun 18e bij haar mogen blijven zo lang ze willen, dat zij mee kunnen eten wat zij eten, maar dat ze hen vertelt dat ze niet weet hoe lang dat kan. Ze duidt haar mening over de moeite die ze heeft met het feit dat de jongeren die

ze jaren heeft verzorgd, op hun 18e weg moeten uit het gezin op de volgende manier:

Die jongens, je geeft ze gewoon een huis, je geeft ze een moeder, je geeft ze een vader, broertjes en zusjes en je verwacht van mij dat ik voor hen echt goed ga zorgen en als ze geen verblijfsvergunning krijgen ik die kinderen gewoon weer op straat ga zetten. Je zorgt als moeder drie jaar voor ze en dan mag je niets meer voor ze doen. Dat moet veranderen, dat kan gewoon niet. Dat is moeilijk voor ons, dat is moeilijk voor de kinderen. Nu, als ze wat nodig hebben, zijn wij er, is Nidos er en straks als ze 18 zijn, zijn ze nog steeds kinderen – we hebben zelf kinderen –, het blijven kinderen en dan zet je ze op straat, dat kan gewoon niet. Daar moet wat aan gebeuren. Ik kan er in mijn eentje geen verandering in brengen maar dat kan gewoon niet. (Opvangmoeder, poolgezin)

Een andere opvangmoeder, ook uit een poolgezin en die ook al lang actief is als opvangouder, geeft aan dat haar 17-jarige opvangjongere, die nog doorprocedeert, ook na zijn 18e graag bij haar wil blijven, maar dat ze dat niet toe kan zeggen gezien de wetten en regels in Nederland:

Ja, wij praten samen over als hij 18 jaar is. Maar hij zegt 'als ik 18 jaar word, dan blijf ik ook bij jou'. Hij heeft heel grote wensen, dromen, alles. Maar hier is de regel dat als hij 18 jaar wordt, en geen verblijfsvergunning heeft, moet hij terug naar de opvang. Maar hij wil niet. Hij zegt altijd: 'Ik wil bij jou blijven totdat ik ga trouwen'. Maar hier heb je ook regels en wetten, dus je moet je ook aan de regels houden. Maar ik probeer hem positief te houden; daarom zeg ik 'als je 18 jaar wordt, ja, dan kijken we wel verder'. Maar hij zegt dan ook, 'als ik 18 jaar word, dan ga ik weer naar de opvang, maar dan kom ik weer terug bij jou, dan moet je me niet weigeren'. (Opvangmoeder, poolgezin)

Sommige opvangouders hebben concrete actie ondernomen of willen dat gaan doen door op zoek te gaan naar een nieuwe, 'betere' advocaat en/of het indienen van een HASA, en/of door te zoeken naar mogelijkheden via andere procedures (bijvoorbeeld adoptie) om er zo voor proberen te zorgen dan de jongere in Nederland kan blijven.

Een opvangouder die een HASA heeft ingediend zodat de 18-jarige jongere, die nog bij hem woont een verblijfsvergunning kan krijgen:

Want ik ben de opvangvader; ik moet zorgen voor de [nieuwe] procedure, moest een advocaat voor hem regelen, voor de vergunning. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een andere opvangouder, die een familielid opvangt dat uitgeprocedeerd en bijna achttien is, geeft aan dat hij met de handen in het haar zit vanwege verschillende redenen. Hij wil niet dat de jongere naar een 'camp' gaat omdat dan 'school en alles' zou stoppen, terwijl hij, als hij bij hem zou blijven, gewoon kan blijven studeren op de huidige school. Volgens de opvangouder is terugkeer naar het herkomstland voor de jongere geen optie, omdat het daar onveilig is en omdat hij daar geen familie heeft om voor hem te kunnen zorgen. Hij is wanhopig omdat zijn nieuwe advocaat slecht bereikbaar is, en hij niet meer op de ondersteuning van Nidos kan rekenen:

Hij krijgt begeleiding van mij, en dat is wat hem in het leven houdt, drijfveer geeft. Hij kan niet overleven in een derde land. De enige optie is dat ik aan zijn toekomst kan werken, hem kan leren, hem kan sturen richting zijn toekomst (...). Ik voel me verplicht om hem te helpen omdat hij een bloedverwant is. Dat is mijn plicht. Alleen voor zijn toekomst kan ik weinig voor hem betekenen. Nu hij uitgeprocedeerd is en Nidos zich teruggetrokken heeft, is het mijn plicht om hem zo goed mogelijk te helpen (...) Maar nu is alles op mij terechtgekomen; het betekent dat er minder mogelijkheden zijn dan in het verleden. Bijvoorbeeld hij is nu niet verzekerd, wat betekent dat? Als straks iets met hem gebeurt dan moet ik zelf betalen. (Opvangvader, netwerkgezin)

Het valt op dat vooral opvangouders uit netwerkgezinnen concrete actie hebben ondernomen of (willen) ondernemen vanwege de (dreiging van een) definitieve afwijzing van de asielaanvraag en de naderende 18e verjaardag. Maar vanwege de kleine aantallen en omdat dit onderwerp door deze opvangouders tijdens het gesprek spontaan naar voren is gebracht en niet systematisch aan alle opvangouders is gevraagd, is het niet mogelijk om hieraan definitieve conclusies te verbinden.

Ten slotte komt uit de interviews naar voren dat een aantal opvangmoeders van de poolgezinnen ervaring hebben met jongeren die mob zijn gegaan – zo blijkt uit hun spontaan vertelde verhalen. Zoals ook uit de gesprekken met de jongeren in de COA-opvang naar voren is gekomen (zie hoofdstuk 2), spelen de leeftijdsgrens van 18 jaar, het uitgeprocedeerd zijn en de daaruit resulterende onzekere toekomst hierbij volgens de opvangouders een rol. Een opvangouder vertelt dat de jongeren die bij haar woonden en die geen verblijfsvergunning hebben gekregen, ergens bij vrienden gingen onderduiken. Een andere opvangmoeder heeft nog steeds contact met een jongere die zij vanaf jonge leeftijd heeft opgevangen en die op zijn 18e mob is gegaan. Hij reisde steeds door naar andere Europese landen, maar werd telkens teruggestuurd naar Nederland, waar hij uiteindelijk in een nieuwe procedure zit. Weer een andere opvangouder vertelt over de tijd dat zij afscheid moest nemen van de jongere:

Ongeveer een half jaar geleden heb ik ook een [nationaliteit] jongere zonder verblijfsvergunning opgevangen. Maar hij wou weg uit Nederland. Want hij zei: ik heb hier geen verblijfsvergunning, ik wil weg. Afscheid nemen was heel moeilijk voor ons beiden, hij zat te huilen toen we afscheid namen. Hij ging naar [naam Europees land] of zoiets, ik heb niets meer van hem gehoord. (Opvangmoeder, poolgezin)

3.5 Begeleiding door de voogd

In deze paragraaf staat de begeleiding door de voogd centraal. Achtereenvolgens komen aan bod de aard van de begeleiding en de rolverdeling tussen de voogd en de opvangouder, het contact tussen voogd en jongere en dat tussen voogd en opvangouder, en de tevredenheid van de jongere en van de opvangouder over de begeleiding. Waar er duidelijke verschillen zijn tussen pool- en netwerkgouders, worden deze vermeld.

3.5.1 Aard van begeleiding door de voogd en rolverdeling met de opvangouder

Naast de opvangouder, die onder andere de dagelijkse zorg voor de jongere op zich neemt (zie paragraaf 3.4), is de voogd betrokken bij de begeleiding. De voogd biedt volgens de geïnterviewde opvangouders ondersteuning bij, en regelt de financiën van, verschillende formele en administratieve zaken op het gebied van school, gezondheid en vrije tijd. Met betrekking tot school gaat het bijvoorbeeld om het in de gaten houden van hoe het gaat op school (net als de opvangouder zelf; zie paragraaf 3.4) en het betalen van schoolgeld. Op het gebied van gezondheid regelt de voogd dat de jongere een zorgverzekering heeft, en dat de jongere wordt doorverwezen naar de GGZ als dit nodig is. Daarnaast noemen een paar opvangouders dat de voogd meegaat naar afspraken met de huis- of tandarts, of dat de voogd toestemming moest geven voor een medische ingreep in het ziekenhuis. Tot slot betaalt de voogd bijvoorbeeld sportcontributie of zorgt ervoor dat de opvangouder hiervoor gecompenseerd wordt. Verder noemen een paar opvangouders dat de voogd hen helpt wanneer ze brieven betreffende de jongere ontvangen die ze niet (helemaal) begrijpen.

Volgens een opvangouder regelt de voogd 'heel belangrijke dingen', waarmee ze met name verwijst naar de asielprocedure. Uit de interviews komt inderdaad naar voren dat de voogd wordt gezien als degene die dingen rondom de asielprocedure regelt. Een aantal opvangouders noemt dat het zorg dragen voor de asielprocedure expliciet (vooral) de verantwoordelijkheid van de voogd is. Het gaat hierbij, in de woorden van de opvangouders, om 'zaken die te maken hebben met de IND', 'alles dat moet gebeuren rondom de verblijfsvergunning', en 'zittingen in de rechtbank'. De voogd is degene die contact heeft met de advocaat, samen met de jongere naar afspraken met de advocaat gaat, en de opvangouder op de hoogte houdt van de procedure.

Tijdens de interviews is gevraagd naar de rolverdeling tussen opvangouders en voogd. De rolverdeling is niet altijd expliciet afgesproken met de voogd, maar ongeveer de helft van de opvangouders, behorende tot zowel pool- als netwerkgezinnen, spreekt van een duidelijke rolverdeling. Waar de voogd aldus verantwoordelijk is voor de asielprocedure en andere formele zaken, draagt de opvangouder verantwoordelijkheid voor de dagelijkse zorg voor de jongere binnenshuis. De volgende citaten illustreren dit:

Tot zijn 18e was Nidos [de voogd] vooral verantwoordelijk voor de procedure. Ik ben voor de zorgtaken, doorgeven van normen en waarden, alles. Nidos alleen voor de zakelijke dingen. (Opvangvader, netwerkgezin)

Ja, er is een taakverdeling tussen mij en de voogd van [naam jongere]. Voor alles wat thuis moet gebeuren ben ik verantwoordelijk. Boodschappen doen, eten koken, dat het goed met hen gaat op school, hun veiligheid, dat ze werk hebben als ze dat willen. De voogd is verantwoordelijk voor alles dat moest gebeuren rond de papieren/verblijfsvergunning; de gezinshereniging-aanvraag. Ook informeert de voogd hoe het thuis gaat met de kinderen en tussen ons. (Opvangmoeder, poolgezin)

Het is niet zo dat wij een taakverdeling hebben gemaakt op papier; ik moet zorgen dat hij op tijd eten krijgt, dat hij een onderdak heeft en dat hij naar school moet; maar andere zaken ('buiten zaken') zoals juridische zaken of eens in de zo veel tijd contact met de school opnemen of met mij om te vragen hoe het met hem gaat, dat soort dingen worden van een voogd verwacht. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

In tegenstelling tot de opvangouders die een duidelijk onderscheid maken tussen hun taken en die van de voogd, spreekt een aantal respondenten meer van een samenwerking en maakt een minder scherp contrast. Een van hen noemt wel dat hij en de voogd beiden andere taken hebben, maar in wat hij vertelt, benadrukt hij vooral dat ze elkaar aanvullen en contact opnemen met elkaar als ze de ander nodig hebben. Een andere opvangouder vertelt dat ze overlegt met de voogd en dat ze samen beslissingen nemen als er iets aan de hand is (bijvoorbeeld op school). Op vergelijkbare wijze noemt een ander dat ze een team vormen:

Nidos en ik vormden samen een team; we spraken over diverse onderwerpen bijvoorbeeld over de school, over de begeleiding, over de opvoeding, over de procedure. We bespraken alles samen. (Opvangvader, netwerkgezin)

De meeste opvangouders zien het als hun taak om de jongere die zij opvangen op te voeden (zie paragraaf 3.4). Een opvangmoeder uit een poolgezin geeft zelfs aan dat zij 'kantoor' (Nidos) nooit belt als ze problemen heeft met de jongere, omdat zij zichzelf ziet als degene die verantwoordelijk is. In een enkel geval is de voogd op verzoek van de opvangouder in de praktijk wel meer betrokken bij de opvoeding, door te ondersteunen bij het opstellen van regels voor het gedrag van de jongere. Interessant is dat voor één opvangouder de voogd degene is die de jongere moet disciplineren, omdat de opvangouder vindt dat hij hier zelf niet voor bevoegd is. Volgens deze respondent, die zichzelf ziet als 'voedende ouder' (zie paragraaf 3.4), is de voogd degene die uiteindelijk alle beslissingen moet nemen over de jongere en heeft 'Nidos grote verantwoordelijkheden'.

(...) ik [kan] advies geven aan mijn eigen kinderen en hen kan straffen. [Naam jongere] kan ik niet straffen. Dat is ook de verantwoordelijkheid van Nidos, de voogd. (Opvangvader, netwerkgezin)

Tot slot, hieraan gerelateerd geeft een van de hierboven aangehaalde opvangouders die duidelijk onderscheid maken tussen hun eigen taken en die van de voogd, aan dat 'Nidos de macht heeft', iets dat hij met betrekking tot zijn eigen verantwoordelijkheid als opvangouder soms als lastig ervaart, bijvoorbeeld wat betreft zaken rond school (zie paragraaf 3.4.1).

3.5.2 Frequentie van contact met de voogd

Waar de opvangouders een belangrijke rol vervullen in de dagelijkse begeleiding van de jongere (zie paragraaf 3.4), is de voogd over het algemeen meer op afstand betrokken in de begeleiding. Dit wordt gereflecteerd in de frequentie van het contact en het soort contact. Wat betreft de contactfrequentie geeft iets minder dan de helft van de opvangouders een frequentie aan tussen twee tot drie keer per maand en één keer in de zes weken. Dit zijn in een aantal gevallen wel frequenties van vóór de uitbraak van Covid-19. Relatief lagere frequenties van contact die worden genoemd zijn bijvoorbeeld nauwelijks, één keer of vijf of zes keer in de afgelopen twee jaar, drie keer in anderhalf jaar tijd, of in zeven maanden twee of drie keer. In een aantal gevallen is het wel zo dat de opvangouders zeggen contact op te kunnen opnemen met de voogd wanneer zij dat nodig hebben, dat ze vaker telefonisch contact hebben dan fysieke afspraken, of dat er, ondanks de lage frequentie, contact was wanneer het nodig was (bijvoorbeeld wanneer iets geregeld moest worden voor de procedure). Het lijkt erop alsof opvangouders van netwerkgezinnen iets vaker minder frequent contact hebben dan poolgezinnen, maar de groep geïnterviewde opvangouders is te klein om hierover sluitende uitspraken te doen.

Wat betreft het soort contact brengt de voogd huisbezoeken en heeft daarnaast telefonisch of digitaal contact met de opvangouder en de jongere. Gevraagd naar hoe vaak de jongere de voogd ziet, refereert iets meer dan de helft van de opvangouders aan de momenten waarop de voogd thuis langs komt en dan contact met de jongere heeft. In overige gevallen spreken opvangouders meer in het algemeen van contact, zonder direct te refereren aan huisbezoeken.

Het contact tussen voogd en opvangouder overlapt gedeeltelijk met dat tussen voogd en jongere, bijvoorbeeld wanneer het huisbezoeken betreft. Daarnaast hebben voogd en jongere apart gesprekken met elkaar, evenals de voogd en de opvangouder. Eén opvangouder van een netwerkgezin van wie de opgevangen jongere een naast familielid is en inmiddels een verblijfsvergunning heeft, geeft aan vooral zelf contact te hebben gehad met de voogd, omdat het contact volgens de opvangouder vooral ging over formele en administratieve zaken.

3.5.3 Aard van het contact tussen voogd en opvangouder/jongere

Contact tussen voogd en opvangouder

Wanneer voogd en opvangouder contact met elkaar hebben, gaat het over allerlei zaken die te maken hebben met de begeleiding. Veel opvangouders vertellen bijvoorbeeld dat de voogd informeert naar hoe het met de jongere over het algemeen en in het gezin gaat. Ook bespreken voogd en sommige opvangouders het gedrag van de jongere, als hier aanleiding toe is. Een paar opvangouders noemen daarnaast dat de voogd, wanneer die afzonderlijk gesproken heeft met de jongere, dingen aan hen doorgeeft als die voor hen belangrijk zijn om te weten. Een opvangmoeder licht toe waar zij en de voogd over praten:

We praten over, 'hoe gaat het met hem? Hoe gaat het met hem op school? Heb je iets gemerkt dat niet goed gaat?' Dus, daar praten we over, wat goed gaat en wat niet goed gaat, 'hoe gaat het thuis? Gaat hij op tijd naar school?'
(Opvangmoeder, poolgezin)

Dit citaat laat zien dat school ook een onderwerp van gesprek is tussen voogd en opvangouder. Het gaat hierbij bijvoorbeeld over de schoolvoortgang. Daarnaast geven een paar opvangouders aan dat de gezondheid van de jongere ook besproken wordt.

Uit de interviews blijkt voorts dat bijna alle geïnterviewde opvangouders met de voogd in meer of mindere mate contact hebben over de asielprocedure, wat in algemene zin bijvoorbeeld inhoudt dat de voogd de opvangouder op de hoogte brengt van de status van ervan, of dat mogelijkheden voor nieuwe aanvragen worden besproken. Ook zijn er respondenten die aangeven dat zij met de voogd bespreken wat verschillende uitkomsten van de procedure zouden betekenen voor de jongere en welke vervolgstappen er genomen zouden kunnen worden. Een opvangouder, die zelf een aantal jaren geleden naar Nederland is gekomen als vluchteling, licht het contact met de voogd over de procedure als volgt toe:

Ik ging ook altijd aan haar [voogd] vragen, ja, 'stel als hij afgewezen wordt, wat zijn de mogelijkheden?' (...) ook alle contacten die zij [voogd] had met de advocaat werden met mij besproken. Over welke andere juridische stappen de advocaat zou nemen. (Opvangvader, netwerkgezin)

De situatie nadat de jongere achttien jaar is geworden komt aan de orde in gesprekken met de voogd bij ongeveer een derde van de opvangouders die aangeven gesprekken te hebben. Het gaat hierbij bijvoorbeeld om de mogelijkheid om de

jongere tot zijn 21e jaar bij het gezin te laten wonen via een andersoortige procedure, en in één geval om de mogelijkheid van adoptie (zie ook paragraaf 3.4.2). Eén opvangouder, die een jongere van zeventien jaar oud opvangt die ten tijde van het interview bijna was uitgeprocedeerd, vertelt dat hij vanwege de naderende 18-jarige leeftijd aan de voogd heeft gevraagd wat ze moeten doen. 'Daarom heeft [voogd] ons geholpen om deze advocaat te vinden.' Een andere opvangouder, ook een 17-jarige uitgeprocedeerde jongere opvangend, vertelt dat de voogd adviseerde om een nieuwe procedure te starten wanneer hij bijna achttien wordt.

Contact tussen voogd en jongere

Uit de interviews komt naar voren dat de voogd ook afzonderlijk contact heeft met de jongere. Omdat we alleen de opvangouders hebben gesproken (voor een toelichting op de methode zie paragraaf 2.3), hebben we een beperkt beeld van het contact tussen de voogd en de jongeren. Ongeveer de helft van de opvangouders geeft aan niet te weten waar de voogd en de jongere over praten, of alleen de onderwerpen te kennen maar niet de precieze inhoud van de gesprekken. Een aantal opvangouders benoemt daarbij dat het contact privé is, en dat zij de jongere daar niet naar vragen of dat ze het niet willen vertellen in het interview.

In het begin bleef ik eventjes bij hen [jongere en voogd] en daarna ging ik weg om [naam jongere] en zijn voogd alleen te laten. Ik vond dat wat [naam jongere] met zijn voogd spreekt zijn privé zaken zijn en ik weet ook niet waarover ze spraken. Als u dat wilt weten moet u dat aan [naam jongere] vragen. [naam jongere] heeft me wel verteld dat ze over school praatten. Ook over zijn procedure; maar ik vroeg niet door waarover ze praatten omdat ik het ongepast vond om dat te vragen; dat is zijn eigen privé zaak. (Opvangmoeder, poolgezin)

Ook andere opvangouders, die wel weten welke onderwerpen de jongere en voogd met elkaar bespreken, noemen school en de procedure en verblijfsvergunning, en daarnaast hoe het met de jongere gaat als onderwerpen van gesprek. Opvangouders weten dat de jongere vragen kan stellen aan de voogd, en dat voogd en jongere samen naar afspraken met bijvoorbeeld de IND gaan. Zoals eerder is benoemd, geven een paar opvangouders aan dat zij, na een gesprek tussen voogd en jongere, van de voogd horen als er problemen of dingen spelen waarvan zij ook op de hoogte moeten zijn als opvangouder. Want, volgens een poolopvangouder, 'als de kinderen een probleem hebben, kunnen ze dat niet direct tegen mij zeggen'. Verder kan uit de antwoorden van sommige opvangouders worden opgemaakt dat de voogd de jongere emotionele ondersteuning biedt. Zo zegt een opvangouder, die een uitgeprocedeerde jongere opvangt die onder psychologische behandeling staat, dat de voogd hem probeert op te vrolijken. Een andere opvangouder zegt ook dat de jongere die hij opvangt, die bijna uitgeprocedeerd is, de voogd altijd kan bellen als hij verdrietig is. Tot slot vertelt een opvangouder, van wie de jongere al in contact is geweest met DT&V betreffende terugkeer naar het land van herkomst, dat ze de voogd die ze voorheen hadden belde wanneer de jongere verdrietig was. Zij omschrijft de emotionele steun als volgt:

(...) [de voogd] kwam, en [naam jongere] zei: 'Al mijn vrienden gaan naar [naam EU-land] om te voetballen, en ik kan niet gaan [omdat ik geen verblijfsvergunning heb]. Dat is waarom ik huil'. Hij [de voogd] praatte met hem, en zei: 'Of je het krijgt of niet, huilen is sowieso niet goed voor je. Ik weet dat je je slecht voelt, maar relax, ga douchen, eten, en lekker slapen'. (Opvangmoeder, poolgezin)

In contrast met de zojuist genoemde voorbeelden beschrijft één opvangouder het contact tussen de voogd en de jongere die hij opvangt als *zakelijk, zoals werk en klant*.

Ongeveer de helft van de jongeren heeft volgens de opvangouders gesprekken met de voogd over de procedure of de verblijfsvergunning; in een paar gevallen samen met de opvangouder. Wat te doen als de jongere geen verblijfsvergunning krijgt, informatie over een nieuwe aanvraag, of een nieuwe advocaat, zijn specifieke dingen die ter sprake komen. Mogelijkheden na de 18e verjaardag, of wat er dan gebeurt, komen in de interviews met de opvangouders niet naar voren als onderwerp van gesprekken tussen de voogd en de jongeren. Het kan zijn dat dit wel wordt besproken, maar dat de opvangouders hier niet van weten. De eerdergenoemde opvangouder die aangeeft vooral zelf contact te hebben gehad met de voogd, vertelt dat de jongere nog erg jong (16 jaar) en 'niet goed genoeg ontwikkeld' was om zelf contact over de opties na achttien jaar te hebben. In één geval is de situatie na achttien jaar overigens wel besproken: deze opvangouder vertelt dat de voogd van de jongere die ten tijde van het interview uitgeprocedeerd was en bijna 18 jaar werd, hem vertelde dat de begeleiding vanuit Nidos zou stoppen.

3.5.4 *Tevredenheid over de begeleiding door de voogd*

Tijdens de interviews zijn geen vragen gesteld over de tevredenheid van opvangouders en jongeren over de begeleiding door de voogd en over Nidos meer in het algemeen. De meeste opvangouders hebben hier echter wel uit zichzelf iets over gezegd (n=13). Een aantal opvangouders heeft daarbij ook expliciet aangegeven hoe de jongere de begeleiding door de voogd ervaart, maar de tevredenheid van de opvangouders en van de jongeren zijn niet altijd volledig uit elkaar te halen, omdat respondenten bijvoorbeeld in termen van 'we' spreken.

Tevredenheid van de opvangouder

Tevredenheid

Van de opvangouders van wie informatie uit de interviews naar voren is gekomen met betrekking tot hun tevredenheid (bijna de gehele groep), uit het merendeel tevredenheid over de begeleiding door de voogd. Een aantal opvangouders vindt de voogd aardig, goed, of 'echt goed'. Twee opvangouders beschrijven de voogden bijvoorbeeld als 'lieve mensen' of 'supervrouwen'. Meer specifieke redenen voor tevredenheid die worden genoemd komen erop neer dat de voogd betrokken is bij de jongere: de voogd doet zijn of haar best wat betreft praktische ondersteuning of voor de procedure, de voogd is altijd bereikbaar voor vragen en reageert snel, toont interesse in hoe het met de jongere en in het gezin gaat, neemt uit zichzelf contact op, en lost problemen op. Onderstaande citaten illustreren dit:

Het contact met de voogd is heel goed; ze [voogd] is een aardige vrouw; we kunnen haar alles vragen, sms-en als er iets nodig is; ze sms-t meteen terug. Zij is echt heel lief. Ze wil ook [naam jongere] blij maken. Als zij hier komt zegt ze soms '[naam jongere], je hebt beetje stress, waarom lach je niet, waarom ben je niet blij?' Ze is eigenlijk een hele goede voogd. Ze wil ook dat [naam jongere] verblijfsdocument krijgt en hier blijft. (Opvangmoeder, poolgezin)

De tweede voogd was iets beter: hij was jong, hij vroeg 'wat kan ik doen?'. Hij kwam één keer per maand, ook in coronatijd, met afstand. Hij was aanwezig, hij kwam langs, belde op. Hij kwam veel vaker dan de eerste voogd, in die korte tijd. (Opvangvader, netwerkgezin)

Nidos valt niets te verwijten; ze hebben hun best gedaan om [naam jongere] te helpen; bijvoorbeeld ze hebben toen contact met de ambassade geregeld; ze hebben contact met de advocaat gelegd (...) ik werd als opvangouder benaderd en als opvangouder op de hoogte gehouden van de situatie en over hoe vervelend ze [voogden] het vonden dat een jongen die nog geen 18 jaar oud is geen positief resultaat wat betreft de procedure heeft kunnen bereiken. (Opvangvader, netwerkgezin)

Tot slot uiten twee opvangouders, van wie één eerder al meerdere AMV's op heeft gevangen en de ander relatief kort opvangouder is, hun tevredenheid over Nidos in het algemeen. De ene vertelt aan het einde van het interview dat ze blij is om opvangouder te zijn en 'heel tevreden' is met Nidos, en volgens de ander 'zijn ze echt goed hoor,' en 'maken ze zich bezorgd om de kinderen'.

Ontevredenheid

Vier van de opvangouders uiten tijdens het interview ontevredenheid over de begeleiding door de voogd; een paar anderen zijn over het algemeen (erg) tevreden over de begeleiding, maar dragen wel enkele punten aan waarover ze minder tevreden zijn. Een reden voor ontevredenheid die bij al deze opvangouders naar voren komt betreft de toegankelijkheid van de voogd en de contactfrequentie. Zo zegt een van hen dat voogden niet altijd goed bereikbaar zijn, en twee anderen dat de voogd het erg druk heeft en naar hun idee (te) veel kinderen begeleidt. Met betrekking tot de frequentie van contact is de voogd volgens een van de opvangouders na de uitbraak van Covid-19 'helemaal niet meer' langsgekomen; daarvoor is de voogd in ongeveer anderhalf jaar tijd drie keer bij het gezin thuis geweest. Een andere opvangouder, die al een aantal jaren opvangouder is:

Daarnaast is het zo dat de eerste voogd vervangen werd door een andere voogd; en die had zes tot zeven maanden lang geen contact met [naam jongere] gehad om te vragen hoe het met hem gaat; dat is pas gisteren gebeurd. En dat is omdat ik zelf er achteraan heb gezeten en met Nidos contact opgenomen om een afspraak te regelen. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Met betrekking tot wensen en behoeften delen een paar respondenten expliciet de wens dat de voogd meer aanwezig is: meer contact zoeken met opvangouder en jongere en vaker langskomen. Eén van hen, die aangeeft dat de voogd nauwelijks langs is geweest of contact heeft gezocht, zou willen dat voogden minimaal eens per maand langskomen zodat 'ze een beeld van hem [naam jongere] hebben om te horen hoe hij alles ervaart'. Een ander geeft aan dat de inmiddels 18-jarige jongere behoefte had aan meer aanwezigheid en betrokkenheid van de voogd (die ongeveer eens per maand kwam) omdat hij, als kind zonder verblijfsvergunning, meer zorg nodig had dan kinderen met vergunning. Dat deze opvangouder hierbij noemt dat het contact zakelijk bleef, wijst tegelijkertijd op een behoefte aan individuele aandacht.

Met name twee opvangouders delen redenen waarom zij ontevreden zijn over een van de voogden. Beiden zijn kritisch zijn op het functioneren van de voogd, maar hun achtergrondkenmerken verschillen: waar de ene opvangouder behoort tot de netwerkgezinnen, is de ander een opvangouder van een poolgezin. Ook is de een al jaren opvangouder en heeft de ander eerder slechts één ander kind opgevangen. Deze opvangouders noemen, net als de andere respondenten, de toegankelijkheid en contactfrequentie: de ene opvangouder vertelt dat de voogd 'erg weinig' langskam – één keer in de zoveel maanden – en de ander merkt op dat de voogd te veel kinderen onder zich heeft om elk kind voldoende aandacht te geven. Verder is

een van hen vooral ontevreden over de ondersteuning van de voogd bij de procedure. De voogd heeft volgens deze opvangouder steken laten vallen door niet aanwezig te zijn bij een voor de procedure cruciale zitting in de rechtbank en door een advocaat in te schakelen die volgens deze respondent onervaren was met de asielprocedure. Meer in het algemeen is de opvangouder van mening dat Nidos meestal voor goedkope advocaten zorgt.

De andere opvangouder plaatst met name kanttekeningen bij de praktische ondersteuning door de huidige voogd. Waar de eerste voogd de jongere en andere minderjarigen die ze opvangt, altijd naar afspraken bracht, wil de huidige voogd dit volgens haar niet doen. Haar ontevredenheid hierover houdt waarschijnlijk verband met het feit dat zij werkt en daardoor niet altijd tijd heeft om de jongeren naar afspraken te brengen.

Beide opvangouders delen een negatieve ervaring met betrekking tot de bejegening door de voogd, die in beide gevallen naar hun mening een negatieve instelling had. De ene opvangouder vertelt dat de voogd 'hopeloos' was, en soms zei:

'We moeten realistisch zijn, niet te gevoelig zijn met [naam jongere].' Ik zei: *'[voogd], u ziet [naam jongere] één keer per maand, zakelijk gesprek, als u hier bent. Ik zie hem iedere dag, slaap in hetzelfde huis, we eten hetzelfde eten, hoe kan ik niet gevoelig zijn? Dat kan toch niet? Hij is zoals mijn zoon geworden.'*
(Opvangvader, netwerkgezin)

De andere opvangouder legt uit dat de voogd de jongere 'demoraliseert' in de manier waarop hij tegen de jongere praat over de kans op een vergunning:

En ik zei: 'Je bent altijd negatief tegen de kinderen. Je weet niet of de IND een vergunning geeft of niet.' (...) Hij zei: *'Ik lieg niet.'* Ik zei: *'Je vertelde geen leugen, maar je kan makkelijk zeggen, het is niet mijn beslissing, maar die van de IND. We wachten op dat antwoord. Ik hoop dat je een vergunning krijgt.'*
(Opvangmoeder, poolgezin)

Tot slot, tijdens de interviews is de vraag gesteld of de begeleiding door de voogd aansluit bij de behoeften van de jongere. Niet alle opvangouders begrepen de vraag, maar bijna alle opvangouders die de vraag wél begrepen zijn van mening dat de begeleiding aansluit. Twee illustraties:

De voogden hebben [naam jongere] zo goed mogelijk geholpen en begeleid. Alleen hun mogelijkheden waren afhankelijk van hoe andere partijen [IND, advocaat] gingen reageren. Verder was alles naar behoefte van [naam jongere].
(Opvangvader, netwerkgezin)

(...) de begeleiding door Nidos is goed voor [naam jongere], sluit aan bij [naam jongere]. Ik denk dat voogd alles goed doet, zij doet alles om papieren voor [naam jongere] te verkrijgen, dat heb ik gemerkt. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Tevredenheid van de jongere

De (on)tevredenheid van de opgevangen jongeren over de begeleiding door de voogd is in patroon vergelijkbaar met die van de opvangouders: bij de meeste opvangouders die iets hebben verteld over de tevredenheid van de jongere over de voogd, betreft dit positieve ervaringen. Opvangouders die hun ontevredenheid hebben geuit tijdens de interviews, zijn ook degenen die ontevredenheid van de jongeren voren brengen.

Tevredenheid

Wanneer de opvangouders vertellen over de tevredenheid van de jongeren die zij opvangen, komt naar voren dat er goed contact is tussen de voogd en de jongere, of dat de jongere graag praat met de voogd. Eén opvangmoeder uit een netwerkgezin denkt dat dit is omdat de voogd van de jongere die zij opvangt altijd bereikbaar en heel betrokken is, en omdat de jongere merkt dat de opvangouder graag met de voogd praat. Een ander brengt de tevredenheid van de jongere in verband met ondersteuning bij de asielprocedure:

[Naam jongere] praat graag met zijn voogd, ze hebben goed contact met elkaar; hij krijgt de informatie van de voogd over de procedure, bijvoorbeeld over de nieuwe advocaat, wanneer de nieuwe procedure komt. (Opvangmoeder, poolgezin)

Ontevredenheid

De opvangouders die zich tijdens de interviews negatief uitlaten over bepaalde zaken met betrekking tot de begeleiding door de voogd, geven ook aan hoe de jongeren die zij opvangen, dit ervaren. Zo vertelt de opvangouder die het niet eens is met hoe de voogd de jongere bejegent wanneer het gaat om de kans op een verblijfsvergunning, dat de jongere niet met de voogd wil praten:

Wanneer [naam jongere] me iets vraagt, en ik zeg: 'Waarom heb je het niet aan je voogd gevraagd?' Dan zegt hij: 'Mijn voogd is negatief'. (Opvangmoeder, poolgezin)

De andere opvangouders relateren ontevredenheid van de jongere aan afwezigheid van de voogd in de begeleiding. Volgens één van hen is de jongere teleurgesteld, omdat hij zelf contact had gezocht met de voogd en die aangaf op vakantie te zijn en verder een paar maanden niets van zich had laten horen. Volgens een andere opvangouder mocht de jongere de eerste voogd 'helemaal niet' en sprak hij niet graag met haar, omdat zij niets deed en geen echte betrokkenheid toonde; ze vroeg slechts hoe het ging en verder niets. 'Ze was bijna met pensioen, ze had geen zin meer'. Tot slot zegt een opvangouder dat de jongere die zij tot kort voor het interview opving, geen behoefte had om met zijn voogd te praten, omdat hij de voogd niet veel zag en deze niet veel voor hem deed. Deze respondent vertelt in dit verband ook:

Soms moest ze de voogd een tweede keer bellen omdat de rekening niet betaald was door Nidos – wellicht hebben ze ook druk, ik weet het niet – en omdat we een betalingsherinnering hadden gekregen van de arts. (Opvangmoeder, poolgezin)

3.6 Verblijfsintenties en contact met familie van de jongere

In de interviews met de opvangouders zijn, naast de begeleiding door de opvangouder zelf en die door de voogd, de verblijfsintenties aan bod gekomen: waar zien jongeren hun toekomst, en waar zien de opvangouders die? Ook is gevraagd naar de wensen van de familie van de jongere met betrekking tot de toekomst. Later in deze paragraaf zal het contact met de familie en hun wensen besproken worden.

3.6.1 Verblijfsintenties

Volgens de opvangouders zien vrijwel alle jongeren hun toekomst in Nederland, zo komt duidelijk naar voren uit de interviews. Eén uitgeprocedeerde jongere twijfelt nog en is volgens de opvangouder onzeker over zijn toekomst. Hij wil misschien in een ander land asiel aanvragen. Een andere jongere dacht er eerder eveneens aan om een asielaanvraag te doen in een ander land, maar heeft afgezien van dit idee omdat hij niet wil 'wegrennen' met de kans dat hij naar Nederland wordt teruggestuurd.

Ook de opvangouders zelf zien de toekomst van de jongeren in Nederland, iets dat in paragraaf 3.4 al naar voren is gebracht. Zo zegt één van hen: *'Ik hoop dat hij hier mag blijven en dat het hem lukt om de vergunning te krijgen'*, en een ander bidt voor de jongere dat hij 'zijn verblijf krijgt'. Een paar opvangouders, onder wie de laatstgenoemde, vertellen daarnaast dat ze willen of hopen dat de jongere een mooie of goede toekomst krijgt, die zij aldus in Nederland zien:

Ik wil een goede toekomst voor [naam jongere], dat hij een goede baan krijgt, een diploma krijgt, goede papieren om hier te blijven, en een familie maken.
(Opvangmoeder, netwerkgezin)

Hij [naam jongere] is op een verstandige manier zijn toekomst aan het opbouwen; het zou zonde zijn als zijn toekomst nu zou ophouden. (Opvangmoeder, netwerkgezin)

Sommige opvangouders vertellen iets over de toekomstideeën van de jongeren: zo wil er één graag tandarts worden, een ander economie of rechten studeren, en weer een ander heeft de droom om (professioneel) atleet of hardloper te worden en 'iets te bereiken in zijn leven'.

De laatst geciteerde opvangouder zegt dat terugkeer naar het land van herkomst niet mogelijk is. Dat deze opvangouder spreekt van een toekomst die zou ophouden, betekent dus dat zij geen toekomst ziet voor de jongere in zijn land van herkomst. Dit geldt voor de meerderheid van de opvangouders. Zij brengen naar voren dat de situatie in het land van herkomst niet veilig is. Eén respondent zegt dat de jongere, die bang is om teruggestuurd te worden en zich zorgen maakt over zijn toekomst, vermoord zal worden als hij teruggaat. *'Het district waar hij vandaan komt, is een hele gevaarlijke plaats'*. Deze opvangouder geeft aan dat ook zijn ouders hebben gezegd dat ze niet willen dat hij terugkomt (zie paragraaf 3.6.2 over contact met de familie). Een andere opvangouder hoorde van de jongere die zij opvangt dat het land van herkomst 'geen goed land voor meisjes' is. *'Het is niet veilig en meisjes worden uitgehuwelijkt'*.

Een aantal opvangouders maakt zich in relatie tot terugkeer ook zorgen om de zelfstandigheid van de jongeren op 18-jarige leeftijd. Eén ouder zegt dat achttien jaar nog jong is, te jong om ook de verantwoordelijkheid te dragen voor een jongere broer of zus. De jongere die zij opvangt, wordt mogelijk samen met zijn jongere zusje uitgezet naar het land van herkomst. Deze jongere geeft volgens de opvangouder aan dat hij niet goed voor zijn zusje kan zorgen, en hij maakt zich veel zorgen of hij dan genoeg geld heeft. Op één familielid na, met wie ze geen contact hebben kunnen krijgen, is er niemand die voor hen kan zorgen. Ook andere opvangouders geven aan dat er in het land van herkomst niemand is om voor de jongere te zorgen, of, in de woorden van één, om de jongere 'te sturen richting zijn toekomst' (zie ook paragraaf 3.4). Eén opvangouder zegt dat de jongere de begeleiding van hem als opvangouder nodig heeft, en nog te jong is om te weten waar zijn toekomst

ligt. Tot slot een opvangouder uit hetzelfde land van herkomst als de jongere die zij opvangt:

Als de IND zegt dat [naam jongere] terug moet naar zijn eigen land, ik weet dat het in zijn eigen land niet goed gaat. [Naam jongere] heeft daar geen hulp, hij heeft geen moeder, geen vader; dan moet hij op straat slapen, wat moet hij eten? (Opvangmoeder, poolgezin)

3.6.2 Contact met familie van de jongere

Het laatst te bespreken onderwerp is het contact met de familie van de opgevangen jongere. In de meeste gevallen betreft dit familie in het land van herkomst, maar een paar jongeren hebben (ook) familieleden in een ander EU-land of in Nederland. Negen jongeren hebben volgens de geïnterviewde opvangouders contact met hun familie, van wie zeven met familie in het land van herkomst en twee met familie in Nederland. Bij de overige zes jongeren is er geen contact. In deze gevallen is er bijvoorbeeld geen familie meer, door overlijden, of kan er geen contact worden gelegd omdat niet bekend is waar de familie precies is. In zeven gezinnen hebben de opvangouders ook zelf contact met de familie van de jongere. Dit betreft vooral opvangouders van netwerkgezinnen. Aangezien er in netwerkgezinnen soms sprake is van een nabije familierelatie tussen de jongere en de opvangouder (zie paragraaf 3.2), is dit niet verrassend. In één van de deze gezinnen is het de opvangouder die vooral contact heeft met hun familielid, en zegt de jongere zelf af en toe gedag. Er zijn ook twee opvangouders van poolgezinnen die contact hebben met de familie van de jongere. In één geval kan de opvangouder in het Nederlands communiceren met een familielid dat ook in Nederland woont, en in het andere geval spreekt de opvangouder dezelfde taal als de familie in het land van herkomst. Er zijn daarnaast twee opvangouders van poolgezinnen die te maken hebben met een taalbarrière, maar toch op een indirectere manier contact hebben. Eén van hen vertelt:

Als [naam jongere] met haar moeder belt zegt ze dat haar moeder de groeten aan mij doet en dat ze blij is dat ik voor [jongere] zorg. Ik doe dan ook via [naam jongere] groeten aan haar. En dat is alles. (Opvangmoeder, poolgezin)

Overigens is het niet zo dat er alleen bij poolgezinnen sprake hoeft te zijn van een taalbarrière; ook een opvangouder van een netwerkgezin, van wie de opgevangen jongere geen familielid is maar een netwerkrelatie, heeft beperkt contact met de familie van de jongere, omdat hij de taal die zij spreken maar een klein beetje spreekt.

In het geval van contact met de familie is aan de opvangouders gevraagd naar de aard van het contact tussen jongere en familie, en tussen henzelf en de familie. Met betrekking tot het contact tussen jongere en familie komt naar voren dat jongeren met name contact hebben met een of beide ouders. Waar één jongere meerdere keren per dag contact heeft, en een ander elke dag, heeft een andere jongere één keer in de week contact. Weer een ander spreekt slechts één keer in de twee of drie maanden met zijn moeder, omdat de familie afgelegen woont en de internetverbinding slecht is. Een paar opvangouders geven aan dat de jongere aan de familie heeft verteld over zijn of haar verblijfsstatus. In één geval weet de moeder van de jongere, die wordt opgevangen in een netwerkgezin, niet over zijn asielprocedure, omdat zij dat volgens de opvangouder niet begrijpt. Deze jongere heeft wel aan zijn vader verteld dat hij geen verblijfsvergunning heeft. Daarnaast zijn er een paar opvangouders die niet weten waar de jongere precies over spreekt met zijn of haar familie; in één geval weet de opvangouder het wel, maar wil daarover liever niets

vertellen in het interview. In één geval verloopt het contact tussen jongere en familie moeizaam, omdat de jongere erg veranderd is sinds hij uit het land van herkomst is vertrokken, en dit niet meer in overeenstemming is met de opvattingen van zijn familie.

Zoals aangegeven hebben sommige opvangouders zelf ook contact met familie van de jongere. Onderwerpen van gesprek zijn bijvoorbeeld hoe het gaat met de jongere, ook op school, en de verblijfsstatus. Wat betreft de verblijfsstatus licht één opvangouder, van een netwerkgezin, toe dat hij degene was die met de moeder van de jongere sprak over de procedure, en niet de jongere zelf:

Als de moeder vragen had over de procedure van [naam jongere], dan ging zij met mij daarover praten, niet met hem. Ik legde bijvoorbeeld uit dat de zaak nog liep bij de rechtbank, of dat we moesten afwachten op de uitspraak. Dus de informatie daarover gaf ik aan de familie. (...) Moeder zei: goed voor hem zorgen, als hij afgewezen wordt gewoon kijken wat de mogelijkheden zijn, gewoon proberen hem met z'n allen te helpen, te ondersteunen. (Opvangvader, netwerkgezin)

Een opvangouder van een poolgezin vertelt dat ze af en toe spreekt met de vader van de jongere. De vader vertelt haar dan dat zij de jongere als haar zoon moet beschouwen, en dat de jongere 'alleen maar positieve dingen' over haar vertelt. Van zeven jongeren is bekend waar hun familie de toekomst van de jongere ziet. In alle gevallen is dit, net als bij de jongeren en opvangouders, Nederland; één opvangouder beantwoordt de vraag zelfs met 'natuurlijk Nederland'. Volgens een opvangouder waren de ouders teleurgesteld toen ze van de jongere hoorden dat ze nog geen verblijfsvergunning heeft:

Ze [ouders] zien haar toekomst wel in Nederland: ze woont hier, ze zit op school hier. Daarom zouden ze niet blij zijn als [naam jongere] naar [land van herkomst] terug moet. (Opvangmoeder, poolgezin)

In het eerdergenoemde geval van moeizaam contact tussen jongere en familie, is de familie veranderd in hun opvatting over terugkeer van de jongere. Waar zij eerst aangaven dat hij terug zou kunnen komen als hij geen verblijfsvergunning zou krijgen, ondanks de slechte situatie in het land van herkomst, zijn zij inmiddels van mening dat hij beter niet terug kan komen, omdat ze hem niet kunnen beschermen tegen andere mensen die het oneens zijn met hoe hij veranderd is.

Aan de helft van de opvangouders die geen of beperkt contact hebben met de familie van de jongere die zij opvangen, is gevraagd of zij wel behoefte hebben aan (meer) contact. In alle gevallen beantwoorden de opvangouders deze vraag positief. Eén netwerkopvangouder wil graag de familie van de jongere, met wie hij het contact heeft verloren, weer opsporen. De drie andere opvangouders zijn van poolgezinnen, van wie één graag de moeder had willen vragen over hoe de jongere was in het land van herkomst, om haar gedrag in bepaalde situaties beter te kunnen begrijpen. Verder leggen deze opvangouders uit dat ze graag aan de familie (hadden) willen laten weten dat het goed ging met de jongeren, en bijvoorbeeld dat ze groter worden. Een opvangouder die wel contact heeft met de familie, verwoordt dit op de volgende manier:

Ik weet uit mijn ervaring, want ik heb mijn kinderen niet hier, dus als ik naar mijn kinderen bel, dan wil ik graag weten bij wie ze zijn. Als die persoon bij wie ze zijn, zegt, 'ja, met je kinderen gaat het goed', dan ben ik gerustgesteld. Het is heel belangrijk dat het met hun zoon goed gaat. (Opvangmoeder, poolgezin)

Tot slot, de voogd heeft volgens de opvangouders in vier gevallen contact (gehad) met de familie van de jongere; in ieder geval bij één jongere met familie in Nederland. In een van de netwerkgezinnen heeft de voogd in het verleden samen met de opvangouder contact gehad met een familielid dat ze daarna niet meer konden bereiken (ten tijde van het interview was er met geen enkel familielid nog contact). Een andere opvangouder van een poolgezin weet niet zeker of de voogd contact heeft met de familie maar denkt het wel, omdat de voogd zich een keer zorgen maakte om de ouders van de jongere. Bij een ander netwerkgezin heeft de voogd één of twee keer met de ouders contact gehad samen met de jongere. In de overige gevallen, waarin de voogd geen contact heeft met de familie, is hier niet op doorgevraagd tijdens het interview, weet de opvangouder niet waarom niet, of is dat niet mogelijk vanwege een taalbarrière.

3.7 Samenvattend

- De voornaamste motieven om AMV's in het gezin op te vangen, zijn dat opvangouders anders alleen thuis zijn, en/of dat de AMV een familielid of een bekende is.
- De opvangouders spreken van een affectieve relatie met de jongere die zij opvangen en zijn tevreden over diens gedrag. Volgens de meerderheid van de opvangouders gaan de jongeren iedere dag naar school en studeren ze hard. en . Desondanks zijn de jongeren volgens veel van de opvangouders wel (altijd) verdrietig en hebben (veel) last van stress- en slapeloosheidsklachten als resultaat van het negatieve resultaat van hun asielaanvraag.
- Naast het bieden van praktische begeleiding, zijn zorg dragen voor de opvoeding en ontwikkeling van de jongeren en hen emotioneel ondersteunen de verantwoordelijkheden die de opvangouders als de hunne zien.
- Opvangouders zien het ook als hun verantwoordelijkheid om de jongeren voor te bereiden op zelfstandigheid. Opvangouders van jongeren bij wie uitzetting dreigt, betwijfelen of de jongere zelfstandig genoeg is om voor zichzelf te kunnen zorgen in het land van herkomst.
- Bijna alle opvangouders hebben toekomstgerelateerde gesprekken met de jongeren. Daarbij benadrukken zij het belang van goed onderwijs. Anderen hebben het ook over de mogelijkheden van jongeren na hun 18e verjaardag.
- Opvangouders uit netwerkgezinnen lijken vaak actie te (willen) ondernemen vanwege het uitgeprocedeerd zijn van de jongere (of de dreiging daarvan), zodat deze nog een kans op een verblijfsvergunning maakt.
- Sommige opvangouders uiten hun zorgen over het stoppen van alle voorzieningen bij 18 jaar en pleiten ervoor om de jongeren tot hun 21e op te vangen. Volgens hen gaan jongeren op hun 18e leeftijd mob omdat de voorzieningen dan stoppen indien ze geen verblijfsvergunning hebben.
- De voogd biedt de opvangouders ondersteuning bij verschillende formele en administratieve zaken, voornamelijk op het gebied van de asielprocedure, maar ook rond school, gezondheid en vrije tijd van de jongere.
- Over het algemeen is het beeld dat opvangouders tevreden zijn over de begeleiding door de voogd.
- Tevredenheid van de opvangouders over de begeleiding door de voogd is gerelateerd aan zijn of haar inzet in de ondersteuning, bereikbaarheid, en interesse in hoe het in het opvanggezin gaat.
- Ontevredenheid van opvangouders over begeleiding door de voogd is gerelateerd aan een lage contactfrequentie, gebrekkige ondersteuning bij praktische zaken en bij de asielprocedure, en een negatieve bejegening van de jongere.

- Zowel jongeren, opvangouders als familie van de jongeren zien de toekomst van de jongeren in Nederland.
- Ongeveer de helft van de jongeren heeft contact met hun familie in het land van herkomst. Dit geldt ook voor de helft van de opvangouders. Soms verhindert een taalbarrière het contact. De voogd heeft volgens de opvangouders in enkele gevallen contact met de familie in het land van herkomst.

4 Conclusies

Alleenstaande minderjarige vreemdelingen (AMV's) – minderjarigen uit niet-EU-landen die zonder hun ouders of zonder voor hen verantwoordelijke volwassenen naar Nederland komen hebben, ongeacht het resultaat van hun asielaanvraag, recht op opvang, gezondheidszorg en onderwijs. Daarnaast krijgen zij bij aankomst een jeugdbeschermer (hierna: voogd) van Nidos die hen in principe tot hun 18e begeleidt en de voogdtaken vervult. Voor AMV's die uitgeprocedeerd zijn geldt wel dat zij Nederland moeten verlaten wanneer er adequate opvang in het land van herkomst aanwezig is. Zolang dit niet het geval is behouden deze jongeren recht op opvang in Nederland.

In 2016 is er een nieuw opvangmodel voor AMV's in werking getreden. De belangrijkste elementen van dit opvangmodel zijn onderscheid naar toekomstperspectief en kleinschaligheid. Onderscheid naar toekomstperspectief betekent dat jongeren met een verblijfsvergunning apart worden opgevangen van jongeren wier aanvraag is afgewezen. De eerste groep jongeren wordt opgevangen onder de verantwoordelijkheid van Nidos en krijgt begeleiding die gericht is op hun integratie in Nederland, terwijl de tweede groep op COA-locaties (kleinschalige woonvoorzieningen [KWV's]) verblijft en in principe begeleid wordt naar een toekomst die in het land van herkomst ligt (TK 2016-2017, 27 062, nr. 104). Ook jongeren die een VA doorlopen, worden in de KWV's opgevangen. Kleinschaligheid van de opvang, het andere belangrijke element van het nieuwe model, doelt onder andere op meer plaatsingen van AMV's in opvanggezinnen (TK 2013-2014, 27 062, nr. 95), waarbij de bovengrens voor plaatsing in een opvanggezin is verhoogd van 12 naar 14 jaar (zie voor een uitgebreidere beschrijving van het nieuwe opvangmodel hoofdstuk 1). In de KWV's, waar maximaal zestien tot twintig jongeren verblijven, is er in principe 24 uur professionele begeleiding door mentoren aanwezig. In de opvanggezinnen zorgen de opvangouders voor de dagelijkse begeleiding.

In dit onderzoek stond de begeleiding van AMV's van wie de asielaanvraag is afgewezen centraal. In een eerdere fase is gerapporteerd over de ervaringen en opvattingen van mentoren, voogden en overige experts (Kulu-Glasgow et al., 2020). In het onderhavige rapport werd ingegaan op de ervaringen van jongeren en opvangouders. De onderzoeksvragen luiden:

- 1 Wat zijn de ervaringen van jongeren van wie de asielaanvraag is afgewezen met de opvang onder het nieuwe opvangmodel en de (toekomstgerichte) begeleiding?
- 2 Past de begeleiding die ze krijgen bij hun behoeften?
- 3 Wat zijn hun ideeën over de toekomst (o.a. met betrekking tot verblijf in Nederland of terugkeer naar het land van herkomst)?

In het onderzoek zijn 29 (ex-)AMV's geïnterviewd die onder het nieuwe opvangmodel in een KWV verbleven of hadden verbleven. Daarnaast zijn er gesprekken gehouden met 15 opvangouders over hun ervaringen en die van de jongeren die zij opvangen. Omdat er in opvanggezinnen geen professionele begeleiding aanwezig is om eventueel nazorg te verlenen aan jongeren naar aanleiding van een interview, zijn de jongeren zelf niet geïnterviewd.

In dit laatste hoofdstuk gaan we in op de belangrijkste bevindingen van het onderzoek. Daarna lichten we een meer overkoepelend punt uit dat naar voren is gekomen in dit onderzoek, te weten de overgang naar 18 jaar en de consequenties die dit heeft. Het hoofdstuk wordt afgesloten met enkele methodologische opmerkingen en suggesties voor toekomstig onderzoek.

4.1 Ervaringen van AMV's en ex-AMV's met de opvang en begeleiding in de KWV

4.1.1 Kleinschalige en gescheiden opvang

Jongeren hebben over het algemeen een voorkeur voor wonen in een kleine groep. Wonen met andere afgewezen jongeren en jongeren in de VA ervaart de meerderheid van de jongeren echter als stressvol. Dat jongeren stress hebben vanwege de onzekere verblijfsituatie, leidt tot een als negatief ervaren sfeer in de opvang, en volgens sommigen ook tot spanningen en ruzies. Tegelijkertijd nuanceren sommige van deze jongeren dit door aan te geven dat niet de verblijfsstatus, maar het gedrag, het karakter en/of de leefstijl van de jongeren bepalend is voor de sfeer in de opvang. Deze resultaten zijn vergelijkbaar met die uit de bovengenoemde publicatie over de ervaringen van experts met het nieuwe opvangmodel: de groepsdynamiek in de KWV's is volgens sommige voogden en mentoren negatief door de gescheiden opvang, terwijl andere begeleiders vinden dat de manier waarop de groepsdynamiek werkt, afhankelijk is van de samenstelling van de groep.

4.1.2 School

Een belangrijk onderdeel van de toekomstgerichte begeleiding voor alle AMV's is onderwijs. Onderwijs biedt hen immers de mogelijkheid om zich met verschillende vaardigheden en competenties te wapenen voor hun toekomst. Dit geldt ook voor jongeren met een negatieve beschikking (Kulu-Glasgow et al., 2020). In het eerdergenoemde onderdeel van het onderzoek (idem) hebben experts gewezen op een tegenstrijdigheid tussen de toekomstgerichte begeleiding van de afgewezen jongeren en het integratiegerichte onderwijssysteem. Volgens hen hebben deze jongeren last van de dubbele boodschap: 'je mag hier niet blijven of het is nog niet zeker dat je hier mag blijven, maar je moet wel Nederlands leren en in het Nederlands studeren'; en ze zijn mede daardoor minder gemotiveerd om naar school te gaan. Uit de gesprekken met de AMV's die in de KWV verblijven blijkt echter dat sommigen van hen, hoewel ze het focussen op school soms moeilijk vinden, enthousiast zijn over het volgen van onderwijs in het Nederlands en dat ze (vaker) in contact zouden willen komen met Nederlandse leerlingen. Het verschil tussen deze resultaten zou kunnen betekenen dat jongeren het anders ervaren dan de experts: doordat ze nog hoop op een verblijfsvergunning hebben zijn ze gefocust op het leren van de taal. Daarentegen zou er ook een selectie-effect mee kunnen spelen, dat jongeren die mee wilden doen aan het onderzoek ook meer gedreven zijn wat betreft naar school gaan en de taal leren dan jongeren die niet geïnterviewd wilden worden.

4.1.3 Toekomstgerichte begeleiding

De meerderheid van de respondenten heeft weleens met hun mentor, voogd of met beiden gesprekken gehad over hun toekomst. Dit geldt voor bijna alle geïnterviewde ex-AMV's en voor ongeveer de helft van de AMV's. Daarbij gaat het vooral om gesprekken over hoe ze hun toekomst zien of over hun ambities. In tegenstelling tot

de AMV's hebben veel ex-AMV's ook toekomstgerichte gesprekken gevoerd met hun mentor en/of voogd over hun verblijfsopties na het bereiken van 18 jaar (bijv. vertrekken uit Nederland/terugkeer wanneer zij uitgeprocedeerd zouden zijn, of de mogelijkheid van het indienen van een HASA en doorstromen naar een AZC, en over wat het voor hen zou betekenen om zonder papieren in Nederland te wonen). Volgens deze ex-AMV's vonden die gesprekken meestal kort voor hun 18e verjaardag plaats.

Uit de interviews blijkt dat veel (jonge) AMV's toekomstgerichte gesprekken moeilijk vinden vanwege de onzekerheid van de uitkomst van de asielprocedure; zij verbinden het hebben van een toekomst aan het hebben van een verblijfsvergunning. Veel jongeren zien hun toekomst in Nederland – wat de bespreekbaarheid van een toekomst elders waarschijnlijk bemoeilijkt. Volgens sommige respondenten snijden de mentoren het onderwerp ook niet altijd aan. Dat een toekomst buiten Nederland een moeilijk bespreekbaar onderwerp is zowel voor jongeren als voor hun begeleiders kwam ook naar voren in ons eerdere onderzoek onder begeleiders van afgewezen jongeren (Kulu-Glasgow et al., 2020). Tot deze conclusie kwamen ook Kromhout en Leijstra (2006) in hun onderzoek naar terugkeer en vertrek met onbekende bestemming onder afgewezen AMV's. In recent onderzoek naar de pilot landelijke vreemdelingenvoorzieningen werd gerefereerd aan het feit dat terugkeer naar het land van herkomst ook moeilijk bespreekbaar is met volwassen uitgeprocedeerde asielzoekers (Hermens et al., 2021, p. 31).

Wat betreft de begeleiding door de mentor, geven meer AMV's dan ex-AMV's aan hierover tevreden te zijn; onder de ex-AMV's is er meer verdeeldheid. Redenen voor tevredenheid hebben vooral te maken met de dagelijkse en praktische begeleiding, en de individuele aandacht en emotionele steun die jongeren van hun mentoren krijgen. Meerdere jongeren schrijven daarbij een ouderrol toe aan hun mentoren. Als redenen voor ontevredenheid noemen zij (vooral ex-AMV's) voornamelijk negatieve ervaringen met of ontbreken van toekomstgerichte begeleiding, gebrek aan individuele begeleiding en negatieve bejegening door mentoren. Over de begeleiding door de voogd is er minder verdeeldheid. Het leeuwendeel van de jongeren, zowel AMV's als ex-AMV's, is daar (erg) tevreden over. De jongeren waarderen het als de voogd hulp biedt rond de asielprocedure en individuele aandacht geeft. Ontevredenheid is gerelateerd aan een ervaren gebrek aan begrip of empathie bij de voogd voor de situatie waarin de jongere zich bevindt, aan bereidheid om zich actiever in te zetten voor de asielprocedure, of aan concrete adviezen over de toekomst. Wat betreft hulp of adviezen lijken jongeren soms hogere verwachtingen te hebben van de begeleiding door de voogd dan wat een voogd kan bieden op basis van zijn of haar mogelijkheden of (formele) taken. Dit geldt - in mindere mate - trouwens ook voor de begeleiding door de mentor.

4.1.4 Aansluiting begeleiding bij wensen en behoeften van de jongeren

Een van de onderzoeksvragen van dit rapport was of de begeleiding door de mentor en voogd aansluit bij de behoeften van jongeren met een afgewezen asielaanvraag. De tevredenheid van de jongeren, zoals in de vorige paragraaf samengevat, geeft aan dat jongeren op bepaalde punten in ieder geval gedeeltelijk in hun behoeften worden voorzien. Tegelijkertijd kan op basis van de interviews worden gesteld dat er ook onvervulde behoeften zijn, wat mogelijk ruimte biedt voor verbetering. Met betrekking tot het wonen in de opvang, noemen jongeren dat zij de mogelijkheid zouden willen hebben om (vaker) aan verschillende groepsactiviteiten deel te nemen, zoals computer, teken-, dans-, en muziekcursussen, zodat ze creatief bezig

kunnen zijn. Wat betreft de begeleiding door zowel de mentor als de voogd valt vooral op dat jongeren behoefte hebben aan individuele aandacht en betrokkenheid van hun begeleiders. Met betrekking tot de begeleiding heeft een gedeelte van de jongeren expliciet aangegeven behoefte te hebben aan meer individuele aandacht en emotionele ondersteuning, waarbij de manier van bejegening van belang is. Hierbij gaat het om (meer) inlevingsvermogen en empathie, een echte sociale relatie, een luisterend oor, geen slechte of negatieve opmerkingen waardoor jongeren zich verdrietig(er) voelen. Ook willen jongeren zich serieus genomen voelen. Over de begeleiding door de voogd komt vooral naar voren dat jongeren behoefte hebben aan meer contactmomenten met de voogd. Dit geldt voor een derde van de jongeren. Bijna de helft van deze jongeren ziet de voogd naar eigen zeggen overigens één of twee keer per maand, wat in overeenstemming is met de door Nidos beoogde contactfrequentie.

Verder noemen de jongeren een behoefte aan daadwerkelijke hulp van de mentor en de voogd bij het verkrijgen van een verblijfsvergunning. Deze behoefte van jongeren hebben mentoren en voogden tijdens de groeps gesprekken ook aangegeven (Kulu-Glasgow et al., 2020). Ook met betrekking tot de toekomstgerichte begeleiding hebben jongeren de wens geuit om een meer proactieve houding van hun mentor of voogd. Bij de mentor gaat dit bijvoorbeeld om concrete ondersteuning bij het behalen van doelen betreffende een diploma en carrière, en om eerder informatie te krijgen in verband met de overgang naar 18 jaar. Bij de voogd gaat het bijvoorbeeld om het opstellen van een toekomstplan. Verder geven sommige jongeren aan vóór hun 18e verjaardag minder bereid of minder in staat te zijn geweest om over hun toekomst na te denken, maar dat zij het bij nader inzien wel nodig hadden gehad om als minderjarige toekomstgerichte gesprekken te hebben. Daar ligt volgens sommige jongeren een verantwoordelijkheid voor mentoren en voogden. Gezien het feit dat veel jongeren wanneer hun 18e verjaardag nadert mob gaan (WODC & CBS, 2020; zie ook Analyse Proeftuin Migratieketen, 2019), is tijdige toekomstgerichte begeleiding van belang, maar in de praktijk is dit dus moeilijk te realiseren (zie ook paragraaf 4.3).

In groeps gesprekken met experts gaven mentoren aan dat zij, binnen de context van capaciteitsproblemen, personeelsverloop en administratieve taken, hun best doen om jongeren zo goed mogelijk te begeleiden. Zij worstelen geregeld met de uitvoering van de begeleiding, bijvoorbeeld wat betreft het initiëren van gesprekken over de toekomst. Daarnaast hebben zij opgemerkt dat jongeren soms wat onrealistische verwachtingen kunnen hebben van de begeleiding, bijvoorbeeld waar het gaat om hulp bij het verkrijgen van een verblijfsvergunning.

4.1.5 Verblijfsintenties van de jongeren en contact met familie in land van herkomst

Hoewel de meeste jongeren wensen of dromen hebben over hun toekomst, zijn zij onzeker over hoe hun leven er over een jaar uitziet, vanwege hun verblijfsperspectief. Bijna alle jongeren zien hun toekomst op de langere termijn in Nederland. Geen van de geïnterviewde jongeren spreekt de intentie uit om terug te keren naar het land van herkomst, een bevinding die ook in eerder onderzoek (Kromhout & Leijstra, 2006) naar voren kwam en die gereflecteerd wordt in het relatief lage aantal AMV's dat vrijwillig, aantoonbaar uit Nederland vertrekt (WODC & CBS, 2020). Over het algemeen geven ex-AMV's vaker dan AMV's aan dat zij onzeker zijn over hoe hun toekomst eruitziet en waar zij zich in de toekomst zullen bevinden. Dat AMV's nog in de procedure zitten en hoop op een verblijfsvergunning hebben

ondanks de afwijzing die ze in eerste aanleg hebben gekregen en dat de meeste ex-AMVs hun dromen op dit punt hebben moeten bijstellen kan hierbij een rol spelen.

De overgrote meerderheid van de jongeren heeft contact met hun familie in het land van herkomst. Jongeren geven over het algemeen aan dat hun familie in het land van herkomst overwegend negatief zou reageren op hun eventuele terugkeer. De veranderde levensstijl van de jongere, de slechte economische situatie in het land van herkomst, het gevoel 'gefaald te hebben' in Europa en de hoop van ouders op gezinshereniging in Nederland zijn voorbeelden van redenen die de jongeren hiervoor genoemd hebben (zie ook Kulu-Glasgow et al., 2020).

4.2 Begeleiding in de opvanggezinnen

4.2.1 Begeleiding door de opvangouder

In opvanggezinnen maken opgevangen jongeren deel uit van het gezin van de opvangouder(s). Opvangouders spreken van een affectieve relatie tussen hen en de jongeren die zij opvangen. Vele opvangouders zien zichzelf als een moeder of vader van hen. Ze bieden jongeren niet alleen praktische en individuele begeleiding en emotionele steun, maar spelen ook een belangrijke rol in de opvoeding. Sommigen brengen hun opvoedingsverantwoordelijkheden expliciet in verband met de toekomst van de jongere, en met een toekomst in Nederland in het bijzonder.

Opvangouders zien het als hun verantwoordelijkheid om de jongeren voor te bereiden op zelfstandigheid. De opvangouders van jongeren bij wie uitzetting dreigt, vragen zich echter af of de jongere zelfstandig genoeg is om voor zichzelf te kunnen zorgen in het land van herkomst. Hoewel het erop lijkt dat toekomstgerichte begeleiding van AMV's, in het bijzonder over opties na het bereiken van 18 jaar, vaker plaatsvindt in de opvanggezinnen dan in de KWV's, is het op basis van dit onderzoek niet mogelijk om hierover sluitende conclusies te trekken. Het feit dat de jongeren in de opvanggezinnen op het moment van het interview gemiddeld één jaar ouder waren dan de AMV's in de KWV's (17 jaar vs. 16 jaar) en de 18e verjaardag en daarmee het moment dat de jongeren het gezin zouden moeten verlaten naderde, speelde wellicht een rol in deze bevinding.

Het lijkt er tot slot op dat netwerkopvangouders (in dit onderzoek veelal familie van de jongeren) vaker dan de poolopvangouders actie (willen) ondernemen wanneer hun opvangjongeren (dreigen) uitgeprocedeerd (te) raken, zodat deze nog een kans maken op een verblijfsvergunning. Vanwege de kleine aantallen, en omdat dit onderwerp niet systematisch is bevraagd, maar door sommige opvangouders tijdens het gesprek spontaan naar voren is gebracht, is het ook niet mogelijk om hieraan definitieve conclusies te verbinden.

4.2.2 Begeleiding door de voogd

In de opvanggezinnen bestaat de begeleiding door de voogd uit vergelijkbare zaken als bij de begeleiding van AMV's die in de KWV's wonen: waken voor het welzijn van de jongere, regelen van zaken rondom de asielprocedure, ondersteuning op het gebied van school, gezondheid en vrije tijd, en verantwoordelijk zijn voor de administratie en financiën hierbij. Er zijn verschillen in hoe de opvangouders de taakverdeling tussen zichzelf en de voogd zien. Sommige opvangouders maken een duidelijk onderscheid: zij zijn er voor de zorg en voor de opvoedingstaken, de voogd met

name voor de zojuist genoemde zaken – anderen spreken meer van een samenwerking in de begeleiding.

De voogd spreekt met bijna alle geïnterviewde opvangouders over de asielprocedure, en met een gedeelte van de opvangouders ook de situatie na 18 jaar. Volgens de opvangouders heeft ongeveer de helft van de jongeren gesprekken met de voogd over de procedure of verblijfsvergunning; de rest van de opvangouders geeft aan niet te weten waar de gesprekken over gaan.

Het overgrote deel van de opvangouders is tevreden over de begeleiding door de voogd: inzet in de ondersteuning, bereikbaarheid, en interesse in hoe het in het opvanggezin gaat zijn de hiervoor genoemde redenen. Een lage contactfrequentie, gebrekkige ondersteuning bij praktische zaken en bij de asielprocedure, en een negatieve bejegening van de jongere – redenen die ook genoemd zijn door AMV's in de KWV's en ex-AMV's – zijn redenen voor ontevredenheid.

4.2.3 Verblijfsintenties van de jongeren en contact met familie van de jongere

De bevindingen over de verblijfsintenties van AMV's in opvanggezinnen komen overeen met die over de AMV's in de KWV's en de ex-AMV's. Volgens de opvangouders zien vrijwel alle jongeren hun toekomst in Nederland. Dit geldt ook voor de opvangouders zelf die terugkeer van de jongere niet als mogelijkheid zien vanwege de onveilige situatie in het land van herkomst. Een ander punt van zorg betreft de zelfstandigheid van de jongeren op 18-jarige leeftijd.

Iets meer dan de helft van de jongeren in opvanggezinnen heeft contact met familie in het land van herkomst of elders. In de meeste gevallen hebben ook de opvangouders contact met familie van de jongeren, met uitzondering van een paar vanwege een taalbarrière. De voogd heeft volgens de opvangouders in enkele gevallen contact met familie van de jongere. Voor zover dit bekend is, ziet ook de familie van de jongeren de toekomst van de jongeren in Nederland.

4.3 Overkoepelend: overgang naar 18+ en jongeren die mob gaan

Een belangrijk knelpunt dat uit de interviews met zowel de jongeren als met de opvangouders naar voren komt, is de overgang van uitgeprocedeerde AMV's naar meerderjarigheid en het (dan) stoppen van de opvang en overige voorzieningen. Eerder onderzoek liet zien dat meer dan de helft van de afgewezen (ex-)AMV's mob gaat, en dat dit percentage is toegenomen sinds de invoering van het nieuwe opvangmodel (WODC & CBS, 2020; voor andere cijfers over mob gaan zie Analyse Proeftuin Migratieketen, 2019). Dat vrijwillige terugkeer onder de afgewezen AMV's weinig voorkomt en deze jongeren vaak mob gaan, werd ook door Kromhout en Leijstra (2006) gesignaleerd in hun onderzoek dat vijftien jaar geleden verscheen.

Bijna alle geïnterviewde jongeren die zelf (ooit) mob zijn gegaan, geven aan dat het bereiken van 18 jaar en het feit dat ze op hun 18e verjaardag of een paar dagen daarna op straat waren of zouden worden gezet, de reden was waarom ze mob zijn gegaan. Ook opvangouders geven voorbeelden van jongeren die op hun 18e het gezin moesten verlaten en elders in Nederland zijn ondergedoken of van jongeren die doorreisden naar een ander EU-land.

Sommige opvangouders verwoordden hoe moeilijk zij het vinden om jongeren die zij tot hun 18e jaar hebben opgevangen en vele jaren hebben verzorgd, op straat te moeten zetten. Zij zouden hen willen opvangen tot bijvoorbeeld hun 21e jaar, gezien het feit dat het om 'kinderen' gaat die nu nog niet zelfstandig genoeg zijn. Uit de eerdergenoemde groepsgesprekken met experts in de eerdere fase van dit

onderzoek (Kulu-Glasgow et al., 2020) kwam naar voren dat vertegenwoordigers van verschillende organisaties, inclusief meerdere mentoren en voogden, evenzeer een spanning zien tussen het beleid en de ontwikkeling van het kind. Met 18 jaar gaat de ontwikkeling van jongeren nog door, maar is er geen recht meer op opvang en dreigt uitzetting. In dat kader vroeg men zich af in hoeverre het systeem zijn eigen probleem creëert. Verschillende experts pleitten ervoor 'de druk van het systeem af te halen' door de maximum leeftijdsgrens voor recht op opvang te verhogen naar 21 jaar. Volgens hen zou dit uitgeprocedeerde jongeren kunnen motiveren om een opleiding te volgen en te werken aan een vrijwillige terugkeer in plaats van mob te gaan.

Dat de jongeren hun toekomst in Nederland zien, en niet van plan zijn om terug te keren naar hun land van herkomst speelt een belangrijke rol in het mob gaan. Zij hebben veel moeten opgeven en investeren om in Nederland te komen en zich hier te handhaven, en procederen door in de hoop op een verblijfsvergunning. Dit is een aantal geïnterviewde jongeren ook gelukt. De ex-AMV's zonder vergunning die we hebben gesproken, zijn soms al zes jaar in Nederland en zijn dusdanig gewend geraakt aan het leven hier dat zij terugkeer niet meer als een optie beschouwen. Er zit dus een spanning tussen enerzijds het zo vroeg mogelijk willen aanbieden van toekomstgerichte begeleiding, zodat jongeren een geïnformeerde keuze kunnen maken over hun toekomst, en anderzijds de ontwikkelingsfase waarin ze zich in bevinden om dit ook echt te kunnen en ten slotte het gegeven dat langdurigere opvang en dus langduriger verblijf in Nederland terugkeer voor jongeren waarschijnlijk een steeds minder voor de hand liggende optie maakt.

4.4 Methodologische reflectie

Door zowel met AMV's als ex-AMV's en opvangouders te praten hebben we de begeleiding van AMV's van meerdere kanten kunnen belichten. De gesprekken met ex-AMV's, die hun verblijfsperiode in de KWV al hebben afgerond geven aanvullend inzicht in de begeleiding van AMV's in de KWV's. Dat de geïnterviewde AMV's minder ervaring hebben met toekomstgerichte begeleiding dan de ex-AMV's heeft hoogstwaarschijnlijk te maken met hun jongere gemiddelde leeftijd. De gesprekken met ex-AMV's lieten zien dat de toekomstgerichte begeleiding door hun mentoren, in het bijzonder betreffende de opties na het bereiken van 18 jaar, veelal pas kort voor de 18e verjaardag plaatsvond. Dat de ex-AMV's vaker ontevreden zijn over de begeleiding die ze als minderjarige hebben gekregen van hun mentoren, zou kunnen komen doordat hun opvattingen gekleurd zijn door negatieve(re) ervaringen met lange verblijfsprocedures en/of met het zware leven in Nederland zonder verblijfsrecht. Zij hebben vanuit hun huidige situatie teruggekeken op hun tijd als minderjarige in de KWV, waarbij ze met wat meer afstand konden reflecteren op hun verblijf dan de AMV's die nog in de KWV wonen. Maar het is ook mogelijk dat sociale wenselijkheid bij de antwoorden van de AMV's vaker een rol heeft gespeeld, bijvoorbeeld omdat zij denken dat hun antwoorden invloed zouden kunnen hebben op hun asielprocedure.

De interviews met opvangouders hebben inzicht gegeven in de begeleiding van AMV's in opvanggezinnen. Deze interviews hebben waardevolle informatie geboden over hoe de begeleiding eraan toe gaat in de opvanggezinnen, maar het perspectief van de jongeren zelf ontbreekt.

Tot slot, de Covid-19 pandemie heeft aanzienlijke invloed gehad op de gebruikte onderzoeksmethoden. De werving en dataverzameling moesten worden aangepast, wat wellicht heeft geleid tot een lagere respons onder de AMV's. Digitale of telefonische afname van de interviews was echter geen probleem voor de jongeren of voor de opvangouders en we hebben de indruk dat dit geen consequenties heeft gehad voor de kwaliteit van de verzamelde informatie.

4.5 Slotbeschouwing en suggesties voor toekomstig onderzoek

Het onderhavige onderzoek heeft een eerste inzicht gegeven in de ervaringen van jongeren van wie de asielaanvraag is afgewezen en van opvangouders met (toekomstgerichte) begeleiding onder het nieuwe opvangmodel. Op basis van het onderzoek is duidelijk geworden dat de toekomstgerichte begeleiding nog niet goed van de grond komt. Gesprekken over de mogelijkheden na 18 jaar komen niet of (te) laat en niet alle jongeren lijken een reëel beeld te hebben van hun verblijfsperspectief. De jongeren – die soms lang in Nederland zijn – zijn gericht op een toekomst in Nederland en blijven hopen uiteindelijk een verblijfsvergunning te krijgen, wat een deel van hen ook lukt. Dit en de ontwikkelingsfase waarin deze minderjarigen zich bevinden, maken een toekomst elders dan in Nederland moeilijk bespreekbaar en toekomstgerichte begeleiding lastig. Tegelijkertijd zeggen ex-AMV's, terugkijkend op hun tijd in de opvang, dat ze eerder gesprekken hadden willen hebben over de opties na hun 18e jaar. Dit impliceert dat het van belang is om de begeleiding gericht op het toekomstperspectief van de jongeren eerder te beginnen. Dit kan gerealiseerd worden door de jongeren, rekening houdend met hun ontwikkelingsfase, vanaf het begin van hun procedure op kindvriendelijke wijze over de procedure en de mogelijke uitkomsten daarvan te informeren. Zo zou ruimte kunnen worden gemaakt om het gezamenlijk te hebben over hoe een toekomst elders dan in Nederland er voor hen uit zou kunnen zien en hoe daaraan kan worden gewerkt (cf. UNHCR 2019; cf. Vegter et al., 2019; zie ook Kulu-Glasgow et al., 2020). Om vrijwillige terugkeer van deze jongeren te stimuleren en mob gaan te ontmoedigen is het aan te raden om beter aan te sluiten bij de ontwikkeling van het kind, door het verhogen van de leeftijdsgrens voor de opvang naar 21 jaar, zoals ook gebeurt bij reguliere pleegzorg, waar deze leeftijd standaard is. In de periode tot 21 jaar kan verder gewerkt worden aan concrete vaardigheden voor een duurzaam toekomstperspectief elders dan in Nederland. Het is echter ook duidelijk dat er nog veel is dat we niet weten. Het zou goed zijn om verdiepend onderzoek te doen naar de voorwaarden waaronder en de wijze waarop toekomstgerichte begeleiding van afgewezen AMV's beter gerealiseerd zou kunnen worden, door bijvoorbeeld naar de ervaringen van andere landen te kijken.

Summary

An uncertain future

Qualitative research into the experiences of rejected (former) UMAs and foster parents with future oriented guidance

Background of the study, goal, and methods

Background

In 2016, the Netherlands introduced a new model for the reception of unaccompanied minor asylum seekers (UMAs). Distinctive features of the model are the small-scale housing facilities and the emphasis on guidance of UMAs depending on their future prospects. In contrast to the past situation, minors who have been granted an asylum permit are now housed separately from those whose asylum application has been rejected. While the future-oriented guidance of the former group focuses on integration in the Netherlands, the latter group is in principle prepared for a future in the country of origin or elsewhere. In principle, UMAs whose asylum application is definitely rejected are required to leave the country, but they qualify for reception in the Netherlands until their 18th birthday in the absence of adequate housing facilities in their country of origin. In practice, many rejected UMAs leave the housing facility and go off the radar (that is, depart from the housing facility with unknown destinations) before this moment, and voluntary return happens only seldom.

The Nidos Foundation (the national guardianship institution that fulfils the guardianship task for unaccompanied minor foreigners) assumes guardianship of all UMAs upon their arrival in the Netherlands, and provides them with a guardian who guides them until they reach 18 years of age. UMAs aged 15 or older with a rejected asylum application at the first instance are housed in small-scale housing facilities (KWV) of the Central Agency for the Reception of Asylum Seekers (COA). Each facility houses a maximum of sixteen to twenty children under 24/7 supervision. Children who are considered exceptionally vulnerable (also when they are over 15) and those younger than 15 upon arrival, are housed in foster families for which Nidos has responsibility. All UMAs are entitled to education and health care, regardless of the outcome of their asylum application.

Aim and research questions

Previous research among experts showed that future oriented guidance of UMAs in KWVs focused too much on the practical issues which were required for a future in the Netherlands (Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd and Inspectie Veiligheid en Justitie, 2018). Information about the youngsters' experiences with the guidance in the KWVs and in foster families was lacking. The Dutch Migration Policy Department requested the Dutch Research and Documentation Centre (WODC) to study this issue. The current study aimed to provide more insight into rejected UMAs' experiences about the guidance they receive under the new reception model, and how they see their future.

The research questions were:

- 1 What are the experiences of youngsters whose asylum application has been rejected with the housing facility and (future oriented) guidance?
- 2 Does the guidance meet their needs?
- 3 How do they see their future (for instance with regards to staying in the Netherlands or returning to the country of origin)?

Methods

The study adopted a qualitative approach. To answer the research questions concerning youngsters in KWVs, we interviewed 29 (former) UMAs who (ever) stayed in a KWV after the introduction of the new reception model. Respondents were selected based on language (Tigrinya, (Moroccan) Arabic, Berber, French, English, or Dari) and age (16 and older). Some of the former UMAs had (at some point) left the KWV to go off the radar.

To answer the research questions concerning youngsters living with foster families, we interviewed 15 foster parents. Given that in foster families there is no professional assistance to provide the youngsters with help in case of any potential negative psychological reactions after the interview, we decided not to interview UMAs staying with foster families.

Due to COVID-19 restrictions, almost all interviews took place through video calls.

Results

Youngsters' and foster parents' experiences with (future oriented) guidance

Interviews with (former) UMAs

The interviews with (former) UMAs reveal that both COA mentors at KWVs (hereafter: mentors) and the Nidos-guardian (hereafter: the guardian) provide practical assistance and personal attention. Day-to-day practical support by mentors involves tasks like teaching children how to cook, waking them up to go to school, helping with homework, and setting up appointments. Mentors give children personal attention and provide emotional support by talking to them about everyday issues as well as their personal situation and problems. In these talks, mentors provide a sympathetic ear and comfort for the children. Several youngsters say they think of their mentor as a sibling or a parent. Practical and individual support by the guardian mostly concerns the asylum procedure, issues regarding education (such as discussing the youngster's situation in education, contacts with the school, and motivating the youngster to attend) as well as the youngster's wellbeing and health.

Most respondents have discussed their future with their mentor, guardian, or both. This is true for all former UMAs and about half of the UMAs. These conversations mostly concern the way the children see their future or their ambitions. Contrary to UMAs, many former UMAs have also had conversations about their options after their 18th birthday (such as filing a repeat asylum application (HASA) and moving to an asylum seeker reception centre for adults, leaving the Netherlands when the legal options to appeal have been exhausted, and the implications of living in the Netherlands undocumented). Developing a concrete plan for a future in the country of origin was an exception. The former UMAs indicate that these talks with their mentors about their options regarding the transition to adulthood took place shortly before, or even on their 18th birthday.

Because of uncertainty about the outcome of their asylum application, many UMAs find it hard to talk about their future. The fact that most envision their future in the Netherlands (see below) possibly plays into this as well.

Interviews with foster parents

Foster parents characterize their relationship with the children they host as affectionate, and many of them see themselves as an actual parent to the minors. A majority says the youngsters are generally doing well at home and at school, and that they show good behaviour. At the same time, many parents note that the youngsters are (always) sad and suffer (a lot) from stress and insomnia as a result of the negative outcome of their asylum application. Foster parents support the minors in several ways. Firstly, they offer everyday practical assistance (for instance by providing food and clothing and making sure the youngster attends school daily). Secondly, the foster parents see it as their responsibility to raise the youngsters well (for instance with regards to having the 'right' friends and not using drugs, and preparing them for independence) and provide emotional support after the asylum application has been rejected or when the children feel lonely. Thirdly, almost all foster parents discuss the future with the youngster, especially emphasizing the importance of education. Others also discuss the child's options after their 18th birthday. Foster parents from so-called network families (in the current study typically relatives of the child) often seem willing to take action to help the youngster obtain a residence permit after all – for instance by filing a HASA – in case the youngster has no more options to appeal against the negative decision on the asylum application, or this situation is looming.

Until the 18th birthday, the minor's legal guardian provides assistance in several formal and administrative issues to both the youngster and their foster parents. This support mostly concerns the asylum procedure, but also the child's education and health. Whereas some foster parents speak of a collaboration with the guardian (for instance when it comes to taking important decisions regarding education), others clearly distinguish between their responsibilities and the guardian's – in such cases the guardian typically focuses on the asylum procedure and other formal matters while the foster parents provide everyday care and upbringing.

(Un)met needs and desires regarding guidance

Interviews with (former) UMAs

The interviews with (former) UMAs reveal that the housing facilities and guidance by the mentor and guardian meet youngsters' needs and desires at least to some extent.

While youngsters generally prefer living in a small group at the KWV, living together with other rejected UMAs (as well as with UMAs in the extended asylum procedure who also live in the KWV) generally stresses them. They believe that the stress caused by the uncertainty surrounding the asylum procedure negatively affects the atmosphere in the group, and according to some this also leads to tension and fights. With regards to housing, needs and desires vary. A number of children prefer the current system of separate housing facilities because they feel UMAs with and without a residence permit might clash if housed together or because it can be hard to deal with the fact that others' asylum applications are granted. Instead, other children prefer a 'mixed' housing system because they believe those who have been granted asylum could support those whose applications have been rejected.

With regards to satisfaction with the mentor's guidance, the opinions of UMAs seem to differ from those of former UMAs. UMAs in particular indicate that they are satisfied with the mentor's practical support, personal attention, and approachability.

Moreover, several of them mention how they consider them as a parent figure, as mentors, for instance, create a homely atmosphere, personally wake them up in the morning, take their problems seriously, and support them emotionally. Instead, most former UMAs are unsatisfied with the guidance by their mentors during their stay in the KWV, although some express their satisfaction with the future oriented conversations they had with their mentors during that time. They especially appreciated positivity and encouragement on the part of the mentor, as well as the mentor being straightforward about a potential negative outcome of the asylum application. Many former UMAs believe the topic of the transition to 18+ was addressed too late, and that it was the mentor's responsibility to bring this up earlier on, since they struggled talking about their future themselves.

The youngsters (former UMAs in particular) mention several reasons for dissatisfaction with the assistance of mentors, among which: lack of, or negative experiences with, future oriented counselling; lack of personal attention; and negative treatment (such as lack of sympathy or empathy, for instance when the mentors put them out on the street when they turned 18, and experiences of discrimination). Furthermore, some of them believe the guidance by the mentors could be improved by providing more group activities (for instance computer, art, dancing and music lessons), increased cultural sensitivity among the mentors, not being strict and no yelling, putting the children's interests first, and not recording everything in writing (as this leads to distrust among the children).

When compared to mentors, opinions about the guidance by the guardian are less varied among the youngsters. A majority of both UMAs and former UMAs is (very) satisfied with the guidance. The youngsters appreciate the guardian's involvement with the asylum procedure and the level of personal attention. Nonetheless, the youngsters name a few points of improvement, such as increased understanding or empathy for their situation on the part of the guardian, a more active involvement in the asylum procedure, and more frequent contact. Moreover, some youngsters express needs and desires with regards to future oriented guidance, for instance working together on a plan for the future and stimulating the youngster to engage in this.

With regards to both the mentor and the guardian the youngsters indicate that they are in need of actual concrete help to obtain a residence permit.

Several youngsters find (or found) it hard to focus on school due to stress, but a number of UMAs are enthusiastic about school and learning Dutch. Some of them suggest that a different group composition in class would enhance their opportunities to learn Dutch. For instance, they propose mixing UMAs with Dutch pupils, or having a more varied composition in terms of country of origin, so that youngsters are stimulated to express themselves in Dutch to communicate with one another, rather than speaking their own language.

Interviews with foster parents

The large majority of foster parents say they are satisfied with the guardian's support, mostly because of their involvement, availability, and displayed interest in the child and the way they fare in the family. In contrast, a number of parents are dissatisfied due to infrequent contact (in some cases due to the COVID-19 pandemic or the guardian's high caseload), lack of support in practical matters (such as taking the youngster to appointments) as well as regarding the asylum procedure (such as

being absent in court at a meeting deemed crucial by the foster parent), and negative treatment of the child (such as speaking to the child about their chances to get a residence permit in a 'demoralising' manner). A number of foster parents explicitly state they would appreciate a stronger 'presence' of the guardian, by which they mean a higher frequency of contact with both the child and themselves and more frequent home visits.

Ideas about the future and contact with the youngster's family

Interviews with (former) UMAs

Despite having plans or dreams about the future (such as studying (further), starting an own business, starting a dream job, starting a family), the prospects with regards to obtaining a residence permit make that most youngsters are uncertain about what their lives will look like in one year from now. In spite of this, they envision their future in the Netherlands. In the long term, too, almost all youngsters see themselves in the Netherlands, although some UMAs qualify this by mentioning a residence permit as a condition. More often than UMAs, former UMAs express uncertainty about what their future will look like and where they will be. This is probably due to the fact that they still do not have a residence permit and due to negative experiences such as going off the radar. Importantly, none of the respondents expresses an intention to return to their country of origin. A few youngsters, mostly UMAs, are planning to travel to a third country in case they run out of options to receive a residence permit. Reasons for not considering to return to the country of origin are: the lack of opportunities to build a future there (due to the bad situation, war, and lack of freedom), having been through too much, having invested far too much money and time to come to the Netherlands, and no longer being familiar with their country of origin due to their young age at migration. UMAs and former UMAs state different reasons for wanting to remain in the Netherlands. UMAs mostly focus on the opportunities the Netherlands offers for a good or better life, or state that it is a good, beautiful country, or that they love the Netherlands. Former UMAs mostly point at the long years they have spent in the Netherlands already: they grew up in the Netherlands, built a life here, and have gotten used to the country, the language, the culture, and Dutch society.

The large majority of the youngsters are in touch with their families. In general, they indicate that their family would react mostly negatively to their potential return. As reasons for this, the youngsters mention their changed lifestyle, the bad economic situation in the country of origin, a feeling of 'failure' and their parents' hope of family reunification in the Netherlands.

Interviews with foster parents

The interviews with foster parents, too, reveal a vision of a future in the Netherlands among the children. This applies to the foster parents as well. They believe the children cannot return to their countries of origin, in part because of the unsafe situation and doubts on whether the youngster will be independent enough to survive there when they turn 18. According to the foster parents, a bit more than half of the youngsters are in touch with their family in the country of origin or elsewhere. Most foster parents are in touch with them as well; these are mostly foster parents in network families. The foster parents say that in some cases the guardian, too, is in touch with the youngster's family. As far as the data is available, according to the foster parents the youngsters' families, too, see the youngster's future in the Netherlands.

Overarching: going off the radar and turning 18

Nine of the former UMAs have (at some point) left the KWV and went off the radar. An important obstacle that is revealed by both the interviews with these youngsters and those with the foster parents, is the transition to adulthood and the termination of housing facilities and guidance and other services for UMAs when they turn 18, and their asylum application is rejected definitely. With the exception of one former UMA who was facing return to his country of origin at the age of 17, all respondents who have gone off the radar indicate that their reason for doing so was the fact that they were (or would have been) put out on the street on or shortly after their 18th birthday. The foster parents as well recount examples of youngsters who left the foster family to go off the radar when they turned 18, and went into hiding elsewhere in the Netherlands or left for another EU country. Some foster parents express their concerns about the termination of all support at the age of 18. They find it difficult to put youngsters out on the street when they turn 18, after taking care of them for many years. The foster parents believe the termination of services is the main reason to go off the radar at 18 for UMAs whose legal options for receiving a residence permit have been exhausted. In part due to their previously mentioned concerns about independence at that age, several foster parents advocate extending housing and guidance facilities for UMAs until the age of 21.

Concluding remarks

The current study focused on the experiences of (former) UMAs in KWVs with the new reception model as well as those of foster parents supporting and guiding a child whose asylum application has been rejected. The results show that, to date, future oriented guidance has not properly materialized. UMAs struggle to talk about a future without having a residence permit in the Netherlands; according to minors the KWV mentors are also reluctant to bring up this issue, and options after reaching the age of 18 are not a topic of conversation or are not addressed until very late. The fact that almost all minors whose asylum application has been rejected envision their future in the Netherlands, and that all services are terminated at the 18th birthday, causes some of them to go off the radar at that moment or shortly before that moment. Looking back at their time in the KWV, former UMAs point out that they would have preferred to have conversations about their options after turning 18 after all. This implies that it is important to start the future oriented guidance earlier. This can be realized by providing information about the asylum procedure and possible outcomes from the start in a child-friendly manner, whereby the child's developmental phase is taken into account. It is recommended to align the future oriented guidance to the child's developmental phase, by raising the age limit of housing and guidance facilities to the age of 21. During this period one could continue working on developing the youngster's concrete skills for a sustainable future perspective elsewhere than in the Netherlands.

Literatuur

- Analyse Proeftuin Migratieketen (2019). *APM Analyse: Alleenstaande minderjarige vreemdelingen die met onbekende bestemming vertrekken*. Den Haag: Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Hermens N., Kahmann M., Treeck, J. van, Out, M., & Gruijter M. de (2021). *Samen werken aan bestendige oplossingen voor vreemdelingen zonder recht op verblijft of rijksopvang. Tussen evaluatie pilot Landelijke Vreemdelingenvoorzieningen*. Utrecht: Verwey Jonker Instituut.
- Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd & Inspectie Justitie en Veiligheid (2018). *Zelfstandig verder? De opvang en begeleiding van alleenstaande minderjarige vreemdelingen*. Utrecht.
- Het Kinderrechtencollectief (2014). *Kinderrechten in Nederland. De vierde ngo-rapportage van het Kinderrechtencollectief aan het VN-Kinderrechtencomité: Update 2014*. Leiden: het Kinderrechtencollectief.
- Kromhout M.H.C. & Leijstra, Y.H., m.m.v. Beenackers, E.M.Th. (2006). *Terugkeer en MOB bij Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen. Landelijk beleid en lokale praktijk*. Den Haag:WODC. Cahier 2006-5.
- Krouwel, M., Jolly, K., & Greenfield S. (2019). Comparing Skype (video calling) and in-person qualitative interview modes in a study of people with irritable bowel syndrome: An exploratory comparative analyses. *Medical Research Sociology* 19(1), 1-9.
- Kulu-Glasgow, I., Meer, M. van der, Noyon, S.M., Beenackers, E.M.T., Smit, M. (2020). *Toekomstgerichte begeleiding en vrijwillige terugkeer van afgewezen alleenstaande minderjarige vreemdelingen*. Den Haag: WODC. Factsheet 2020-2.
- Ministerie van OCW (2020). *Informatiedocument onderwijs aan asielzoekers-kinderen*. Den Haag.
- Nijboer, I., & Gastel, M. van (2018). *Evaluatie opvangmodel Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen*. Den Haag: ABDTOPConsult.
- Noyon, S.M. & Kulu-Glasgow, I. (2020). Afgewezen alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland. *Demos*, 36(9), 1-4.
- Schippers, M., Bastiaens, F., & Versteegen, T. (2019). *Samenvatting. Veerkracht Versterken van Vluchtelingenkinderen, de Nidosmethodiek voor interculturele jeugdbescherming*. Utrecht: Nidos.
- Stichting Nidos (2019). *Opvanggezinnen voor alleenstaande minderjarige asielzoekers*. Utrecht: Nidos. Geraadpleegd juli 2021 van: OWG_NL_2019-05_digitaalbestand.pdf (nidos.nl).
- Stichting Nidos (2020). *Nidos 2020 Jaarverslag*. Utrecht: Nidos. Geraadpleegd juli 2021 van: jaarverslag-nidos-2020DEF.pdf (nidos.nl).
- UNHCR (2019). *In de eerste plaats een kind. Bevindingen, aanbevelingen en oplossingen in het belang van alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland*. Den Haag: UNHCR.
- Vegter M., Wildt, R. de, Kaandorp, M. & Aalst, E. van (2019). *Child-sensitive return, Upholding the best interests of refugee and migrant children in return decisions and processes in the Netherlands*. Den Haag: UNICEF
- VNG (Vereniging van Nederlandse Gemeenten) & Platform Opnieuw Thuis (2016). *Factsheet Alleenstaande Minderjarige Vreemdelingen*. S.l.: VNG (OTAV)/Platform Opnieuw Thuis.
- WODC & CBS (2020). *Integratie en vertrek van een recent cohort alleenstaande minderjarige vreemdelingen in Nederland (2014-2019)*. Den Haag: WODC. Factsheet 2020-3.

Bijlage 1 Samenstelling begeleidingscommissie

Voorzitter

Dr. M.H.C. Kromhout

Sociaal en Cultureel Planbureau

Leden

Mr. E. Faber

J. van der Have

Dr. P.W. de Jong

Dr. I.C. van Liempt

Mr. C. Groffen

Stichting Nidos

Centraal Orgaan opvang asielzoekers

NIDI, later Erasmus Universiteit Rotterdam

Universiteit Utrecht

vanaf de beginfase van het onderzoek tot maart 2021, Directie Migratiebeleid, Ministerie van Justitie en Veiligheid

D. Westhoek MA

vanaf maart 2021 tot de eindfase van het onderzoek, Directie Migratiebeleid, Ministerie van Justitie en Veiligheid

Bijlage 2 Informed consent formulier interviews AMV's en ex-AMV's

Informed consent

Studie naar de ervaringen van (voormalige) alleenstaande minderjarige asielzoekers met de begeleiding in opvang en het leven in Nederland

- 1 Ik verklaar hierbij dat de onderzoeker mij duidelijk heeft verteld waar het onderzoek over gaat en hoe het onderzoek uitgevoerd wordt.
- 2 Ik heb al mijn vragen over het onderzoek kunnen stellen aan de onderzoeker. De onderzoeker heeft al mijn vragen beantwoord.
- 3 Ik begrijp dat ik niet verplicht ben om mee te werken aan het onderzoek.
- 4 Ik begrijp dat ik mijn medewerking op ieder moment mag stoppen zonder een reden hiervoor te geven.
- 5 Ik begrijp dat de informatie die ik geef in dit onderzoek gebruikt zal worden voor het schrijven van een boek. Deze informatie wordt anoniem verwerkt zonder dat het herleidbaar is naar mij.

- Ik geef hierbij toestemming om het gesprek op te nemen door middel van een voice-recorder. De opname wordt verwijderd na uitwerking van het interview.
- Ik geef geen toestemming om het gesprek op te nemen door middel van een voice-recorder.

Naam onderzoeker:

Naam respondent:

.....

Handtekening onderzoeker:

.....

Handtekening respondent:

.....

.....

Bijlage 3 Itemlijst interviews met AMV's in de KWV's

Inleiding door de interviewer (5-10 min)

Hallo [naam jongere].

Ik ben [.....]. Ik werk bij het WODC/Labyrinth en voer dit gesprek namens het WODC.

Zoals je waarschijnlijk al gehoord hebt, doen we een onderzoek naar de opvang van jongeren zoals jij die zonder ouders naar Nederland zijn gekomen. We willen graag weten hoe je leven in de opvang eruitziet, wat je vindt van de begeleiding/ondersteuning/hulp die je krijgt en hoe het met je gaat. Over deze onderwerpen houden we gesprekken met jongeren uit verschillende landen. Ook met jou willen we dus graag praten.

Over wat jij en alle andere jongeren aan ons vertellen schrijven we een boek, maar daarin noemen we geen namen of waar je nu woont. Dus mensen die ons boek lezen zullen niet te weten komen wie je bent en welke dingen jij ons hebt verteld. Ook vertellen we aan niemand door wat je ons vertelt; ook je mentoren of voogd zullen niet te weten komen wat we nu bespreken. De informatie die je met ons deelt gebruiken we alleen voor het onderzoek.

De verhalen van de mensen die meewerken aan ons onderzoek worden uitgewerkt op de computer. Voor je privacy schrijven we je echte naam in de computer niet op. Je kan daarom nu een naam kiezen, denk bijvoorbeeld aan de naam van een bekende persoon, zoals een voetballer, zanger of een artiest. Die naam gebruiken we dan voor ons gemak, maar komt ook niet in ons boek te staan. Mocht je op een later moment toch liever willen dat we je verhaal niet gebruiken in ons boek, dan kunnen we dat terugvinden met de naam die je gekozen hebt.

Voor dat ik verder ga, wil ik, voor de zekerheid, duidelijk maken dat ik niet van de IND of de DT&V ben. Dit gesprek heeft helemaal niets te maken met je aanvraag om in Nederland te mogen blijven. Ik hoop dat je je op je gemak voelt tijdens het gesprek. Als je wilt pauzeren dan kun je dat altijd zeggen, dan stoppen we even. En als je ergens geen antwoord op weet of geen antwoord op wilt geven dan kun je dat ook gewoon zeggen. Er zijn ook geen goede of foute antwoorden; we zijn gewoon geïnteresseerd in jouw mening. En je mag het ook zeggen als je liever wil stoppen met het gesprek. Maar ik hoop natuurlijk dat we ons gesprek kunnen afronden.

Ik wil ons gesprek graag opnemen zodat ik nu niet de hele tijd hoeft te schrijven en wat we besproken hebben na het gesprek op kan schrijven. Niemand anders dan ik of mijn directe collega's krijgt de opname te horen en we wissen die nadat we ons gesprek hebben uitgeschreven. Vind je het goed dat ik het opneem? Het kan zijn dat ik nu en dan toch wat opschrijf; dat zijn dan punten voor mezelf om later in ons gesprek terug op te komen – zodat ik deze niet vergeet.

Heb je hier nog vragen over?

Ik moet je nu volgens de regels het volgende voorlezen om zeker te zijn dat ik je alles goed hebt uitgelegd en dat wat we net besproken hebben duidelijk voor je is.

1 Kennismaking (5-10 min)

Interviewer: lees de informed consent voor. Klopt dit?

Interviewer: Vertel eerst kort iets over jezelf.

Zoals ik al zei: ik ben [.....] en werk voor het WODC/Labyrinth.

(Interviewer: aanvullen met bijv. wat je doet, waar je vandaan komt, hoe oud je bent, iets over je privéleven enz. – wat je maar wilt vertellen aan de jongere)

Dan gesprek beginnen:

- 1.1 Zou jij wat over jezelf willen vertellen?
- 1.2 Hoe oud ben jij? Wanneer ben jij geboren? Waar kom je vandaan? Wanneer ben jij naar Nederland gekomen? Hoe oud was je toen?
- 1.3 Op welke school zit je (*doorvragen* naar niveau, bijv. ISK, mbo)?

2 Dagelijks leven in en mening over opvang (15 min)

Ik wil het graag eerst met je hebben over je leven hier in de opvang.

- 2.1 Kan je me vertellen hoe een gewone dag voor jou er meestal uit ziet? Is dat heel anders geworden sinds er corona is?
- 2.2 Hoe vind je het om hier te wonen, wat vind je leuk, wat vind je vervelend?
Doorvragen:
 - Hoe gaat het met eten: bijv. kook je zelf; eten jullie samen?
 - Je woont in de opvang waarschijnlijk samen met jongeren uit andere landen. Waar komen ze vandaan?
 - Hoe vind je om samen te wonen met jongeren uit verschillende landen? Kan je dat toelichten?
 - Met hoeveel jongeren woon je hier? Zou je liever in een kleinere of grotere groep willen wonen? Kan je dat toelichten?
- 2.3 Hoe lang woon je al in deze opvang? Heb je hiervoor op een andere opvang gewoond; en zo ja, hoe lang? (*doorvragen* op welke locatie(s))
- 2.4 Als ik het goed heb begrepen, woon je hier samen met jongeren die nog niets gehoord hebben over of ze in Nederland mogen blijven, en jongeren die een negatief hebben gekregen op hun aanvraag. Klopt dat?
- 2.5 Wat vind je ervan om met deze jongeren samen te wonen? Kan je dat toelichten?
- 2.6a Als je aan alles wat je me nu vertelde denkt, hoe vind je het eigenlijk in het algemeen om in deze opvang te wonen? Welke smiley past het beste bij hoe jij daarover denkt?

(Aan de interviewer: er is geen 'neutrale' smiley. Als de jongere toch aangeeft dat hij/zij 'neutraal' voelt, schrijf dat op en vraag ook naar de redenen)

☹️ ☹️ 😊 😊
1 2 3 4

2.6b Kan je vertellen waarom je nummer ... hebt gekozen?

2.7 Je vertelde al dat je op school zit. Wat vind je goed aan school?
En wat zou er volgens jou beter/anders kunnen?

2.8 Ik heb je nu al wat vragen gesteld en heb nog meer vragen. Voordat we doorgaan wil ik ook weten hoe het met je gaat. Wil je daar wat over vertellen; als je er zin in hebt natuurlijk?

3 Begeleiding [15 min]

Nu wil ik het met je hebben over het contact dat je hebt met je mentor en met je voogd. Daarom wil ik hun voornamen weten, voor het gemak tijdens het gesprek. Als ik ons gesprek opschrijf gebruik ik hun namen niet!

(Aan de interviewer: gebruik deze namen alleen om vragen te stellen; bij het uitwerken van het interviewverslag de namen niet gebruiken, maar het hebben over 'mentor' en 'voogd').

Laten we met het contact met je mentor beginnen.

3.1a Hoe vaak zie je [naam mentor]? Zou je dat anders willen?

3.1b Als je [naam mentor] ziet, wat doen jullie gewoonlijk?

3.2 Wat voor soort begeleiding/ondersteuning/hulp krijg je van [naam mentor] in je dagelijkse leven?

(Aan de interviewer: indien de respondent de term 'begeleiding' niet goed begrijpt, kan je de term 'ondersteuning' gebruiken. Als dat ook moeilijk te begrijpen is, de term 'hulp' gebruiken).

3.3 Kan je op dit kaartje aanwijzen welke van deze smileys het beste omschrijft wat je vindt van de begeleiding/ondersteuning/hulp van je mentor?

(Aan de interviewer: er is geen 'neutrale' smiley. Als de jongere toch aangeeft dat hij/zij 'neutraal' voelt, schrijf dat op en vraag ook naar de redenen)

☹️ ☹️ 😊 😊
1 2 3 4

3.4 Kan je vertellen waarom je nummer hebt gekozen?

Doorvragen:

- Zou je de begeleiding/ondersteuning/hulp die je van je mentor krijgt anders willen zien? Kan je dit toelichten?

En laten we het nu over het contact met je voogd hebben:

3.5a Hoe vaak zie je [naam voogd]? Zou je dat anders willen?

3.5b Als je [naam voogd] ziet wat doen jullie samen? Is dat anders dan wat je doet met je mentor?

3.6 Wat voor soort begeleiding/ondersteuning/hulp krijg je van [naam voogd]?

3.7 Kan je op dit kaartje aanwijzen welke van deze smileys het beste omschrijft wat je vindt van de begeleiding/ondersteuning/hulp van je voogd?

(Aan de interviewer: er is geen 'neutrale' smiley. Als de jongere toch aangeeft dat hij/zij 'neutraal' voelt, schrijf dat op en vraag ook naar de redenen)

☹️ 😞 😊 😄
1 2 3 4

3.8 Kan je vertellen waarom je nummer hebt gekozen?

Doorvragen:

- Zou je de begeleiding/ondersteuning/hulp die je van voogd krijgt anders willen zien? Kan je dit toelichten?

Aan de interviewer: vraag bij de vragen 3.9 t/m 3.12 door naar *mentor én voogd* en maak onderscheid tussen de twee, om erachter te komen hoe het gaat met de gesprekken en of er verschillen zijn in de inhoud van deze gesprekken.

3.9 Heb je het met [naam mentor] of [naam voogd] weleens over je toekomst?

Zo nee → ga naar vraag 3.12

Zo ja → doorgaan:

3.10 Kan je hier iets meer over vertellen? Vertel je je mentor of voogd over hoe je je toekomst ziet?

3.11 Wat vind je van deze gesprekken? Kan je tijdens deze gesprekken over alles praten waarover je wil praten? *Zo ja*, kan je dat toelichten? *Zo nee*, waarover wil je dan praten, en waarom?

Doorvragen:

- Heb je een plan gemaakt samen met je mentor of voogd over hoe jullie aan jouw toekomst gaan werken?

Zo ja: Wat staat erin?

- Wat vind jij belangrijk in de gesprekken die aan je toekomst gerelateerd zijn en in het plan?
- Heb jij het idee dat je mentor/voogd je begrijpt?

3.12 Als er *geen* gesprekken zijn met de voogd en/of mentor over de toekomst →

Doorvragen: Zou je hier wel over willen praten met [je mentor en/of met je voogd]? Waarom?

[Mogelijk wil iemand wel met mentor erover praten en niet met voogd, of vice versa]

Aan iedereen vragen:

3.13 Volg je cursussen of trainingen of ga je die volgen? Waarom wel/niet?

(Aan de interviewer: als de jongere niet meteen begrijpt wat je bedoelt, noem dan voorbeelden, zoals taalcursus, computercursus, typecursus)

Zo ja: welke?

Zo nee: zou je cursussen/trainingen willen volgen? Welke? Waarom die?

3.14 Word je nog door anderen dan je voogd of mentor begeleid/ondersteund/geholpen?

Doorvragen:

- Door wie;
- Op welke manier;
- Heb je daar wat aan?

4 Ideeën over de toekomst (10-15 min)

4.1 En als je over de toekomst denkt, hoe ziet je leven er over 1 jaar uit en waar denk je dat je dan woont? Waarom denk je dat?

4.2 En als je 25 jaar bent? Waar denk je dat je dan woont en hoe ziet jouw leven er dan uit?

Afhankelijk van het antwoord dat de jongere geeft op de vraag over het leven op 25-jarige leeftijd:

4.3a Je ziet je toekomst dus in [Nederland/land van herkomst/ander land] [het land dat de jongere in die vraag noemt]. Wat is de belangrijkste reden daarvoor?

Als het antwoord op de vraag over het leven op 25-jarige leeftijd *niet* Nederland is:

4.3b Denk je er ook weleens aan om in Nederland te blijven? Kan je dat toelichten?

Als het antwoord op de vraag over het leven op 25-jarige leeftijd Nederland is:

4.3c Denk je er ook weleens aan om naar [noem herkomstland] te gaan? Kan je dat toelichten?

Aan iedereen doorvragen:

4.4 En heb je contact met je familie? Hoe denk je dat ze zouden reageren mocht je [inderdaad] beslissen terug te gaan naar [land van herkomst]?

Aan de interviewer: als in dit onderdeel of in de loop van het gesprek de antwoorden op de onderstaande vragen niet duidelijk zijn geworden, doorvragen:

- Denk/dacht je er weleens aan om zonder papieren/verblijfsvergunning in Nederland te blijven?
- Heb je van iemand informatie gekregen over hoe het is om in Nederland te leven zonder papieren? Van wie (doorvragen naar mentor, voogd, instanties als de jongere dat vanzelf niet eerder vertelde)?
- Ken je mensen bij wie je terecht zou kunnen/kan (waar je bijvoorbeeld zou kunnen slapen) als je zonder papieren in Nederland zou (willen) blijven?

Afhankelijk van eerder gegeven antwoorden:

4.5 [Ken je jongeren die zonder papieren in Nederland wonen en zonder ouders naar Nederland zijn gekomen? Zo ja, heb je nog contact met hen?]

We willen graag meer jongeren spreken in de afgelopen vier jaar, dus sinds 2016 naar Nederland zijn gekomen zonder ouders. Denk je dat jongeren die jij kent ons zouden willen vertellen over hun tijd in de opvang en hoe het nu met hen gaat? Zo ja, zou je hen kunnen vragen of zij ook met ons willen praten? Je kan dan mijn telefoonnummer aan hen geven zodat ze mij bellen of appen of je kan aan hen vragen of het OK is dat ik met hen contact opneem. Ik bel je over een aantal dagen om te horen hoe dat gegaan is.

Afsluiting:

Jongere bedanken voor het gesprek, vragen of hij/zij nog vragen heeft en de cadeaubon geven.

Gezien de zwaarte van de laatste onderwerpen/vragen is het van belang om, als de jongere er open voor staat, nog een beetje na te kletsen (dat kan over van alles zijn)

Napraten kan trouwens ook zijn van 'hoe vond je het gesprek. Stelde ik de vragen die je had verwacht...' dus zakelijker

Als het gesprek veel emotie oproept, en je merkte dat de jongere er moeite mee had, vraag dan of hij/zij het goed vindt als je de mentor benadert om bij hem/haar te checken hoe het met hem/haar gaat.

Bijlage 4 Informed consent formulier interviews opvangouders

Informed consent

Studie naar de begeleiding van (voormalige) alleenstaande minderjarige asielzoekers in opvangzinnen

- 1 Ik verklaar hierbij dat de onderzoeker mij duidelijk heeft verteld waar het onderzoek over gaat en hoe het onderzoek uitgevoerd wordt.
 - 2 Ik heb al mijn vragen over het onderzoek kunnen stellen aan de onderzoeker. De onderzoeker heeft al mijn vragen beantwoord.
 - 3 Ik begrijp dat ik niet verplicht ben om mee te werken aan het onderzoek.
 - 4 Ik begrijp dat ik mijn medewerking op ieder moment mag stoppen zonder een reden hiervoor te geven.
 - 5 Ik begrijp dat de informatie die ik geef in dit onderzoek gebruikt zal worden voor het schrijven van een rapport. Deze informatie wordt anoniem verwerkt zonder dat het herleidbaar is naar mij.
- Ik geef hierbij toestemming om het gesprek op te nemen door middel van een voice-recorder. De opname wordt verwijderd na uitwerking van het interview.
- Ik geef geen toestemming om het gesprek op te nemen door middel van een voice-recorder.

Naam onderzoeker:

Naam respondent:

.....

.....

Handtekening onderzoeker:

Handtekening respondent:

.....

.....

Bijlage 5 Itemlijst interviews met opvangouders

Inleiding door de onderzoeker/interviewer:

Ik ben [.....]. Ik werk bij het WODC.

Zoals u van de OWG-werker hebt gehoord en wellicht in de informatiebrief hebt gelezen, doen we een onderzoek naar jongeren die zonder ouders naar Nederland zijn gekomen. In ons onderzoek kijken we naar de begeleiding van deze jongeren. We hebben tot nu toe met de voogden, COA-mentoren en jongeren uit verschillende landen gesproken over deze begeleiding. We vinden het belangrijk ook met u, als opvangouder, te praten over uw ervaringen. We zijn vooral benieuwd naar hoe u uw rol als opvangouder ziet.

Over wat u en andere opvangouders aan ons vertellen schrijven we een rapport, maar daarin noemen we geen namen of andere persoonlijke informatie. Dus mensen die ons rapport lezen zullen niet te weten komen wie u bent en welke dingen u ons persoonlijk hebt verteld. Ook vertellen we aan niemand door wat u ons vertelt; ook niet aan de OWG-werker of andere mensen bij Nidos. De informatie die u met ons deelt gebruiken we alleen voor het onderzoek.

Voor dat ik verder ga, wil ik, voor de zekerheid, duidelijk maken dat ik niet van Nidos, de IND of de DT&V ben. Ik hoop dat u zich op uw gemak voelt tijdens het gesprek. Als u wilt pauzeren dan kunt u dat altijd zeggen, dan stoppen we even. En als u ergens geen antwoord op weet of geen antwoord op wilt geven dan kunt u dat ook gewoon zeggen. Er zijn ook geen goede of foute antwoorden; we zijn gewoon geïnteresseerd in uw mening en ervaringen. En u mag het ook zeggen als u liever wil stoppen met het gesprek. Maar ik hoop natuurlijk dat we ons gesprek kunnen afronden. U kunt ook op een later moment ons laten weten als u toch niet wilt dat we uw verhaal gebruiken in ons rapport, mocht u na ons gesprek van gedachten veranderen.

Ik wil ons gesprek graag opnemen zodat ik nu niet alles hoeft op te schrijven. Niemand anders dan ik of mijn directe collega's krijgt de opname te horen en we wissen die nadat we ons gesprek hebben uitgeschreven. Vindt u het goed dat ik het opneem?

Heeft u hier nog vragen over?

Ik moet u nu volgens de regels het volgende voorlezen om zeker te zijn dat ik u alles goed hebt uitgelegd en dat wat we net besproken hebben duidelijk voor u is.

Interviewer: lees de informed consent voor. Klopt dit?

1 Kennismaking

Ik ben dus [.....] ... (aanvullen met bijv. wat je doet, waar je vandaan komt, hoe oud je bent, iets over je privéleven enz. – wat je maar wilt vertellen aan de ouder). Dan het gesprek beginnen.

- 1.1 Zou u iets over uzelf willen vertellen; waar bent u geboren?
Als niet in Nederland geboren: hoe lang woont u in Nederland?
Heeft u zelf kinderen; hoe oud zijn ze?
- 1.2 Wie wonen er samen met u in dit huis (informeer naar of het gezin ook Nederlandse kinderen opvangt)?

2 Achtergrond als opvanggezin

U vangt in uw gezin dus een kind/kinderen op dat zonder ouders naar Nederland is gekomen. Ons gesprek gaat over deze kinderen. Ik zou daar graag eerst iets meer over willen weten.

- 2.1 Sinds wanneer vangt u kinderen op die zonder ouders naar Nederland zijn gekomen?

Indien eerder kinderen heeft opgevangen →

- 2.1a Hoeveel kinderen hebt u tot nu toe opgevangen?

- 2.2 Zou u willen vertellen waarom u deze kinderen opvangt?

- 2.3 Hoeveel kinderen vangt u momenteel op die zonder ouders naar Nederland zijn gekomen? Waar komen ze vandaan; hoe oud zijn ze?

- 2.3a Mag ik ook vragen hoe ze heten en of ze al een verblijfsvergunning hebben (noteer per kind de verblijfsstatus). Ik vraag hun namen alleen voor het gemak tijdens ons gesprek. Als ik ons gesprek straks opschrijf zal ik hun namen niet noemen en deze komen ook niet in ons rapport te staan.

3 Situatie en gezin

In ons onderzoek willen we graag weten hoe opvangouders omgaan met de begeleiding van de kinderen die (nog) geen verblijfsvergunning hebben. Onze vragen zullen gaan over X [naam van het kind]

- 3.1 Sinds wanneer vangt u X op?

3.2

- 3.1a Wanneer kwam X naar Nederland; hoe oud was die toen?

Weet u misschien of hij/zij eerder in andere gezinnen heeft verbleven?

- 3.3 Hoe gaat het met hem/haar? Bijvoorbeeld op school, maar ook in uw gezin?

- 3.4 X heeft dus nog geen verblijfsvergunning; beïnvloedt zijn/haar status jullie relatie met elkaar in het gezin? Zo ja, op welke manier?

- 3.5 Hoe is het voor u een kind zonder verblijfsvergunning op te vangen?

Als de opvangouder op dit moment ook een of meer kinderen met verblijfsvergunning opvangt, doorvragen:

Hoe is het voor u om zowel kinderen met als zonder verblijfsvergunning op te vangen?

3.4a Hoe vinden de kinderen dit zelf?

Doorvragen:

3.4b Hoe vindt X het?

4 (Mening over) rol als opvangouder en gesprekken over toekomst

Ik wil het nu graag met u hebben over hoe u uw rol als opvangouder ziet in de begeleiding van X.

4.1 Wat zijn uw verantwoordelijkheden volgens u als opvangouder en wat niet (bijv. zorgtaken, meegeven van normen en waarden, begeleiding van X naar zijn toekomst)?

4.2 Heeft u het weleens met X over zijn/haar verblijfsstatus? Wat zegt hij/zij daarover?

4.3 Het is mogelijk dat X geen vergunning krijgt om na zijn 18e in Nederland te mogen blijven. Praten jullie weleens over wat zijn/haar mogelijkheden zijn na zijn/haar 18e?

Let op: indien het kind (X) al uitgeprocedeerd is formulering in 4.3 aanpassen:

Ik begrijp dat het asielverzoek van X is afgewezen; klopt dat?

Praten jullie er weleens over wat dit betekent/wat er gaat gebeuren?

Weet u misschien wat hij nu wil doen?

Doorvragen:

4.3a In welk land ziet X zijn/haar toekomst?

5 (Mening over) rolverdeling gezin en voogd

X krijgt ook begeleiding van zijn/haar voogd. Ik wil het daar nu graag met u over hebben.

5.1 Kunt u iets over vertellen over de begeleiding door de voogd van X; hoe gaat dat?

Doorvragen:

5.1a Hoe vaak ziet X zijn/haar voogd? Hebben zij daarnaast nog contact (bijvoorbeeld telefonisch?)

5.1b Heeft u een idee waar de gesprekken over gaan? Zo ja, waarover?

5.1c Praat X graag met hem/haar?

– Heeft u een idee waarom dat zo is?

5.2 Heeft u zelf ook contact met de voogd? Waar bestaat dit contact uit?

Doorvragen:

5.2a Hebt u weleens gesprekken met de voogd over de toekomst van X, ook over nadat hij/zij 18 is geworden?

- 5.3 Is er een taakverdeling tussen de voogd van X en u – dat u voor bepaalde dingen verantwoordelijk bent en de voogd voor andere dingen? Hoe gaat dat; kunt u daar iets over vertellen?
- 5.4 Denk u dat de begeleiding die X van u en van zijn/haar voogd krijgt aansluit bij wat X nodig heeft? Waarom wel/niet? Zijn er dingen die volgens u beter of anders zouden kunnen?

(Let op dat je een onderscheid maakt tussen de begeleiding van de ouder en die van de voogd).

6 Contact met de familie in het herkomstland

Tenslotte wil ik het met u hebben over mogelijk contact met de familie van X.

- 6.1 Kende u de familie van X voordat hij/zij bij u kwam wonen? Zo ja, hoe?
- 6.2 Heeft u contact met de familie van X [indien de ouders familie van elkaar zijn de bewoording vervolgens aanpassen]? Kunt u daar iets over vertellen?

Doorvragen:

6.2a *Afhankelijk van de situatie*: Heeft u dit contact zelf gelegd of heeft X dat voor u gedaan?

6.2b Hoe vaak hebben jullie contact?

6.2c Waar hebben jullie het dan over?

Indien geen contact met de familie:

6.2d Zou u wel contact willen hebben met de familie van X? Waarom wel/waarom niet?

6.3 Heeft X ook contact met zijn/haar familie?

– Zo ja:

6.3a Met wie heeft hij/zij contact; hoe vaak?

6.3b Hoe verloopt het contact, bijv. telefonisch, of videobellen of op een andere manier?

6.3c Weet u hoe het contact van X met zijn/haar familie gaat?

6.3d Weet u waar X het met zijn/haar familie over heeft?

6.3e Weet u misschien of X over deze gesprekken met zijn voogd spreekt? Zo ja, kunt u dat toelichten?

6.4 Weet de familie van X hoe het staat met zijn/haar asielaanvraag?

– Zo ja:

6.4a Hoe weten ze dat; heeft u bijvoorbeeld dit aan hen zelf verteld of heeft X dat met zijn/haar familie besproken?

6.4b Hoe reageert de familie op de status van de asielaanvraag?

6.5 Weet u wat de wensen van de familie van X zijn met betrekking tot zijn/haar toekomst?

– Zo ja:

6.5a Wat zijn hun wensen?

6.5b Hoe weet u dat; heeft de familie dat aan u verteld of heeft u dat van X gehoord?

Doorvragen:

6.5c In welk land zien zij de toekomst van X?

6.6 Bent u het eens met de wensen van de familie?

– Zo ja, waarom wel?

– Zo niet, waarom niet?

Indien niet eerder aan bod is gekomen:

6.7 Hoe denkt u dat de familie van X zou reageren als hij/zij terug zou willen of moeten keren naar [land van herkomst]?

6.8 Hebt u het ook weleens met de voogd van X over de gesprekken die u hebt met de familie van X? Kunt u daar iets over vertellen?

6.9 Weet u of de voogd van X zelf ook contact heeft met de familie van X?

– Zo ja:

6.8a Bespreekt de voogd dit ook met u als opvangouder?

6.8b Kunt u iets vertellen over het contact; weet u bijvoorbeeld hoe dit contact verloopt of hoe de familie reageert op de voogd?